

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség  
www.ujszechenyiterv.gov.hu  
06 40 638 638



A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Varga József

## **A bankrendszer működése**

„E-tananyag” az

Állattenyésztő mérnök (MA) szak hallgatói számára

Kaposvári Egyetem – Pannon Egyetem – Szegedi Gabonakutató Nonprofit Kft.

Kaposvár, 2014



## Szerző

Varga József

egyetemi docens (Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar)

## Lektor

Tatay Tibor

egyetemi docens (Széchenyi István Egyetem)

A tananyag a TÁMOP-4.1.1.C-12/1/KONV-2012-0011 azonosító számú,  
„Pannon-modell” – Regionális szintű, ágazati felsőoktatási együttműködés megvalósítása az élelmiszerbiztonság és a gasztronómia területén” című projekt támogatásával készült el.

Kézirat lezárva: 2014. október 1.

© Szerző

A műre a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik: [CC-BY-NC-ND-4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

Ennek értelmében a mű szabadon másolható, terjeszthető, bemutatható és előadható, azonban nem használható fel kereskedelmi célokra (NC), továbbá nem módosítható és nem készíthető belőle átdolgozás, származékos mű (ND). A licenc alapján a szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetni a szerző nevét és a szerzői mű címét (BY).



## Kiadja

Kaposvári Egyetem – Pannon Egyetem – Szegedi Gabonakutató Nonprofit Kft.

Felelős kiadó:

Szávai Ferenc

a Kaposvári Egyetem rektora

7400 Kaposvár, Guba Sándor u. 40.



# TARTALOMJEGYZÉK

<b>I. A PÉNZTEREMTÉS MECHANIZMUSA.....</b>	<b>5</b>
1. A pénz kialakulása.....	5
2. A pénzteremtés alapesetei .....	7
3. Pénzteremtés a kétszintű bankrendszerben .....	12
4. A pénzmultiplikátor nagysága.....	18
5. A pénztömeg nagyságának meghatározása .....	23
6. A pénz forgási sebessége.....	25
Ellenőrző kérdések .....	27
<b>II. A BANKRENDSZER MŰKÖDÉSE .....</b>	<b>28</b>
1. A bankok kialakulásának folyamata.....	28
Ellenőrző kérdések .....	31
2. A hitelintézeti rendszer felépítése .....	31
Ellenőrző kérdések .....	33
3. A prudens bankműködés .....	33
Ellenőrző kérdések .....	40
4. Passzív bankügyletek .....	40
4.1. Betétek.....	40
4.2. Számlavezetés .....	42
4.3. Értékpapírok kibocsátása.....	44
4.4. Jegybanktól származó források .....	45
4.5. Bankközi piacon történő hitelfelvétel.....	46
Ellenőrző kérdések .....	47
5. Aktív bankügyletek .....	48
5.1. Hiteltípusok .....	48
5.2. A hitel díja .....	54
5.3. Lízingügyletek.....	56
5.4. Faktorálás .....	57
5.5. Forfetírozás.....	61
5.6. Váltóleszámitolás .....	62
Ellenőrző kérdések .....	64
6. A fizetési forgalom.....	64
6.1. A belföldi fizetési forgalom alapkérdései.....	64
6.2. Kézpénzes fizetési formák .....	69
6.3. Pénzforgalmi szolgáltatások.....	69
6.4. Fizetés bankkártyával .....	77
6.5. A csekk.....	80
6.6. A zsírórendszer működése.....	82
Ellenőrző kérdések .....	85
<b>FOGALOMTÁR .....</b>	<b>86</b>
<b>ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK HELYES VÁLASZAI.....</b>	<b>91</b>
<b>FELHASZNÁLT IRODALOM .....</b>	<b>97</b>

# I. A PÉNZTEREMTÉS MECHANIZMUSA

## *1. A pénz kialakulása*

A mai használatban lévő pénznek hosszú története van, amíg a mai formáját elérte. Kialakulásának első lépése, amikor a termelők feleslegként megtermelt terméküket a piacon számukra fontos más termékre elcserélték. Az ilyen bartergazdálkodásnak a hátránya, hogy csere csak abban az esetben jöhetett létre, ha a két félnek pont a másik termékére volt szüksége. Probléma még ekkor is jelentkezhetett, ha a cserélendő termékek mennyiségében és értékben nem tudtak megegyezni. Az áru értékét a más áruval szembeni cserearánya jelenti. Szükség volt tehát olyan árukra, amelyek bizonyos tulajdonságaik alapján csereeszköznek megfelelnek. Így alakult ki az árupénz, amely lehetett gabona, állatbőr, só, háziállatok tehát olyan termék, melyek bármely háztartás számára keresett volt. Az árupénz különböző területeken más és más volt, a gazdasági, földrajzi, társadalmi viszonyoktól függően.

Az árupénznek vagy más néven pénzhelyettesítő, belső értékkel bíró pénz, korai pénz, primitív pénznek alapvető tulajdonsága, hogy a használók számára megfelelő hasznossággal (használati értékkel) bírjon. A növekvő forgalom a különböző területek közötti kereskedelmet vonta maga után. A távolsági kereskedelem szűkíteni kezdte a primitív pénzek körét, mivel újabb fontos tulajdonságoknak kellett, hogy megfeleljen. Fontos szempont volt, hogy könnyen és biztonságosan szállítható legyen hosszú utak megtétele esetén is. Ezekre az okokra vezethető, a tartósság is elvárt szemponttá vált.

Ez azt jelenti, hogy a távolságok megtétele esetén, különböző időjárási viszonyok között a primitív pénz minősége és mennyisége ne változzon, tehát ne törjön, kopjon el, vagy ne romoljon meg. A primitív pénznek oszthatónak (vagy a legkisebb, vagy általánosan elfogadott egységnek) is kellett lennie, ami azt jelentette, feldarabolás esetén a veszteség minimális legyen, és az azonos méretű darabok azonos értékkel bírijanak. A kereskedelmi utak mentén, hogy mindenhol alkalmazni lehessen fizetőeszközként az árupénzt, egyazon minőségűnek, vagyis homogénnek kellett lennie.

Érdemes még megemlíteni, hogy könnyen felismerhető és esztétikus formát öltön az alapvető csereeszköz. Vigyázni kellett viszont, hogy olyan mennyiségben forduljon elő a primitív pénz, hogy az adott forgalomhoz elegendő mennyiséget biztosítson, de mindenki számára nagy mennyiségben ne álljon rendelkezésre, mert akkor elveszti az értékét. Ezekkel a tulajdonságokkal legtisztább formában a nemesfémek rendelkeztek.

A nemesfémek közül a különböző társadalmakban használták az aranyat, ezüstöt, rezet, bronzot és vasat. A fémek közül az arany és az ezüst, valamint a réz emelkedett ki és ezek terjedtek el leginkább. Amennyiben az arany vagy ezüst külön tölti be a pénzfunkciókat, monometallizmusról, amennyiben az első kettő együttesen forog, bimetallizmusról beszélünk. A réz váltópénzként használata esetében trimetallizmusról van szó. A párhuzamosan használt fémek sok gondot jelentettek, így egyes helyeken csak egy nemesfém fogadtak el fő fizetőeszközként.

A nemesfémek elterjedésének fontos állomása volt, hogy a pénzeknek homogénnek kellett lenniük. Ez azt jelenti, hogy olvasztott, tiszta fémek tudták csak betölteni a pénz szerepét. Ki-

alakultak a megfelelő súlymértékek (pl. márka, font) szerinti érmék. A méricskélés helyettesítésére az uralkodók saját pecsétjükkel látták el az érméket, amellyel a megfelelő súlymértéket igazolták. Ezek az érmék keresettebbek lettek a jelteleneknél, így idővel kiszorították őket. A pénzverés így uralkodói monopóliummá vált.

A pénz mennyiségének a hiánya maga után vonta az uralkodó és/vagy az állam általi pénzrontást. Ez abból állt, hogy olcsóbb fémekkel ötvözték, vagy az előírtnál kisebb súlyban kibocsátva ronthatták a pénz értékét. A fém súlyok, mint mértékegységek fokozatosan elváltak a pénz súlymértékétől és önálló pénznevekként jelentek meg.

Az arany és ezüst pénzrendszernek alapvető szükséglete, hogy a kopásból és a növekvő forgalomból származó hiányt az arany és ezüsttermelésből fedezni lehessen. A fölösleges pénz mennyiség megtakarításként kicsapódik. Ezzel megjelenik a nemesfémrendszerben a kincsképző funkció. A kincsképzés – amennyiben jó minőségű, kellő érc tartalmú, és rontott minőségű pénz párhuzamosan van forgalomban – mindig az értékesebb nemesfémből történik, mivel inkább ezt teszik félre megtakarítás céljából. A fizetési forgalom tehát egyre inkább a kevésbé értékes nemesfémből történik. Általában igaz az a törvény: kétfajta minőségű pénz együttforgása esetén az értéktelenebb pénz kiszorítja az értékesebbet a forgalomból (**Gresham törvény**).

Az arannyal, illetve ezüsttel történő fizetési módok szűk földrajzi területen egyszerűen megoldhatóak voltak. Távolsági kereskedelem esetén a szállítás nehézkessé, illetve a rablások miatt veszélyessé vált. Az elterjedőben lévő bankszerű intézmények (főleg, hogy számos távoli városokban is volt kirendeltsége) szívesen fogadtak el érmeletéteket, és ezt igazoló papírpénzket adtak cserébe. Így alakult ki a klasszikus papírpénz, amely lényegét tekintve egy nemesfémleltét. A papírpénzt a tulajdonosa bármikor visszaválthatta nemesfémmre a ráírt mennyiségnek megfelelően a kibocsátó bankban. Egységnyi pénzegység nemesfémmennyiségét pénzlábnak nevezzük.

Természetesen előfordultak olyan esetek, hogy a bank olyan papírpénzt bocsátott ki, amelyeknek nem volt aranyfedezete. Ha ezeket a papírpénzeket nem tudta visszaváltani aranyra, akkor a bank csődbe ment, a jogosultak nem jutottak hozzá az aranyukhoz. A klasszikus papírpénz ezért kevésbé volt kedvelt, mint az arany, mert kincsképzőként továbbra is ez funkcionált. A bankok hogy a válságot megoldják, kötelező aranyfedezetet biztosítottak a kibocsátott papírpénzek után.

A forgalomban lévő arany és papírpénz a növekvő áruforgalmat nem tudta kielégíteni, ez pénzhiányhoz vezetett, ezért létrejött a pénzhelyettesítők második formája: a klasszikus bankjegy. Mivel a pénz mennyisége kevesebb, mint a forgalomhoz szükséges mennyiség és a pénz forgási sebessége nem változik, csak hitelből lehet vásárolni. Ez maga után vonja a váltók elterjedését. Váltót viszont leginkább a megbízható adósoktól fogadnak el a szállítók, tehát közkedvelté válik a banki váltó. Ezekről idővel eltűnik a lejárat és a kamat, kerek címletben bocsátják ki, tehát létrejött a klasszikus bankjegy.

Az állam felismerte a pénzhelyettesítőkben rejlő előnyöket és a bankjegy kibocsátását idővel monopolizálta. Az arany pénzként, azaz monetáris szerepkörének csökkenése (az arany demonetizálódása) az egyes országok esetében eltérő időszakokban következett be. Az 1929-33-as világgazdasági válságot tekinthetjük talán olyan időpontnak, mely legmarkánsabban fémjelzi e folyamat fordulópontját. A bankjegyeknek az aranyfedezeti értéke lassan megszűnik.

A mai pénz belső érték nélküli pénz. Az adott országban történő elfogadását állami deklaráció biztosítja. A mai pénz négy funkcióját különböztetjük meg.

Értékmérő vagy elszámolási egység: a pénz homogenitásának megfelelően a gazdasági számbavétel egységeként funkcionál, alkalmas áruk árának, jövedelmeknek és vagyonoknak mérésére és összehasonlításra.

Forgalmi eszköz: a pénz és áru cseréjében az azonnali fizetéskor közvetít, amely feltételezi, hogy a pénz mindenki által elfogadott.

Felhalmozási (kincsképző funkció): a pénz legyen alkalmas a vagyontartás eszközeként szolgálni.

Fizetési eszköz: a pénz legyen alkalmas halasztott fizetésre, hitelek nyújtására és visszafizetésére.

A klasszikus négy funkció kiterjesztéseként beszélhetünk regionális- vagy világpénz szerepről: országhatáron kívül is betölti a pénzfunkciókat. Ilyen pénz az IMF pénze, az SDR (Special Drawing Rights) és az EU volt pénze, az ECU (European Currency Unit), illetve jelenlegi pénze, az euró, valamint az USA dollár.

## ***2. A pénzteremtés alapesetei***

### **A számviteli mérleg**

A pénzteremtés mechanizmusának megértéséhez érdemes a könyvviteli mérleg fogalmából kiindulnunk. Az Eperjes család év elején, azaz 2013. január 1-én összesítést készít a családi vagyronról. Az alábbi főbb vagyontárgyakat írták össze.

Eszközök:

1. Lakótelepi lakás.....	5.000.000 Ft
2. Bútorzat, lakberendezési tárgyak .....	400.000 Ft
3. Gépkocsi .....	300.000 Ft
4. Egyéb tartós fogyasztási cikkek .....	150.000 Ft
5. Ruházat .....	150.000 Ft
6. Könyvek .....	50.000 Ft
7. OTP-részvény .....	100.000 Ft
8. Készpénz .....	165.000 Ft
<u>9. A Szabó család tartozása .....</u>	<u>15.000 Ft</u>
Összesen .....	6.330.000 Ft

A fenti felsorolás végösszege, tehát 6.330.000 Ft a családnál lévő összes vagyontárgy értéke. Ezek a tételek a mérleg eszköz oldalán szerepelnek. A mérleg eszköz oldala tehát arra a kérdésre ad választ, hogy milyen vagyontárgyak vannak az adott család vagy gazdálkodó alany tulajdonában.

Biztos-e azonban az, hogy ezek a tárgyak, melyek a család használatában vannak, az ő tulajdonukat is képezi? Erre a kérdésre ad feleletet a mérleg forrás oldala. Ez is a fenti eszközök körét öleli fel, csupán más csoportosításban. A forrás oldal azt mutatja meg, hogy mi az eszközök forrása, azaz tulajdonképpen kinek a tulajdonában vannak a fenti vagyontárgyak.

Magánszemélyek, de a bankszféra kivételével a gazdálkodó egységek esetében is természetesen a saját forrás a legjelentősebb csoport. Az ettől eltérő tételeket idegen forrásnak nevezzük. Ezt a tartozások összege testesíti meg, mely lehet felvett hitel, illetve ennek speciális alosztala, a szállítói állomány.

Nézzük meg, hogyan néz ki az Eperjes család mérlegének forrás oldala: honnan származik a családi vagyon?

Források:

1. Saját vagyon .....	5.700.000 Ft
2. OTP-lakástartozás .....	300.000 Ft
3. Munkáltatói kölcsön .....	100.000 Ft
4. Eperjes József szüleitől kapott kölcsöne	200.000 Ft
<u>5. Egyéb felvett kölcsön .....</u>	<u>30.000 Ft</u>
Összesen .....	6.330.000 Ft

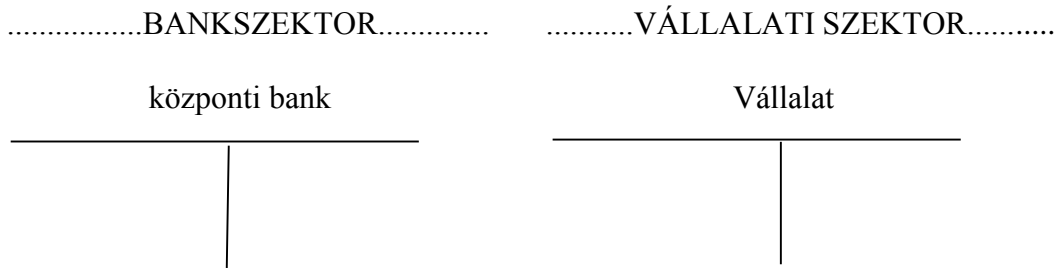
A család vagyonából 5.700.000 Ft az Eperjes család tényleges (saját) tulajdona, 630.000 Ft összegű vagyontárgy pedig - bár Eperjesék használják, tehát a mérlegoldalukon eszköztételként szerepel - a hitelezők (idegen) tulajdonában van.

A mérleg tehát egy olyan könyvviteli nyilvántartás, amely egy adott időpontban összevontan, pénzügyi értékben tartalmazza a gazdálkodó vállalat eszközeit és forrásait. A kimutatás bal oldalán az eszközök, jobb oldalán a források tételei találhatók. Magasabb és speciális szinten, (vállalatszint, állam, vagy háztartások, pénzügyi szektor stb.) is készíthetnek ilyen nyilvántartásokat. A gazdasági – reál – folyamatokat modern korban mindig ellentétes irányú pénzfolyamat lebonyolítása is jellemzi.

### **A bankrendszer típusai és pénzteremtése**

A pénzteremtés megértéséhez szükséges néhány alapfogalmat megismerni. A bankrendszer kialakulásával és működésével későbbi fejezetekben ismerkedhetünk meg részletesen. A modern, belső értékkel nem rendelkező pénz létrejöttekor nem véletlenül terjedt el a pénzteremtés kifejezés. E pénz ugyanis egyszerű számlajóváírással, vagyis azáltal keletkezik, hogy egy számat egy darab papíros vagy elektronikus nyilvántartás megfelelő helyére leírják. E mondat megértéséhez tisztáznunk kell néhány pénzügyi alapfogalmat.

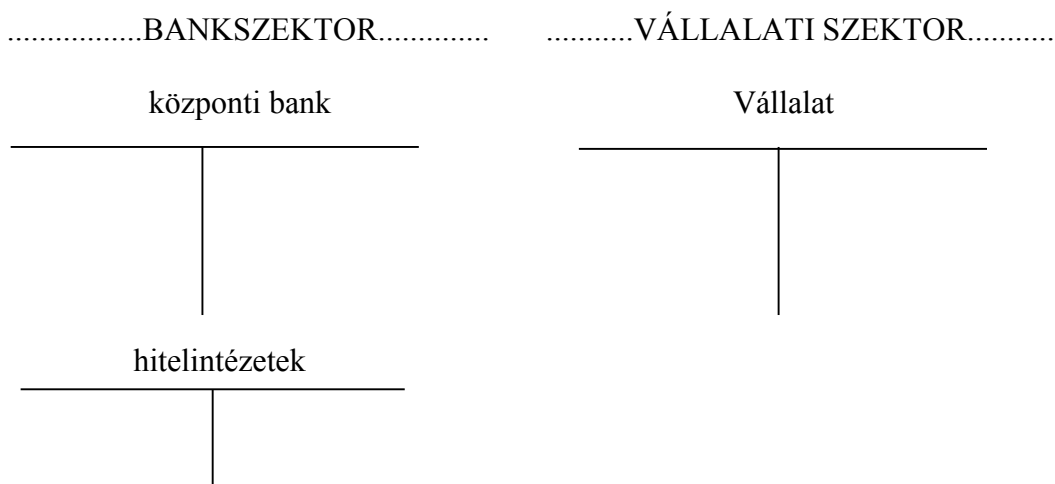
Egyszintű bankrendszerben az ország központi bankja (jegybank) áll kapcsolatban a vállalati szférával, vezeti azok számláit. Egyszintű bankrendszer létezett a volt szocialista országokban. A különböző fokú tervgazdasági rendszerekben ugyanis az információ megfelelő centralizálása fontos szerepet töltött be. Egy ilyen rendszerben, ahol a monetáris folyamatok alárendelt pozícióban vannak és a gazdaságpolitika alapvetően más eszközrendszerrel irányítja a gazdasági folyamatokat, kétségtelenül számtalan előnye van egy egyszintű bankrendszernek.



Az egyszintű bankrendszer azonban nem jelenti azt, hogy csupán egyetlen bank végez minden bankműveletet. A központi bank mellett általában működik még Beruházási Bank, Külkereskedelmi Bank és Takarékpénztár. Az olyan bankrendszert, amelyben e szakbankok hiányoznak, monobankrendszernek nevezzük.

A piacgazdaságokra nem az egyszintű, hanem a kétszintű bankrendszer a jellemző. Ekkor a központi bank nem áll közvetlen kapcsolatban a gazdálkodó alanyokkal. A vállalati szféra számláit az ún. kereskedelmi bankok (üzleti vagy hitelbankok) vezetik. (A bank kifejezés az 1996. évi CXII. tv. alapján jogi kategória is, míg a kereskedelmi banki szóhasználat az üzleti bank értelmében hazánkban jelenleg közgazdasági fogalom.) A központi bank pedig csupán e kereskedelmi bankokkal áll összeköttetésben.

A kétszintű bankrendszerben az ország központi bankja mellett létezik a bankrendszer alsóbb szintje, melyet a kereskedelmi (üzleti vagy hitelbankok) alkotnak. A központi bank nem áll közvetlen kapcsolatban a gazdálkodó szférával, a gazdasági egységek számláit a kereskedelmi bankok vezetik.



Induljunk ki abból az alapállapotból, miszerint egyszintű bankrendszerben vagyunk és a gazdaságban nincs készpénz. Egyszintű bankrendszer esetén a jegybank vezeti minden vállalat számláját. Mivel nincs készpénz a forgalomban, a vállalatok egymásnak csak számlapénzzel tudnak fizetni.

A pénzt technikai (megjelenési) formája szerint beszélhetünk készpénzről és számlapénzről. Készpénz: a törvényes fizetőeszköz (bankjegy- és érmeállomány) megnevezése. Számlapénz: a banki számlákon megjelenő pénznagyság.



E fejezet első két pontjában a pénzteremtés alapvető két útját mutatjuk meg: a hitelnyújtás és a külföldi fizetőeszköz vásárlása ellenébeni pénzkeletkezést. Mindkét esetben szemléletmódunk független attól, hogy milyen típusú bankrendszerben vagyunk, valamint továbbra is feltételezzük a készpénznélküli gazdaságot.

### **Pénzteremtés hitelnyújtás ellenében**

Bankunk e fenti rendszerben (készpénz nélküli gazdaság, egyszintű bankrendszer) hitelt nyújt egy vállalatnak. A hitelnyújtás műveletével egyben pénzteremtés is történik: pénz kerül a gazdaságba. Ez az esemény az alábbi módon tükröződik a vállalat és a bank mérlegében. A pénzállomány a vállalati mérleg eszköz oldalán szerepel, hiszen ez a vállalati vagyontárgyak egy fajtája. A mérleg forrás oldala mutatja, hogy a vállalat e pénzeszközhöz hitelnyújtás kapcsán jutott, azaz e hitelösszeggel a vállalat tartozik a banknak.

Eszköz	Vállalat	Forrás
Pénz		Hitel

A bank mérlegében e tételek ellentétesen helyezkednek el. A bankmérleg eszköz oldalát idegen szóval aktíváknak, a forrásoldalt pedig passzíváknak nevezzük.

Aktívák	Bank	Passzívák
Hitel		Pénz = Betét

Ennek oka, hogy a bank számára a hitel követelés, vagyis a hitel a bank eszköze. A teremtett pénz, vagyis a banknál vezetett betét pedig a bank tartozása, a bank passzívája. (A hitel szó közgazdaságilag hiányos fogalom: a nyújtott hitel mindig eszköz, a felvett hitel mindig forrást jelent.) A pénz e tartozásjellege azáltal valósul meg, hogy a vállalat, a pénz tulajdonosa szabadon rendelkezhet e pénzösszeg felett: felhasználhatja fizetésre pl. más vállalatoknak.

A pénzteremtés tehát azáltal valósult meg, hogy a bankbetétet nyitott a vállalat számára. Magával a betétnyitással keletkezett pénz a gazdaságban. Fontos megértenünk, hogy a pénzteremtés nem a betétnyitás mellett, azzal egyidejűleg, hanem éppen azáltal jön létre. A gazdaságban (többször) pénz keletkezett, amikor a betétszámlán a bank az összeget jóváírta.

A pénz megsemmisülése a pénzteremtéssel ellentétes folyamat. Ha a pénzteremtés hitelnyújtással keletkezik, akkor a pénzmegsemmisülés hitel visszafizetéssel szűnik meg. A hitelpénz mechanizmusa tehát körforgás jellegű. A kereskedelmi bankok hitelnyújtás révén pumpálnak pénzt a gazdaságba. E pénz az adott vállalattól a többi szférához (a lakossághoz és az államháztartáshoz), illetve más vállalathoz kerül. Ha a vállalat értékesítette áruját vagy szolgáltatását, akkor a hozzá visszakertült pénzből visszafizetheti hiteleit. Ezzel az utolsó aktussal a pénz megszűnik.

A pénz körforgásának eme szemléltetése igen leegyszerűsített. A pénz ugyanis bármelyik szereplőnél kiléphet a forgalomból. Ez nemcsak veszteséges termelés esetén következhet be (amikor a vállalat nem tudja realizálni termelését, így nem képes a felvett hitel visszafizetésére

sem), hanem teljesen egészségesen is, például a lakosság otthon tartott megtakarításain keresztül.

Ha a bank ügyfelének kamatot ír jóvá, ez hatásában pénzteremtő jellegű, mivel a vállalati betétállomány emelésével a bankpasszívákat növeli. A vállalatnak több pénze lesz, a pénzmenyiség nő.

Bank	Vállalat
+ kamat = + betét	+ kamat = + betét

Ezzel szemben pénzmegsemmisítő hatású, ha az ügyfelek kamatot fizetnek a banknak. Míg a kamatjóváírás tehát a hitelnyújtással megegyező hatást vált ki, addig az ügyféltől történő kamatbeszedés pénzteremtés szempontjából hitel visszafizetéssel egyenértékű.

### **Pénzteremtés külföldi fizetőeszköz vásárlása ellenében**

Ha vállalatunk külföldi fizetőeszkőzzel rendelkezik - például exporttevékenysége következtében -, akkor pénzteremtés devizavásárlással is keletkezhet. Ebben az esetben a vállalat eladja külföldi fizetőeszközét hazai fizetőeszköz ellenében. Az egyes mérlegekben ez úgy fog megjelenni, hogy a vállalati mérlegben csupán az eszközoldal rendeződik át. A bankmérlegben az aktívoldal a hitel helyett a deviza tétel szerepel.

Vállalat	Bank
- Deviza (Arany) + Pénz = Betét	+ Deviza   + Pénz = Betét

Mint ahogy a hitelnyújtás ellenében történő pénzteremtés során a hitel visszafizetés pénzmegsemmisítő hatású volt, ugyanígy pénzmegsemmisülést okoz, ha a bank elad külföldi fizetőeszközt hazai pénz ellenében. Ez az esemény az alábbi módon tükröződik a mérlegekben.

Vállalat	Bank
+ Deviza - Pénz = Betét	- Deviza   - Pénz = Betét

Valuta: külföldi fizetőeszköz készpénzben (bankjegy és érme formájában).

Deviza: valutára szóló követelés, külföldi pénznemben megjelölt fizetési ígéret.

A hétköznapi szóhasználatban a valutát és devizát gyakran szinonimaként használjuk. Ugyanez a helyzet a valutaárfolyam és devizaárfolyam vonatkozásában. A valutaárfolyam esetében azonban nagyobb a vételi és eladási árfolyam közötti különbség, mert a készpénz esetében nagyobb a hamisításból és szállításból eredő kockázat, valamint a szállítási idő alatti kamatvesztés.

A kétfajta pénzteremtési lehetőséget foglalja össze a pénzteremtés alapegyenlete:

$$\Delta M = \Delta NDC + \Delta NFA, \text{ ahol}$$

M (money) a pénz,

NDC (Net domestic credit) a nettó hazai hitel és

NFA (Net Foreign Assets) a nettó külföldi pénzeszközök jelölése.

### 3. Pénzteremtés a kétszintű bankrendszerben

#### A jegybank és a kereskedelmi bank közötti kapcsolat

Kétszintű bankrendszerben a pénzteremtés két műveletsorra válik: a kereskedelmi bankok (hitelintézetek) és a központi bank pénzteremtésére.

Kereskedelmi bankpénz: a kereskedelmi bankok által teremtett pénz, a kereskedelmi bank passzívája. A kereskedelmi banki pénzteremtéstől elkülönül a jegybanki pénzteremtés. Ez a pénzteremtés mechanizmusát tekintve nem különbözik a kereskedelmi bankok pénzteremtésétől.

A központi bank aktíva oldalán a hitel tétel található. Ez azonban itt nem a vállalati szektor számára nyújtott hitel – hiszen kétszintű bankrendszerben a jegybank nem áll közvetlen kapcsolatban a gazdálkodó egységekkel –, hanem a kereskedelmi bankok számára nyújtott hitel. A jegybanki passzíva oldalon a jegybank által teremtett pénz áll. Ez a pénz azáltal keletkezik, hogy a központi bank bankbetétet nyit a kereskedelmi bankok számára, az e számlákon található betét maga a jegybank által teremtett pénz. Az így létrejött pénzt nevezzük jegybankpénznek.

Központi bank		Kereskedelmi bank	
Hitel a kereskedelmi bankoknak	Jegybankpénz = kereskedelmi bankok betétei	Jegybankpénz = betét a központi banknál	Hitel a központi banktól

Jegybankpénz: a jegybank által teremtett pénz, a jegybank passzívája.

A kereskedelmi bankpénz és a jegybankpénz megfelel a pénz általános definíciójának, miszerint mindkettő bankra szóló követelés, mindkettő bankpasszíva. A központi bank által teremtett jegybankpénz a központi bank passzíva oldalán, a kereskedelmi bank által teremtett kereskedelmi bankpénz a kereskedelmi bank passzíva oldalán szerepel.

Kétszintű bankrendszerben - kivéve azt a valószínűtlen esetet, amikor a jegybank mellett csupán egyetlen kereskedelmi bank létezik - adott kereskedelmi bank nem vezeti minden gazdálkodó egység számláját. Ebből következően létezhetnek olyan fizetési megbízások, melyek ügyfélkörön kívüli fizetésre szólnak. Ezeket a kereskedelmi bank saját maga által teremtett pénzzel nem tudja teljesíteni.

### Fizetés ügyfélkörön belül

Nézzünk meg a fizetési megbízások teljesítését a kétszintű bankrendszerben! Modellünkben az A és C vállalat számláját A kereskedelmi bank, B vállalat számláját B kereskedelmi bank vezeti.

A ker. bank		B ker. bank	
	Betét A váll. Betét C váll.		Betét B váll.
A vállalat		B vállalat	
Betét A ker. banknál			Betét B ker. banknál
C vállalat			
betét A ker. banknál			

1. esemény:

A vállalat gépbszerelést végzett C vállalat számára. E tevékenységért C vállalat fizet A vállalatnak 200 forintot.

Modellünkben a fizetés csupán átutalással valósulhat meg, hiszen a gazdaságban nincs készpénz. (Készpénz feltételezése esetén a fizetés technikailag megvalósulhat azáltal, hogy C vállalat 200 forint készpénzt átszállít A vállalatához. Ez azonban igen veszélyes, (s részben ezért) igen költséges – különösen ha a két gazdálkodó egység telephelye nem azonos helységben van –, ezért e fizetési forma nagytételű szerződések esetén nem járható út.)

A fizetés úgy valósul meg, hogy A kereskedelmi bank átrendezi passzívait. Az ügyfélkörön belüli fizetés tehát a kétszintű bankrendszerben is ugyanúgy valósul meg, mint az egyszintűben: C vállalat betéte csökken, A vállalaté nő, vagyis az A kereskedelmi bank passzív oldala átrendeződik. A fizetés következtében C vállalatnak a szállítóállománya, A vállalatnak a vevőállománya csökken.

A ker. bank		B ker. bank	
	betét A váll. +200 betét betét C váll -200		betét B vállalat

A vállalat	B vállalat
betét A ker. banknál + 200 vevők -200	betét B ker. banknál
C vállalat	
Betét A ker. banknál -200	szállítók - 200

### Fizetés ügyfélkörön kívül

Mi történik azonban, ha C vállalat B-nek akar fizetni? Nyilvánvaló, hogy A kereskedelmi bank e fizetési megbízást nem tudja passzívainak átrendezésével teljesíteni, hiszen B vállalatnak nem ő vezeti a számláját. Az is egyértelmű, hogy C vállalatot nem érdekli A kereskedelmi bank gondja, hiszen ha nem tudna fizetni B vállalatnak, akkor pénze nem lenne teljes körűen felhasználható, vagyis nem lenne pénz. Következésképpen nem vezetné A kereskedelmi bankkal a számláját.

A kereskedelmi banknak úgy tudja megoldani e problémát, ha olyan pénzzel tud fizetni, melyet a B kereskedelmi bank is elfogad. Ez a pénz a jegybankpénz. A fizetési forgalom a jegybankon keresztül fog lebonyolódni, amely vezeti A és B kereskedelmi bank számláját. A kereskedelmi bank példánkban úgy jut jegybankpénzhez, hogy hitelt kér a központi banktól. A hitelnyújtás után a bankmérlegek az alábbi képet mutatják.

központi bank	
hitel A kereskedelmi banknak + 500	A kereskedelmi bank betéte + 500

A kereskedelmi bank	
jegybankpénz = betét a központi banknál +500	Hitel a központi banktól + 500

A kereskedelmi bank fizetése B kereskedelmi banknak általa teljesül, hogy a jegybank passzívái átrendeződnek, vagyis az A ügyfél számláján lévő jegybankbetét-összeg csökken, B ügyfél számláján viszont nő az egyenleg. Kétszintű bankrendszerben tehát adott vállalat átutalásához, ha a pénzüsszeg nem az adott kereskedelmi bank ügyfélkörén belül marad, jegybankpénz

szükséges. Ebből az következik, hogy a kereskedelmi bankoknak jegybankpénzben kell likvidnek lenniük.

A fizetés útja tehát: C vállalat → A kereskedelmi bank → jegybank → B kereskedelmi bank → B vállalat. A műveletben résztvevő szereplőket három szférába sorolhatjuk. A legfelső szintet a központi bank, az alsóbb bankszintet a kereskedelmi bankok alkotják, míg a legalsó csoportba a gazdálkodó egységek tartoznak.

Ezzel a fizetéssel megszűnik 500 forintnyi A kereskedelmi banki pénz, ugyanakkor keletkezik 500 forint B kereskedelmi banki pénz (ld. a kereskedelmi bankok passzíva oldalán a betétállományban végbemenő változásokat), tehát a kereskedelmi bankpénz mennyisége nem változik. A jegybank passzíva oldalán megszűnt 500 forint jegybankpénz (A kereskedelmi bank betéte), ugyanakkor keletkezett is 500 forint jegybankpénz (B kereskedelmi bank betéte), vagyis a jegybankpénz-tömeg sem változott.

2. esemény: C vállalat fizet B vállalatnak 500 forintot

.....KÖZPONTI BANK.....			
Központi bank			
		A ker. bank betéte	
		- 500	
		B ker. bank betéte	
		+ 500	
.....KERESKEDELMI BANKI SZFÉRA.....			
A ker. bank		B ker. bank	
Jegybankpénz	Betét A váll.	Jegybankpénz	Betét B.váll.
-500		+500	+500
	Betét C váll.		
	-500		

.....GAZDÁLKODÓI SZFÉRA.....

A vállalat	B vállalat
Betét A ker. Banknál	betét B. ker. banknál +500 vevők -500
C vállalat	
Betét A. ker. Banknál -500	szállítók -500

Az a kereskedelmi banknak tehát likvidnek kell lennie jegybankpénzben, ha egyik betéttulajdonosa ügyfélkörön kívüli fizetést kíván teljesíttetni a bankkal.

### **Készpénzfelvétel a kereskedelmi banktól**

Az eddigiekben készpénz nélküli gazdaságot tételeztünk fel. A valóságban azonban a készpénznek néha igen fontos szerep jut. Témánk szempontjából ez azonban nem változtatja meg a kifejtett összefüggéseket. A készpénz ugyanis csupán a jegybankpénz egyik technikai formája (a jegybanki számlapénz mellett).

A készpénzkibocsátás (emisszió) nem változtatja meg a jegybankpénz mennyiségét, hanem csak a jegybankpénzen belül technikai átváltást jelent: a jegybank számlapénz egy része átalakul jegybank készpénzzé. A készpénz a jegybankpénz egyik technikai formája. A jegybank számlapénz készpénzre átváltása nem jelenti a jegybankpénz tömegének változását, csupán az összetétel átalakulását. A kereskedelmi bankpénz csak számlapénz lehet, míg a jegybankpénz számlapénz és készpénz formáját is öltheti. Ezen fontos összefüggést tartalmazza az alábbi táblázat.

	<b>Jegybankpénz</b>	<b>Banki pénz</b>
<b>Készpénz</b>	Létezik	Nem létezik
<b>Számlapénz</b>	Létezik	létezik

A fentiek alaposabb megértése érdekében nézzük meg azt a példát, amikor a kereskedelmi bank ügyfele munkabért kíván fizetni, ezért betétszámlája terhére készpénzt vesz fel.

3. esemény: A vállalat 300 forintnyi készpénzfelvétele a kereskedelmi banki betétszámlája terhére

.....KÖZPONTI BANK.....

Központi bank	
	A ker. bank betét - 300 forgalomban lévő készpénztömeg + 300

.....KERESKEDELMI BANKI SZFÉRA.....

A ker. bank		B ker. bank	
Jegybankpénz -300	betét A váll. -300 betét C váll.	jegybankpénz	betét B Váll.

.....GAZDÁLKODÓI SZFÉRA.....

A vállalat		B vállalat	
Betét A ker. Banknál -300 készpénz +300			betét B ker. banknál

C vállalat	
Betét A ker. banknál	szállítók

### Likviditás külföldi fizetőeszközben

Ha egy kereskedelmi bank ügyfele külföldi fizetőeszközt igényelhet bankszámlája terhére, akkor a kereskedelmi banknak nemcsak jegybankpénzben, hanem külföldi fizetőeszközben is likvidnek kell lennie. Ez a likviditás vonatkozhat külföldi készpénzre (valutára) - amikor is a kereskedelmi banknak a külföldi központi bank pénzében kell likvidnek lennie - és vonatkozhat számlapénzre (devizára).

Ez a likviditás teljesen természetes, ha a bank devizaszámlát is vezet ügyfelei számára. Szintén fontos ez a fajta likviditási konvertibilis fizetési eszközű országban.

4. esemény: az ügyfél 100 forint külföldi fizetőeszközt igényel a banktól

Ker. bank		Vállalat	
Valuta - 100	devizabetét -100	Devizabetét-100	Valuta + 100



#### 4. A pénzmultiplikátor nagysága

E fejezetben a pénz keletkezésének folyamatát követjük nyomon. Látni fogjuk, hogy a bankrendszer egésze képes a pénzmennyiség megsokszorozására (multiplikálására). A folyamatot itt ismerjük meg, jelentőségét pedig a monetáris irányítás kifejtésekor fogjuk felismerni. Előbb egy egyszerűbb, elvontabb mechanizmussal ismerkedünk meg, a fejezet második részében – közeledve a valóságos pénzteremtés folyamatához - kissé tágítjuk elemzési keretünket.

Kezdjük a pénzteremtési folyamatot 1.000 forint készpénzzel. Feltételezzük, hogy Kovács úr valahogyan hozzájutott ehhez az összeghez (munkabéreként kapta, örökölte stb.) és bankbetétet szeretne nyitni. A bank a fent már megismert összefüggések alapján a készpénz elfogadásakor betétszámlát nyit Kovács úrnak. Ezzel a művelettel a kereskedelmi bank pénzt, kereskedelmi banki pénzt teremt.

Bank	
készpénz +1000	betét +1000

Kovács úr betétszámláján a jóváíráskor tehát pénzteremtés ment végbe. A gazdaságban ezáltal keletkezett 1.000 forint (kereskedelmi banki) pénz, ugyanakkor a jegybankpénzállomány 1.000 forinttal csökkent, hiszen a pénz bankrendszerbe visszaáramlását pénzmegsemmisülésként értelmeztük. Itt ismételten szükséges hangsúlyoznunk, hogy a bankrendszeren belülrre érkezve a pénz megszűnik pénz lenni.

A bankok kialakulásának korában erre a betétre az ősbank 100 % fedezetet tartott, vagyis az 1.000 forint készpénzt (akkoriban: aranyat) őrizte arra az esetre, ha betétese számláján lévő összeget készpénzre (aranyra) kívánja váltani. A hitelezési és betéti tevékenység élesen különvált: a bankár csak saját tőkéje kockázatára hitelezett ügyfeleinek. (A bank e tevékenységéről részletesebben a banktörténetet és az árupénz kialakulását tárgyaló fejezetekben lesz szó.)

A modern bankok már nem tartanak 100 %-os tartalékokat. Számukra a törvényes előírás, a kötelező tartalékráta rendszere a mérvadó. A tartalék előírások eredetileg a betétesek érdekeit védtek, napjainkra átalakultak a jegybank pénzmennyiséget szabályozó eszközeivé: a jegybankpénz és a kereskedelmi banki pénz arányát határozzák meg.

**Kötelező tartalékráta:** kétszintű bankrendszerben a jegybank pénzmennyiséget szabályozó eszköze. A kötelező tartalékráta előírja a kereskedelmi bankok számára, hogy betéteik hány százalékát kötelesek jegybankpénzben (készpénzben és a jegybanknál elhelyezett betétben), illetve jegybankképes aktívában tartani.

Tételezzük fel, hogy esetünkben a kötelező tartalékráta 10 %. A kereskedelmi bankoknak tehát összes betétállományuk 10 %-át jegybankpénzben kell tartaniuk. Kovács úr 1.000 forintos többletbetéte után a banknak tehát 100 forint többlet-tartalékokat kell képeznie - a befizetett 1.000 forintból. Ha bankunk a 900 forintot is tartalékként kezelné, és nem hasznosítaná (nem hitelezné ki), akkor kereskedelmi bankunkat kamatvesztés érné, hiszen feleslegesen hevertetne tőkét parlagon. E nagyság tehát kihelyezésre kerül. Ezután a banki mérleg az alábbi formát ölti.

Bank	
Készpénz 1000	betét 1000
Hitel + 900	betét +900

A következő lépésben a hitelt készpénzben felveszik vagy ügyfélkörön kívül fizetnek vele.

Bank	
Jegybankpénz (készpénz) - 900	betét -900

A bankmérleg ezen események után az alábbi képet mutatja:

Bank	
tartalék 100	betét 1000
hitel 900	

A bank pénzt teremtett, az átutalás (készpénzkifizetés) teljesítése után 1.000 forint pénzt. E pénzteremtés a bankmérleg passzíva oldalán mutatkozik, a betétállomány növekedésével.

A 900 forintnyi hitel egy másik bankhoz került, mert ügyfelünk olyan gazdálkodó egységnek fizetett, aki más banknál vezeti számláját, illetve a készpénzösszeg valaki bevételeként más bankhoz vándorolt. E 2. bank mérlegében a beérkező készpénz-tétel (pénztári befizetés esetén), illetve számlapénz formájú jegybankpénz (bankközi átutalás esetén) ugyanolyan változást idéz elő, mint az 1. bank esetében.

Bank	
jegybankpénz + 900	betét + 900

A 2. bank szintén csupán 10 % tartalékot köteles tartani, ezért a  $900 \times 0,1 = 90$  forintot tartalékképzésre fordítja, a fennmaradó 810 forintot kihitelezi.

Bank	
jegybankpénz 900	betét 900
hitel + 810	betét + 810

A hitelt készpénzben felveszik vagy ügyfélkörön kívül fizetnek vele, ezáltal a 2. bank végző mérlege az képet mutatja.

Bank			
jegybankpénz - 810 (készpénz)		betét - 810	
Bank			
tartalék 90		betét 900	
hitel 810			

A 2. bank végeredményben újabb 900 forint pénzt teremtett (passzívái 900 forinttal nőttek). A 810 forint jegybankpénz a fenti módon továbbvándorol, s a 3. bank mérlegében az alábbi változást okozza:

Bank			
tartalék 81		betét 810	
hitel 729			

Végtelen számú kereskedelmi bankot feltételezve, a művelet végtelenszer ismétlődik meg. A végtelen számú kereskedelmi bank feltételezésre azonban nincs is szükségünk, hiszen a fizetési lánc bármikor visszatérhet egy olyan bankhoz, amely már részt vett a pénzteremtésben. Például az ötödik bank után a (jegybank)pénz visszatér az 1. bankba, ugyanúgy folytatódik a pénzteremtés, mintha egy másik, 6. bankba került volna a fizetés. A bankok nem tudják, hányadikak a sorban – és nem is érdekli őket.

Esetünkben 1.000 forintnyi jegybankpénzből 10.000 forintnyi kereskedelmi bankpénz keletkezett. A pénz megsokszorozódott, multiplikálódott. Ezt a folyamatot nevezzük pénzmultiplikációnak, a teremtett kereskedelmi bankpénz és a jegybankpénz arányát pedig pénzteremtési multiplikatornak.

**Pénzteremtési multiplikátor:** az új betéteknek a tartalékok növekedéséhez viszonyított aránya. Megmutatja, hogy egységnyi jegybankpénzből hány egység kereskedelmi banki pénz keletkezhet.

A Samuelson-i modellben a pénzmultiplikátor nagysága a kötelező tartalékráta reciproka ( $1/0,1 = 10$ ).

Amennyiben – matematikailag – végtelen sok bank vesz részt a folyamatban, akkor a gazdaságban bekerülő pénzösszegek egy végtelen, egynél kisebb hányadosú mértani sorozatot alkot, amelynek összegképlete:

$$M = JBP * (1/t)$$

ahol

M = pénzmennyiség,

JBP = jegybankpénz (kiinduló alapösszeg),

t = kötelező tartalékráta

1/t = pénzmultiplikátor

A pénzteremtés fenti, egyszerű esete nem automatikusan érvényesül. Samuelson / Nordhaus két feltételt említ.

1. A fizetési láncból ne történjen kiszivárgás, azaz mindenki vigye a pénzét a bankba és ne őrizze otthon. Ez ugyan csökkentené a tartalékok nagyságát, s így az újonnan teremtett pénz mennyiségét. Nem változtatná meg viszont a pénzmultiplikátor nagyságát, ez 10 marad.

2. Egyetlen bank se tartson a kötelező tartalékrátán felüli tartalékot, vagyis ne legyenek szabad tartalékok a kereskedelmi bankoknál.

Ha például az 1. bank 400 forintnyi szabad tartalékot kíván tartani, akkor - a 100 forint kötelező tartalékrátán felül - csak 500 forint kerül a 2. bankhoz. Ha más bank nem tartana szabad tartalékot, a pénzteremtés nagysága:

$$1.000 + 500 + 500 \times 0,9 + 500 \times 0,9^2 + \dots = \\ = 1.000 + 500 \times 1/0,1 = 6.000 \text{ forint lenne.}$$

Ha pedig az 1. bank 900 forint szabad tartalékot óhajtana tartani, nem lenne pénzmultiplikálódás, hiszen az 1. bank 1.000 forint tartalékot tartva, nem kerülne jegybankpénz a 2. bankba.

**Szabad tartalékok** a kereskedelmi bankok kötelező tartalékráta által meghatározott ún. kötelező tartalékokon felüli, jegybankpénzben felhalmozott aktívái.

Van még két fontos feltétel, mely nem szerepel kimondottan a pénzmultiplikátor levezetésénél, de amelyek jelentősen befolyásolják a folyamatot.

3. Figyeljük meg, hogy minden pénzteremtési aktusnál a bankhoz átutalt (készpénzben bevitt) jegybankpénz ellenében teremtett betét terhére az ügyfél nem igényel jegybankpénzt. Az 1. bankban az 1.000 forintnyi betét „leülepszik”, tulajdonosa nem nyúl hozzá, ezért a kereskedelmi banknak elég a kötelező tartalékráta erejéig jegybankpénzben tartalékolnia.

Ha e betét – ha csak részben is – felhasználásra kerülne, például 50 forintot készpénzben kérne tulajdonosa, nem jöhetne létre a mértani sorozat szerinti pénzteremtés, hiszen nem lenne 900 forint kihitelezhető. Ekkor a 950 forint betétre 95 forint tartalékot kellene tartani, ezzel szemben a banknak  $100 - 50 = 50$  forint tartalék állna rendelkezésére. Szükséges tehát, hogy ez a betét - nemcsak az 1., hanem mindegyik banknál – a modellbeli pénzteremtés szempontjából „végleg” a banknál maradjon.

4. A másik feltétel a harmadiknak az ellentéte. Míg a 3. feltétel szerint az ügyfelek betéte érintetlenül a bankoknál marad, addig a 4. feltétel szerint a hitellel teremtett pénzt teljes egészében más bankokhoz utalják. Az 1. bank esetében a 900 forint hitel egésze más bankoknál landolt, a 2. bank 810 hitele szintén egy másik, 3. bankhoz került stb.

A valóságban ezzel szemben számolni lehet azzal, hogy a hitellel teremtett pénz egy része bankok belül marad. Ügyfeleink között, akinek a hitelt folyósítottuk, nagy valószínűséggel akad olyan személy, aki olyan más gazdálkodó egységnek fizet, akinek szintén bankunk vezeti a

számláját. Ezáltal a hitel nem kerül teljes egészében más bank(ok)hoz, hanem egy része visszaáramlik bankunkhoz. Ekkor viszont adott bankunk több pénzt képes teremteni a fent leírt mechanizmusbeli összegnél: a visszaáramlott jegybankpénz ellenében többlet-pénzteremtésre is képes.

Létezik a pénzmultiplikátornak egy, a fentiekől kissé eltérő értelmezése, mely a monetáris bázishoz, az M0-hoz viszonyítja a pénzmennyiség bővülését. E módosított értelmezés nem jelent semmilyen újabb nehézséget számunkra. Ekkor a valamennyi monetáris aggregátumhoz (M1, M2, M3, M4) hozzárendelhetjük a megfelelő pénzmultiplikátort. Ez esetben a pénzmultiplikátor két fajtájáról beszélünk: m1-ről és m2-ről, attól függően, hogy az M1-hez, illetve az M2-höz viszonyítjuk a jegybankpénz mennyiségét.

Pénzkínálati multiplikátor:

$M1 = m1 * M0$ , illetve

$M2 = m2 * M0$ .

Mielőtt továbbmennénk és a következő fejezetekben szereplő fogalmakat tisztáznánk, érdemes összefoglalóan áttekinteni, milyen pénzekről beszéltünk eddig:

1. A jegybankpénz az ország központi bankja által teremtett pénz. Technikai formáját tekintve lehet készpénz és jegybank-számlapénz.

2. A kereskedelmi bankpénzt a kereskedelmi bankok hozzák létre azzal, hogy ügyfeleiknek betéteiken jóváírást teljesítenek. Technikailag csak számlapénz lehet, mert a jegybank készpénzemisziós (készpénzkibocsátási) monopóliummal rendelkezik.

3. Külföldi fizetőeszköz, mely lehet valuta (külföldi fizetőeszközű készpénz) és deviza (valutára szóló követelés). Kibocsáthatják a külföldi kereskedelmi bankok és a külföldi jegybank.

E pénzek és a hitel tételek csoportosítását lényegesen megkönnyíti, ha ismerünk két alapszabályt.

I. aktíva-passzíva szabály: a bank passzíva oldalán mindig az adott bank kötelezettsége, vagyis az adott bank által teremtett pénz áll. Minden más pénz a bank aktívája. Ez alapján:

1. a külföldi fizetőeszköz a külföldi bank passzívája, a jegybank, a kereskedelmi bankok és a bankrendszeren kívüli szektor (gazdálkodó szféra és lakosság) aktívája

2. a jegybankpénz a jegybank passzívája, külföld, a kereskedelmi bankok és a bankrendszeren kívüli szektor aktívája.

3. a kereskedelmi bankpénz a kereskedelmi bankok passzívája, a külföld és a bankrendszeren kívüli szektor aktívája. A jegybank mérlegében nem szerepel.

II. aktíva-passzíva szabály: a bank által nyújtott hitel tétel mindig bankaktíva, a kölcsönkaptott hitel tétele mindig bankpasszíva.

## 5. A pénztömeg nagyságának meghatározása

Miután megismertük a pénzteremtés mechanizmusát, ebben a részben tovább pontosítjuk ismereteinket, s sorra veszünk néhány, a pénzzel kapcsolatban eddig még nem tárgyalt témakört. Ebben a fejezetben meghatározzuk, mit értünk a pénztömeg nagyságán. Csupán utalunk arra, hogy e pénztömeg-definíció alapján milyen lesz az összefüggés a pénzteremtés és a hitelnyújtás (külföldi fizetőeszköz vásárlása) között. Ezután a pénz forgási sebességét határozzuk meg, két-fajta módon, a két legismertebb egyenlet segítségével. Végül a forgalomhoz szükséges pénzmennyiség nagyságát vizsgáljuk.

A pénzmennyiség meghatározása során három pénzkategória terjedt el, melyeket pénzügyi aggregátumoknak (pénzköröknek) neveznek. Ezek leggyakoribb formái az M1 és M2. A Magyar Nemzeti Bank használja továbbá az M3 és m3-on túli kategóriákat. Nemzetközi viszonylatban szintén használatosak az M2-t meghaladó kategóriák.

A pénzaggregátumok ismertetése előtt definiáljuk az M0 fogalmát. Az M0 az összes jegybankpénz (más néven bázispénz vagy nagy erejű pénz) mennyiségét öleli fel. Ez tehát a központi bank mérlegének passzív oldalán elhelyezkedő, a jegybank által teremtett pénz. Technikai formáját tekintve lehet készpénz és jegybank-számlapénz.

Az M1 a legsűrűbben használt kategória. Nevezik tranzakciós pénznek vagy forgalomban lévő pénznek is. Az M1 a monetáris politika legfontosabb mutatójaként szolgál. Tartalma a bankon kívüli készpénzmennyiség (bankjegy- és érmeállomány) és a banki látra szóló betétek összessége.

Látra szóló betét: a kereskedelmi bankok által vezetett lekötés nélküli pénz, amely számláról bármikor pénz vehető fel, ill. az egyenleg bármikor átváltható készpénzre.

Az M2 az M1 és a lekötött betétek összege.

A pénzek e csoportosítása tulajdonképpen likviditás szerinti felosztás. A leglikvidebb jegybankpénztől az egyre hosszabb távra lekötött betétekig – melyeket már nem is pénzeknek, hanem majdnem-pénzeknek, kvázi-pénzeknek hívunk – szinte folyamatos skálát találunk. Ez az alapja annak, hogy a fenti három pénzügyi aggregátumon kívül számtalan egyéb kategóriát is képeztek a közgazdászok. Így beszélhetünk M3-ról, sőt létezik M1a, M3c stb is.

Pénzügyi aggregátumok (pénzkörök):

$M1 = \text{forgalomban lévő készpénz} + \text{banki látra szóló betétek}$

$M2 = M1 + \text{lekötött betétek}$

$M3 = M2 + \text{bankrendszer által kibocsátott értékpapírok}$

Vegyük észre, hogy míg az M1 része az M2-nek, és felfelé is, az alacsonyabb kategória mindig részhalmaza a magasabb kategóriának, addig az M0 nem teljes mértékben épül be az M1-be. Az M1 az M0 kategóriának csupán egy részét, a készpénz részét tartalmazza, a jegybanki számlapénz kívül esik az M1 körén.

A pénztömeg definíciója alapvetően az adott ország bankrendszerének passzívait foglalja magában, vagyis megegyezik az eddig tárgyalt pénzfogalommal, miszerint a pénz a bank tartozása (bankra szóló követelés). Mégis, ez a kép néhány pontján módosul, amikor a közgazdászoké, ezen belül is főképpen a statisztikusoké a szó, akik a pénztömeg nagyságát kívánják definiálni.

1. A kereskedelmi bankok pénzteremtésénél láttuk, hogy ha a pénz keletkezését a bankrendszerből kiáramló folyamatként fogtuk fel, akkor ugyanezen logika alapján a bankrendszerbe visszaáramló pénz megszűnik pénzként funkcionálni, tehát pénzmegegyezés történik. Következésképpen a bankrendszeren belüli pénz nem pénz, nem számít bele a pénztömeg fogalmába. Nem pénz tehát a kereskedelmi bankok jegybanki betétei és a kereskedelmi bankok pénztáraiban található készpénzállomány.

2. Szintén nem számítjuk bele a pénztömegbe a költségvetés betéteit. A költségvetés kiadásait nem befolyásolja olyan mértékben a rendelkezésére álló pénz mennyisége, mint a többi szféra esetében feltételezhető. Betéteinek nagyságát inkább technikai, mintsem gazdasági tényezők determinálják, így ennek az esetlegességét nem célszerű belevinni a gazdasági elemzések sokaságának tárgyául szolgáló pénztömegbe. A költségvetés jegybanki betéteit a jegybanki mérlegben nem is jegybanki passzívaként, hanem aktívacsökkentő tételként tüntetik fel a költségvetésnek nyújtott nettó hitelek tételben.

3. Nem része a belföldi pénztömegnek a külföldön keletkezett belföldi pénz. Például egy Németországban nyújtott USD-hitel által keletkezett USD-tömeg nem számít bele az USD belföldi forint pénztömegbe. Ez különösen a világ kulcsvalutái esetében lényeges. Az USA-dollárban, japán jenben, svájci frankban stb. nyújtott hitelek ugyanis az anyaországon kívül is lényeges szerepet töltenek be.

4. A rezidensek (gazdasági érdekkörük, illetve állandó lakóhelyük Magyarország) devizában vezetett számlái részei a pénztömegnek, de csak kvázipénznek számítanak, vagyis nem részei az M1-nek, csupán az M2-nek. A nem-rezidensek betétei ugyanakkor nem részei a pénztömegnek, még ha forintban állnak is fenn. Ha tehát Eperjes József az OTP Banknál, devizaszámlát vezet, az a magyar pénztömeg M2 nagyságát gyarapítja, ugyanakkor ha Schmidt úr Ausztriában forintbetétet tart, ez nem számít be a magyar pénztömegbe.

E 4. pontot úgy foglalhatjuk össze, hogy a külföldet érintő pozíciókban az a lényeges, hogy ki és hol tartja a pénzt, azaz rezidensek-e - és nem az, hogy miben tartja. Valutabelföldi devizabetéte is része a forint pénztömegnek (az adott ország pénztömegének), míg a valutakülföldi forintban tartott betétei sem részei a forint pénztömegnek. Ezt az elhatárolást nevezzük szektorális elhatárolásnak.

5. Mivel a készpénz tulajdonosát a statisztika nem képes kimutatni, ezért a készpénz esetében nem alkalmazható a szektorális elhatárolás. A pénztömegbe így beletartozik az összes, a bankrendszeren kívüli készpénzmennyiség.

E fenti öt megfontolás alapján a pénz (M1) és a kvázipénz (M2) tartalmát az alábbi összetevők alkotják:

Pénz = M1:

a/ a hitelintézeteknél vezetett látra szóló betétek

b/ a bankrendszeren kívüli készpénzállomány

Az M1 kategóriába beletartoznak még a nem-monetáris hitelintézetek jegybanki tételei is. Monetáris intézményeken a monetáris hatóságot (a jegybankot és a kincstárat) és a kereskedelmi bankokat értjük. Nem-monetáris intézmények azok a pénzügyi intézmények, melyek nem vezethetnek ügyfeleik részére számlát, így nem teremthetnek pénzt (pl. a nyugdíjpénztárak).

Kvázipénz =  $M2 - M1$ :

határidős, azaz lekötött betétek és devizaszámlák

$M2 = M1 + \text{kvázipénz}$ .

Végül röviden említsük meg, hogy a pénztömeg definíciójának különösségéből adódóan a pénztömeg változása és a pénzteremtés folyamata néha elválik. Létezik tehát pénzteremtés pénztömeg változása nélkül és létezik a pénztömeg változása pénzteremtés nélkül.

Az előbbibe tartozik például, amikor a jegybank pénzteremtő hitelt nyújt a kereskedelmi bankoknak. Ekkor pénzteremtés történik, ugyanakkor a pénztömeg nem nő, mert hiszen csupán a bankrendszeren belül emelkedett a pénzmennyiség nagysága. Ez pedig pénztömeg-definíciónk alapján nem számít bele a pénztömegbe, vagyis nem pénz.

Az utóbbira például szolgálhat, ha a költségvetés elkölti pénzét. Ez - mivel a költségvetés betétei nem képezik a pénztömeg részét - nem csökkenti a pénztömeget, a bevételt elkönnyvelő vállalatoknál azonban már pénzként jelentkezik a vásárlás összege. Ezáltal nőtt a pénzmennyiség - pénzteremtés nélkül.

## **6. A pénz forgási sebessége**

Tankönyvemben a pénz forgalmi sebességének az elméleti közgazdaságtanban betöltött szerepével nem foglalkozom. Fontos azonban, hogy megismerjük e fogalmat, hogy a pénzteremtésről kialakult képünk pontosabbá váljon.

A **pénz forgási sebessége** az a nagyság, ahány forgást végez a pénz egy egysége egy évben. A pénz forgási sebessége két formában vált általánossá. Az első a Fisher által népszerűsített forma, a Fisher-féle forgalmi egyenlet, a másik az ún. jövedelmi egyenlet.

A forgalmi egyenlet alapján  $M V = P Q$ , ahol

P az áruk átlagára (dimenziója: érték / mennyiség)

Q a tranzakciók (adás-vételek) aggregátuma (megfelelőképpen összesített nagysága)  
(dimenziója: mennyiség / időegység)

M a pénzmennyiség (dimenziója: érték) és

V a forgási sebesség (dimenziója: fordulatszám / időegység).

A forgalmi egyenlet jobb oldala az időszak (év) alatt teljesített kifizetések értéke: az áruk, szolgáltatások eladási árának és mennyiségének szorzata. E nagyság dimenziója érték/mennyiség szorozva mennyiség/időegység, vagyis érték/időegység. Adott időszak - általában egy év - alatt az áruk és szolgáltatások adás-vétele ilyen nagyságú Ft-összeget tett ki.

A jövedelmi egyenletben részben ugyanazok a betűk szerepelnek, de más változókat jelölnek. Az egyenlet nem a tranzakciók alapján veszi számba a változókat, hanem a nemzeti jövedelem alapján.



$M V = Y = P y$ , ahol

- M a pénzállomány nagysága,
- V a forgási sebesség,
- Y a nominális nemzeti jövedelem,
- P a változatlan áron számított nemzeti jövedelem egy speciális (ún. implicit) árindexe és
- y a reál nemzeti jövedelem.

Az M mutató jelentése megegyezik a forgalmi egyenletben ismertetett jelentéstartalommal. A V azonban a jövedelmi egyenletben nem a pénztömegnek az összes adás-vételi ügyletben lebonyolított forgásainak átlagos nagyságát képviseli, hanem csak a jövedelmek áramlását közvetítő pénzforgások átlagát jelenti. A P változó szintén más tartalmat kap, hiszen itt a nemzeti jövedelem implicit árindexeként, és nem az adás-vételi ügyletek árindexeként adódik.

Nominálnagyság például a munkabér, az ország adott évi termelése, exportja, importja, a beruházások összege stb. Ezzel szemben reálkategóriák a reálbér, a változatlan áron számított termelés, export, import és beruházás. Ezekkel a kategóriákkal később még találkozni fogunk és részletesebben megismerkedünk velük.

A kétféle forgási sebesség a két egyenlet jellegéből következően az alábbi fő eltéréseket tartalmazza.

1. Az összes tranzakció nagysága eltér a nemzeti jövedelem összegétől. A forgalmi egyenletben valamennyi közbenő tranzakció szerepel: a búza értékét számbaveszik először, amikor a paraszt eladja a malomiparnak, másodszer, amikor a malomipar a lisztet a péknek, harmadszor, amikor a pék eladja a kenyeret a nagykereskedelemnek, negyedszer, amikor a nagykereskedelem átadja a kiskereskedelemnek, s végül amikor a kiskereskedelem értékesíti a fogyasztónak.
2. A forgalmi egyenletre hatással van a tranzakciók volumenének befolyásolásán keresztül a vállalatok vertikális tagolása és bizonyos technikai jellemzők változása. Ezek a tranzakciók számát megváltoztatva hatnak. Például a malomipar és a sütőipar fúziója (egy kézbe vonása) csökkenti a tranzakciók számát, így a T kisebb lesz. Ugyanezek a hatások nem befolyásolják a jövedelmi változatot.
3. Végül a forgalmi változat magában foglalja a már létező eszközök adás-vételét, míg a jövedelmi változatban csak az adott időszak alatt újonnan létrejött eszközöket tartalmazza.

## *Ellenőrző kérdések*

1. kérdés: Mit jelent a monometalizmus, bimetalizmus és a trimetalizmus?
2. kérdés: Mi a Gresham törvény?
3. kérdés: Mit nevezünk pénzlábnak?
4. kérdés: Mi a valuta?
5. kérdés: Mi a készpénz?
6. kérdés: Mi az emisszió?
7. kérdés: Mi a pénzteremtési multiplikátor?
8. kérdés: Az  $M = JBP \cdot (1/t)$  pénzteremtés egyszerű képletben az  $1/t$  hányados mit mutat meg?
9. kérdés: Sorolja fel az M0, M1, M2 és M3 pénztömegekhez mik tartoznak!
10. kérdés: Hogyan lehet kiszámítani a kvázipénz nagyságát és mik tartoznak bele a kvázipénz kategóriába?
11. kérdés: Mi a pénz forgási sebessége?

## II. A BANKRENDSZER MŰKÖDÉSE

### 1. A bankok kialakulásának folyamata

A mai modern bankok elődei már az ókorban felfedezhetők. Az ókori kelet nagy civilizációs központjaiban: Babilonban, Egyiptomban stb. a termények, termékek őrzése már a Kr.e. III. évezredtől virágzó üzlet volt. A termények őrzése (elsősorban gabona) a templomok, illetve királyi raktárházak feladata volt. Ezeket a raktárakat tekinthetjük a bankok őseinek, főleg miután kölcsönügyleteket is kezdtek végezni. A pénzürmék megjelenésével a letéti ügyletek és a pénzváltás is a korai bankok feladatává lesz. A népvándorlások pusztításait az ókori bankok nem tudták átvészelni, és a bankügyletek közül csak pénzváltás maradt meg.

A mai bankrendszer alapjai a középkori itáliai városállamokban alakul ki. Ebből az időből származik a mai bank kifejezésünk, az olasz pénzváltó pultból (banco). A bankok tevékenysége kiterjed a fizetések lebonyolítására, a hitelügyletekre és letétiügyletekre, sőt Genovában kialakul a váltóforgatás intézménye, Velencében pedig egy jellegzetes zsíróforgalom.

A legjelentősebb jegybank Angliában alakult ki. (A legelső jegybanki funkciót ellátó bankot, a svéd Riksbank-ot 1668-ban alapították.) Angliában az aranyművesek voltak a bankárok, akik a megtakarításokat (aranyat, ezüstöt) megőrzésre átvettek, cserébe elismervényt adtak, mellyel fizetni lehetett. Idővel a nemesfémkészletek felhalmozódása következtében, azok terhére, saját magukra szóló kötelezettséget állítottak ki, melyből a bankjegyek alakultak ki. Később hitelezéssel is foglalkozni kezdte, olyannyira, hogy az állam is előszeretettel vett fel tőlük kölcsönt. Az állami eladósodás miatt 1694-ben megalakult a Bank of England, mint az állam hitelezőinek a testülete. Felhatalmazták bankjegyek kibocsátására és bankügyletek folytatására. Ettől az időtől számítjuk a modern jegybankok fejlődését.

A XIX. században alakulnak ki az európai nagyhatalmak jegybankjai: 1817-ben az Österreichische National Bank (amely Magyarországon is a jegybanki funkciókat sokáig ellátja), 1848-ban Banque de France, 1875-ben pedig Deutsche Reichsbank. Az USA-ban hosszú fejlődés következményeként 1913-ben hozták létre a központi jegybankot, amely tulajdonképpen nem egy bank, hanem 12 körzeti tartalékbankból álló bankrendszer, a Federal Reserve System (Fed).

A kereskedelmi bankok fejlődését leginkább az országoként eltérő szabályozás alakítja. A bankoknak hol megtiltják, hol engedélyezik, hogy hagyományos tevékenységeik mellett (betétgyűjtés, hitelezés, egyéb pénzforgalmi szolgáltatások), befektetési tevékenységeket saját szervezetükön belül. A leghíresebb tiltás az USA-ban 1933-ban elfogadott Glass-Steagall-törvény, amely szétválasztotta a pénzügyi piacokon tevékenykedő saját számlás értékpapírügyleteket végző, vállalati kötvény- és részvénykibocsátásokat szervező, ezeknél aláíróként megjelenő (underwriting) befektetési bankok és mindezekről eltiltott kereskedelmi bankok közé. A tiltás oka az 1929-33. évi gazdasági világválság volt, melynek okozóját a túl sok kockázatot vállaló bankokban vélték felfedezni.

Azoknak az országoknak a bankrendszerét, akiknél a tiltást bevezették, specializált bankrendszernek nevezték el. (Tipikusan ilyen, illetve ilyen volt az amerikai és az angol bankrendszer.) A Glass-Steagall-törvényt az elmúlt közel 70 évében számtalanszor módosították (enyhítették), még véglegesen 1999-ben a Gramm–Leach–Bliley-törvény törölte el az USA-ban.

Európában számtalan egyéb korlátozással is találkozhatunk. Ilyen az ingatlanokba való befektetésének tiltása, biztosításokban való részvétel, illetve egyes pénzügyi szolgáltatások (pl. lízing, faktorálás, vagyionkezelő szolgáltatások) nyújtása. Ahol kevésbé, vagy egyáltalán nem volt tiltás, univerzális bankrendszernek nevezzük (legjellemzőbb példája a német bankrendszer). Itt a bankok (hitelintézetek) a kereskedelmi banki tevékenységen kívül széles körben a befektetési banki tevékenységet is végzik.

A XX. folyamán a szocialista országokban szovjet mintára, a kétszintű bankrendszert felváltotta az egyszintű bankrendszer. Ez azt jelenti, hogy a központi bank közvetlen kapcsolatban áll a gazdálkodó alanyokkal, vezeti számláikat, hitelt folyósít számukra és lebonyolítja fizetéseiket. Az egyszintű bankrendszerben nem csak egy bank funkcionál, hanem mellette megtalálhatók általában a Külkereskedelmi Bank, a Beruházási Bank és a Takarékpénztárak. Amennyiben csak egy bank lát el minden tevékenységet a bankrendszerben, azt monobankrendszernek nevezzük.

A nyolcvanas évek második felében a szocialista országokban végbemenő átalakulások a bankrendszert sem hagyták érintetlenül, fokozatosan visszatértek a kétszintű bankrendszerhez. A nyugati országokban mindig is a kétszintű bankrendszer működött, vagyis a központi bank mellett üzleti bankok is működnek. A jegybank nem áll kapcsolatban a gazdálkodó alanyokkal, hanem csak a kereskedelmi bankokkal.

A magyar bankrendszer utóbbi két évszázadának története egybecseng az osztrák bankok történetével. 1816-ben alakul meg az Oesterreichische Nationalbank, amely a császárság 1817-ben egész területén bankjegykibocsátási jogot szerez („Első bankprivilegium”). Az osztrákok a kiegyezést követően sem engedik önálló magyar jegybank létrehozását. A Magyar Nemzeti Bankot 1924-ben hozzák létre részvénytársasági formában, alaptőkéje 30 millió aranykorona.

A XIX. században sorra jönnek létre a hitelintézetek: Brassói Általános Takarékpénztár (1836), Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület (1839), Pesti Magyar Kereskedelmi Bank (1845), Magyar Általános Hitelbank (1867).

A kiegyezés hatására megalakulnak a takarékpénztárak és a bankok, szinte mindegyik részvénytársaság formában. Az üzletágak fejlődésében a kereskedőknek nyújtott hitelek és váltóleszámítolási hitel alakul ki. Későbbiekben fejlődött ki a folyószámla vezetés, a valuta és deviza ügyletek.

1945-ben indult meg a bankok államosítása. 1948-tól az MNB kereskedelmi banki funkciót is ellát szovjet mintára, így kialakul az egyszintű bankrendszer. Az MNB mellett szakbankként működik a Beruházási Bank (a későbbiekben Állami Fejlesztési Bank), a Külkereskedelmi Bank és az Országos Takarékpénztár. A többi kereskedelmi bank tevékenységét az 50-es évek elején megszüntették. 1948-ban alapították a Magyar Beruházási bankot is, mely a beruházások finanszírozásával foglalkozott. Később, 1952-ben feladatává vált a hazai építőipari vállalatok finanszírozása és számlavezetése, mely funkcióját az MNB-től vette át. 1972-ben vette fel az Állami Fejlesztési Bank nevet. Ekkor a beruházások hitelezése, valamint az építőipari vállalatok finanszírozása és számlavezetése visszakerült az MNB-hez. A külkereskedelmi feladatokat eleinte az 1948-ban alapított Pesti Magyar Külkereskedelmi Bank intézte. Ez az intézmény megszűnt, 1950-ben alakult meg helyette a Magyar Külkereskedelmi Bank.

A harmadik szakbankot, a takarékpénztárt 1949-ben hozták létre, Országos Takarékpénztár néven. Feladata a lakosság pénzügyi műveleteinek lebonyolítása volt. 1972-től tevékenységi

körébe tartozott a helyi önkormányzatokkal kapcsolatos bankműveletek végzése is.

Néhány volt szocialista országban bevezették az ágazati szakosítású kétszintű bankrendszert. Itt a jegybank mellett az egyes kereskedelmi bankok egy-egy gazdasági ágazat finanszírozási funkciót láttak el. Ez a rendszer azonban semmiképpen sem tekinthető valódi kétszintű bankrendszernek. Lényegében e bankrendszerek működési mechanizmusa nem tért el az egyszintű bankrendszer működésétől.

A kétszintű bankrendszer kialakítása érdekében Magyarországon 1985-ben történt jelentős lépés. 1985-től átalakították az MNB-t, létrehozták a Budapesti Hitelbankot a Magyar Nemzeti Bank leánybankjaként. Szintén ez időponttól kezdve az MNB-n belül két tagozatot hoztak létre. E lépések nem jelentették a kétszintű bankrendszer bevezetését, de a bankrendszer átalakítása mindenképpen közeledést jelentett e cél felé. 1987. január 1-én állt fel az új MNB és az ettől intézményesen leválasztott üzleti bankok új rendszere. A magyar bankrendszer az angolszász mintát véve alapul specializált bankrendszer lett.

A kétszintű bankrendszer kialakításakor, 1987-ben öt kereskedelmi bank alakult: a Magyar Hitelbank Rt. (MHB), az Országos Kereskedelmi és Hitelbank Rt. (OKHB), a Budapest Bank Rt. (BB), a Magyar Külkereskedelmi Bank Rt. (MKB) és az Általános Értékforgalmi Bank Rt (ÁÉB). Az így kialakított bankok örökölt vállalati struktúrárt kaptak, vagyis az egyes vállalatokat központilag beosztották az egyes bankokhoz. Eleinte a vállalatok nem választhattak más bankot, de a hat hónapos türelmi időszak letelte után a választás szabadabbá vált.

Az átalakulás nem volt zökkenőmentes, mivel a bankok elavult törvények keretében kezdték meg a működésüket és alultőkésítettek voltak. Az 1991-92-ben életbe lépett hitelintézeti, számviteli és csődtörvény a bankok portfólióját leértékelte, mivel a hitelezési veszteségek után tartalékot kellett képezniük. Megoldásnak kínálkozott a privatizáció, de előtte szükség volt a bankok szerkezetének feljavítása.

Ezt a célt szolgálta 1992-ben a hitelkonszolidáció. A hitelkonszolidáció keretében a bankok rossz minőségű hiteleiket átválthatták 20 éves lejáratú államkötvényre. Mivel ez sem hozta meg a várt eredményt, az államnak újabb beavatkozására volt szükség. Ezt az újabb beavatkozást bankkonszolidációnak nevezzük. Első lépésként az állam 8 bankot tőkejuttatásban részesített, ezzel az érintett bankok tőkemegfelelési mutatója elérte a 0 százalékot. Mivel a cél az volt, hogy a törvény szerint 1994 végére a bankok tőkemegfelelési mutatója elérje a 8 százalékot, újabb tőkeemelésre volt szükség, mely államkötvény nyújtásával, alárendelt kölcsöntőke biztosításával, vagy állami garanciavállalással történt. A bankkonszolidációnak természetesen ára volt: a bankokban az állam tulajdonosi hányad megnőtt. A feltőkésítést követően került sor a hazai bankrendszer privatizációjára. A privatizációval el lehetett érni az állam túlsúlyának a megszüntetését a bankszektorban, és külföldi tőkével feltőkésíteni a bankokat.

Az Országgyűlés 1991-ben fogadta el a Pénzügyintézeti törvényt (Pit., LXIX. sz. törvényt) amely meghatározta a hitelintézeti tevékenységet, elhatárolta az egyes hitelintézetek tevékenységi körét, illetve előírta a hitelintézetek működésének biztonságát szolgáló intézkedéseket, szabályozta az Állami Bankfelügyelet tevékenységét. A gyors gazdasági változások, a bankrendszerrel szemben támasztott igények, illetve az Európai Unió bankrendszeréhez való közelítés törekvése megkövetelte, a hitelintézetek tevékenységének új szabályozását.

A Pénzügyi törvényt felváltó, a Hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény (Hpt) 1997-ben lépett életbe. A törvény meghatározza a pénzügyi szolgáltatásokat, a pénzügyi intézményeket, illetve azok tevékenységi körét. A legújabb törvényi szabályozás alapja a 2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról. A hazai bankrendszer az univerzális bankrendszer irányában mozdult el.

### ***Ellenőrző kérdések***

12. kérdés: Mikor és hol alapították a legelső Jegybankot?
13. kérdés: Mit tiltott meg az 1933-ban elfogadott Glass-Steagall törvény?
14. kérdés: Mikor vezették be hivatalosan Magyarországon a kétszintű bankrendszert?

## ***2. A hitelintézeti rendszer felépítése***

Az Országgyűlés 1991-ben fogadta el a Pénzügyi törvényt (Pit., 1991. évi LXIX. törvény), amely meghatározta a hitelintézeti tevékenységet, elhatárolta az egyes hitelintézetek tevékenységi körét, illetve előírta a hitelintézetek működésének biztonságát szolgáló intézkedéseket, szabályozta az Állami Bankfelügyelet tevékenységét.

A gyors gazdasági változások, a bankrendszerrel szemben támasztott igények, illetve az Európai Unió bankrendszeréhez való közelítés törekvése megkövetelte, a hitelintézetek tevékenységének új szabályozását.

Pénzügyi szolgáltatás üzletszerű végzésének minősülnek forintban, illetőleg devizában, valutában az alábbi tevékenységek:

- betét gyűjtése és más visszafizetendő pénzeszköz – saját tőkét meghaladó mértékű – nyilvánosságtól történő elfogadása;
- hitel és pénzkölcsön nyújtása;
- pénzügyi lízing;
- pénzforgalmi szolgáltatások nyújtása;
- elektronikus pénz kibocsátása;
- olyan papír alapú készpénz-helyettesítő fizetési eszköz (például papír alapú utazási csekk, váltó) kibocsátása, illetve az ezzel kapcsolatos szolgáltatás nyújtása, amely nem minősül pénzforgalmi szolgáltatásnak;
- kezesség és bankgarancia vállalása, valamint egyéb bankári kötelezettség vállalása;
- valutával, devizával – ide nem értve a pénzváltási tevékenységet –, váltóval, illetve csekkel saját számlára vagy bizományosként történő kereskedelmi tevékenység;
- pénzügyi szolgáltatás közvetítése;
- letéti szolgáltatás, széfszolgáltatás;
- hitel referencia szolgáltatás, valamint
- követelésvásárlási tevékenység.

A szabályozás e tevékenységeken kívül megkülönböztet még kiegészítő pénzügyi szolgáltatásokat. A forgatható utalványok (hazánkban a közgazdasági irodalomban a helyi pénz elnevezés terjedt el) kibocsátásának szabályozására 2013-ban került sor.

Kiegészítő pénzügyi szolgáltatások:

- a) pénzváltási tevékenység;
- b) fizetési rendszer működtetése;
- c) pénzfeldolgozási tevékenység;
- d) pénzügyi ügynöki tevékenység a bankközi piacon;
- e) forgatható utalvány kibocsátására irányuló tevékenység.

A **pénzügyi intézmények** besorolását a törvény az előbbi felsorolt tevékenységek alapján határozza meg. A pénzügyi intézmény hitelintézet vagy pénzügyi vállalkozás lehet. A pénzügyi intézmény a pénzügyi szolgáltatásokon kívül, csak kiegészítő pénzügyi szolgáltatást, biztosítás ügynöki, árutőzsdei ügynöki, befektetői szolgáltatást végezhet, valamint aranykereskedelmi ügyletet és részvénykönyvvezetést.

A **pénzügyi vállalkozás** egy vagy több pénzügyi szolgáltatást végezhet, de nem láthat el kiegészítő pénzügyi szolgáltatást. A bankközi piacon viszont pénzügyi ügynöki tevékenységet csak pénzügyi vállalkozás végezhet, kizárólagos tevékenységként. Pénzügyi vállalkozás – kivéve a pénzügyi holding társaságot - legalább 50 millió Ft, kizárólag készpénzből álló jegyzett tőkével alapítható. Pénzügyi vállalkozás csak részvénytársaságként vagy fióktelepként alapítható. **Pénzügyi holding** társaság legalább 2 milliárd Ft jegyzett tőkével alapítható.

A hitelintézet betétet gyűjt és egyéb pénzügyi szolgáltatásokat végez. Betétgyűjtésre (saját tőkét meghaladó mértékben) és pénzforgalmi szolgáltatások nyújtására kizárólag hitelintézet jogosult. A hitelintézet lehet: bank, szakosított hitelintézet és szövetkezeti hitelintézet.

Bank: a hitelintézeti tevékenységek teljes körének végzésére az ügyfélkör korlátozása nélkül felhatalmazott hitelintézet. Kizárólag bank kaphat engedélyt a pénzügyi szolgáltatások teljes körének nyújtására. Bank legalább 2 milliárd alaptőkével alapítható részvénytársasági formában.

Szakosított hitelintézet: a rá vonatkozó külön törvényi szabályozás szerint jogosult tevékenységének elvégzésére, de a pénzügyi szolgáltatások teljes körének végzésére nem kaphat engedélyt. Alapító tőke mértékét törvény határozza meg, szervezeti formáját tekintve részvénytársaság lehet.

2013 végén Magyarországon hat szakosított hitelintézet működik. A szakosított hitelintézetek egy része jelzálogbank (pl. FHB Jelzálogbank Nyrt., OTP Jelzálogbank Zrt. UniCredit Jelzálogbank Zrt., egy másik része lakástakarékpénztár (Fundamenta-Lakáskassza Lakás-takarékpénztár Zrt., OTP Lakástakarékpénztár Zrt.).

Szintén ide tartozik, de speciális státuszú – más gazdasági ágba sorolt – intézmény a Magyar Export-Import Bank Zrt. és az MFB Magyar Fejlesztési Bank Zrt. és a Központi Elszámolóház és Értéktár (Budapest) Zrt.

Szövetkezeti hitelintézet (takaré-, illetve hitelszövetkezet): a szövetkezeti hitelintézetek a pénzügyi szolgáltatások közül csak egy tevékenységet, hitel referencia szolgáltatást nem végezhet. (Minden tevékenységet nem végezhet, mert akkor definíciószerűen bank lenne.) A hitelszövetkezet a pénzváltást leszámítva csak saját tagjai körében végezheti tevékenységét. Szövetkezeti hitelintézet alapításához 250 millió Ft jegyzett tőke szükséges.

A takarékszövetkezet a hitelszövetkezettől abban tér el, hogy az előbbiben tagsági viszony nélkül is igénybe lehet venni a hitelintézeti tevékenységeket, míg az utóbbiban először taggá

kell válni, azaz be kell lépni a hitelszövetkezetbe, s csak azután lehet a hitelszövetkezet szolgáltatásait igénybe venni.

### ***Ellenőrző kérdések***

15. kérdés: Mi a bank fogalma?

16. kérdés: Sorolja fel a kiegészítő pénzügyi szolgáltatásokat!

### ***3. A prudens bankműködés***

E pontban a prudens, megbízható bankműködés néhány központi elemével ismerkedünk meg, a szavatoló tőke, tőkemegfelelés és a céltartalékolás működését vizsgáljuk.

A hitelintézetek tőkemegfelelése a prudens bankműködés kulcsa. A tőkekövetelmény három kockázat tőkekövetelményéből tevődik össze. A bankrendszer működése során e három kockázattal találkozunk:

- hitelkockázat
- működési kockázat
- piaci kockázat.

A hitelkockázat a kölcsön és a kamat nem megfelelő mértékű (vissza)fizetésének kockázata. A működési kockázat a banküzemi folyamatok, emberek, rendszerek hibás vagy nem megfelelő működéséből vagy külső eseményekből származó veszteség kockázata, mely az alábbi fő tényezőkre vonatkozik:

- belső és külső csalás
- foglalkoztatási-biztonsági előírások megsértése
- ügyfélkapcsolatban nem szándékos veszteségokozás
- fizikai eszközökben keletkezett károk
- üzletmenet megszakadása, rendszerleállás
- végrehajtás és folyamatszervezés hibái.

A piaci kockázat az egyes tételek átárazódásának, értékváltozásának kockázata. Felbontható kamatláb-, árfolyam és árkockázatra. Kezelése a hitelkockázattal együtt történik.

A Basel II. szabályozás ebben túlmutat a Basel I. szabályozáson, amely csak a hitelkockázatot ismerte el. Jelenleg a Basel II. szabályozás van érvényben, de már kidolgozták a Basel III. rendszert, amely a jövőben lép életbe.

A Basel-i tőkekövetelményrendszer kidolgozója a Nemzetközi Fizetések Bankja (BIS, Bank for International Settlements). A BIS a II. Hágai Nemzetközi Konferencián 1930-ban elfogadott Young-terv keretében jött létre. Eredeti feladatköre a Németország által fizetendő háborús jóvátétel szervezése, mely során Németország a Young-kölcsön kibocsátásával kívánta adósságát törleszteni. A BIS Bazelben 1931-ben kezdte meg működését.

A BIS szerepköre az 1929-1933. évi gazdasági világválság következtében módosult. Jelenleg legfontosabb feladata a jegybankok közötti koordináció, az információáramlás biztosítása, a nemzetközi bankműködést érintő fontosabb szabályzatok, direktívák kidolgozása. A jegybanki



együttműködés terén különösen a nemzetközi devizapolitikai intézkedések koordinálásában játszott jelentős szerepet.

A legfontosabb szervezeti különbség a Nemzetközi Fizetések Bankja és az IMF, valamint a Világbank között, hogy a BIS-nek nem a kormányok, hanem a jegybankok a tagjai. Ennek következtében a másik két szervezetenél megfigyelhető erős átpolitizáltság a BIS szervezetében közvetetten jelentkezik.

A BIS irányító szerve a Közgyűlés, mely évente egyszer Bázelen ülésezik a jegybankok részvételével. A Közgyűlés ülései közötti időszakokban a szakmai munkát az Igazgatótanács irányítja. Az Igazgatótanács tagjai közül választja elnökét.

A hitelintézetnek a mindenkori fizetőképesség (szolvencia) fenntartása és a kötelezettségek teljesíthetősége érdekében jogszabályban előírt (Hpt.) megfelelő nagyságú szavatoló tőkével kell rendelkeznie, amely az alábbi elemekből tevődik össze:

1. hitelezési kockázat nyolc százalékának tőkekövetelményének,
2. valamint - a kereskedési könyvben és a nem kereskedési könyvben nyilvántartott tételek külön jogszabályban meghatározott - partnerkockázati tőkekövetelményének,
3. a kereskedési könyvben nyilvántartott pozíció- és nagykockázat vállalkozások tőkekövetelményének,
4. a devizaárfolyam kockázat és árukockázat miatt felmerülő piaci kockázat tőkekövetelményének,
5. a működési kockázat tőkekövetelményének összege.

Fontos előírás, hogy a szavatoló tőke összege nem lehet kevesebb a hitelintézet számára előírt legkisebb jegyzett tőke összegénél.

### **A hitelezési és piaci kockázat kezelése**

A hitelintézet hitelezési és piaci kockázata két módszerrel mérhető: a sztenderd módszer és belső minősítésre épülő módszer. A sztenderd módszer lényege, hogy a hitelintézet meghatározza a kockázattal súlyozott kitettség értékét, mely során az egyes ügyleteket kitettségi osztályokba sorolják. A jelenleg érvényben lévő kitettségi osztályok:

- központi kormányval vagy központi bankkal szembeni kitettség,
- regionális kormányval vagy helyi önkormányzattal szembeni kitettség,
- közszektorbeli intézménnyel szembeni kitettség,
- multilaterális fejlesztési bankkal szembeni kitettség,
- nemzetközi szervezettel szembeni kitettség,
- hitelintézettel és befektetési vállalkozással szembeni kitettség,
- vállalkozással szembeni kitettség,
- lakossággal szembeni kitettség,
- ingatlanfedezett kitettség,
- késedelmes tétel,
- fedezett kötvény formájában fennálló kitettség,
- értékpapírosítási pozíció,
- kollektív befektetési értékpapírban fennálló kitettség
- egyéb tétel.

A kitettség értékét külön az eszköztételek és külön a mérlegen kívüli tételek esetében jogszabályban rögzítet (196/2007. Kormányrendelet) súlyok segítségével az alábbiak szerint értékelik. A mérleg eszköztételek súlyozása 0-150 %-os súly besorolással: 0,20,35,50,100,150 %-os súllyal történik. Az egyes besorolási területekre néhány, csupán példaképpen bemutatott szabályozás: pl. 0 %-os súly: EU központi kormányokkal és központi bankokkal szemben fennálló követelések

- pl. 35 %-os súly: lakóingatlan jelzálogjoggal
- pl. 50 %-os súly: nem lakóingatlan jelzálogjoggal
- pl. 100 %-os súly: ingatlanl fedezett kitettség általában
- pl. 150 %-os súly: legrosszabb minősítés.

A mérlegen kívüli tételek súlyozása általában 100 %-os súly használandó, kivéve:

- 0 %-os súly: le nem hívott ígervények és hitelkeretek (ha az eredeti lejárat maximum 1 év), stand-by (bármikor feltétel nélkül visszavonható) hitelek
- 20 %-os súly: okmányos meghitelezés
- 50 %-os súly: kibocsátott vagy megerősített akkreditív, értékpapír kibocsátásához vállalt jegyzési garancia, visszavonhatatlan készenléti (stand by) hitellel.

A hitelkockázat kezelésének másik módja a belsőminősítésre épülő módszer (IRB: internal rating based). E szabályozás alapja a szabályozás alapja a nemfizetés (kockázati) valószínűségének meghatározása. A nemteljesítési valószínűség (PD, probability of default) az egy éven belüli nemfizetés valószínűsége). A nemteljesítéskori veszteségráta (LGD, loss given default) számítása során az ügyfél nemfizetéséből származó veszteséget elosztjuk a nemteljesítés időpontjában fennálló kitettséggel (EAD, exposure at default).

Ez a módszer tehát a külső minősítés előírt beosztását és kockázati súlyait belső, a hitelintézet működéséből származó tapasztalati tényezőkkel helyettesíti. A belső minősítésre épülő módszer a nagyobb, megfelelő kapacitással rendelkező bankok esetében működőképes.

### **A működési kockázat kezelése**

A működési kockázat kezelésére a Basel II. szabályozás háromféle lehetőséget kínál:

- alapmutató módszere
- standard módszer
- fejlett (AMA) mérési módszer.

Az alapmutató módszere a tevékenységet és a potenciáli kockázat mértékét mérő mutató. Képzése során a bruttó (működési költségekkel és hitelvesztéssel nem csökkentett) eredmény 15 %-át kell tőkeként megképezni.

A standard módszer esetében 8 hitelintézeti tevékenység elkülönítése történik, pl. vállalati pénzügyi szolgáltatások, treasury, retail üzletág stb., ezek bruttó eredménye és e tevékenységi körökhöz rendelt 12-18 %-os szorzószám szorzata adja a megképezendő tőkeállományt. Ez a mutató tehát az alapmutató módszeréhez képes differenciáltabb megközelítést tesz lehetővé.

A fejlett (AMA) mérési módszer esetében a hitelintézet saját mérése alapján, saját, a kár-nagyságok valószínűségi eloszlását leíró módszertan szerint, részben realizált veszteség, részben konstruált adatok figyelembevételével számítja ki a megképezendő szavatoló tőke állományt.

A fenti elemek a Basel II. szabályozás I. pillérét alkotják. A II. pillér a felügyeleti felülvizsgálatot jelenti. Miután a hitelintézet saját belső tőkeszükségletét meghatározta, a felügyeleti értékelés következik. A kintlévőségek kockázati kitettségre sorolása úgy zajlik, hogy a hitelintézet a besorolás alapján kiszámolja a tőke követelményt és felügyelet az elkészült beszámoló alapján ellenőrzi azt, hogy az intézmény megfelel-e az előírásoknak. A vizsgálatoknak választ kell adniuk arra, hogy a hitelintézet első tőke megfelelési krízis helyzet (pl. magas összegű betétek hirtelen kiáramlás vagy hitelek tömeges törlesztéseinek nem teljesítése) hirtelen bekövetkezése esetén milyen módon tudná a problémát megoldani.

A Basel II. szabályozás III. pillére a nyilvánosságra hozatalról rendelkezik. A nyilvánosságra hozatali kötelezettséget legalább évente egyszer az éves beszámoló jóváhagyásától számított 15 napon belül kell teljesíteni a hitelintézet év közben a pénzügyi helyzetének változásáról. Az irányítási vagy számviteli rend szempontjából lényeges információkról a tudomást szerzést követő 30 napon belül kell tájékoztatást adni. A nyilvánosra hozatal alól mentesülnek a nem lényeges információ, a védett és bizalmas információk.

A törvény értelmében a hitelintézetnek el kell érnie, és folyamatosan fenn kell tartania a 8% fizetőképességi mutatót. A hitelintézetnek, valamint a hitelintézeti csoport egészének a működőképesség fenntartása és a kötelezettségek teljesíthetősége érdekében a működés során mindenkor az általa végzett hitelintézeti tevékenység kockázatának megfelelő nagyságú szavatoló tőkével kell rendelkeznie. A szavatoló tőke alapvető és járulékos és kiegészítő tőkeelemekből áll.

Az alábbi elemeket az **alapvető tőkeelemek**:

- jegyzett tőke befizetett része
- tőketartalék
- eredménytartalék
- lekötött tartalék
- mérleg szerinti eredmény
- általános tartalék
- általános kockázati céltartalék
- alapvető kölcsöntőke.

A jegyzett tőke a társasági szerződésben rögzített és a cégbíróságon bejegyzett saját tőke nagysága. Ez az összeg kifejezi a részvények névértékének összegét, ami a bankok esetében minimum 2 milliárd forint.

A tőketartalék a tőkeérték változásának elszámolását tartalmazó mérlegérték. A változás a részvények árfolyamváltozásától, illetve a külföldi tulajdonosok devizában elhelyezett alapítói tőke árfolyamának forintban kifejezett növekményétől függ. Szintén itt tartjuk nyilván a végleges kapott támogatások, elengedett kötelezettségek értékét. A tőketartalék értéke a hitelintézet eredményességétől független.

Az eredménytartalék az előző évek nyereségének, illetve veszteségének a göngyöltett egyenlege. Veszteség pótlására is fordítható. A bankbiztonság szempontjából fontos tényező, hogy az eredménytartalék előjele negatív is lehet.

A lekötött tartalék 2001-től érvényes, a számviteli törvény alapján a lekötött tartalék a tőketartalékból, illetve az eredménytartalékból átvezetett meghatározott tételekből áll, ezen felül a kapott pótbefizetések összegét is tartalmazza.

A mérleg szerinti eredmény, a tárgyév során elért, általános tartalék megképzése, adó-, és osztalék kifizetés utáni tiszta nyereség. Ez az eredmény a következő évben az eredménytartalék részévé válik.

Az általános tartalék hitelintézet adózás utáni nyereségéből képzett tartalék, amely a veszteségrendezésre és a jövedelmezőség egyenletesebbé tételére szolgál. A Hpt. szerint a tárgyévi adózott eredmény 10%-át kell általános tartalékként megképezni. Ha a bank fizetőképességi mutatója 12% felett van, és nincs negatív eredménytartaléka, akkor a felmentés adható az általános tartalék megképzése alól. Ezt a tőkeelemet más gazdálkodó szervezet nem köteles képezni, így azok mérlegében nem található meg.

Az általános kockázati céltartalékot a korrigált mérlegfőösszeg 1,25%-ig szükséges képezni, melyet az adózás előtti eredményből számítjuk, ezért a szavatoló tőke számítása során az általános kockázati céltartalék a mindenkori társasági adó mértékével csökkentett összegben vehető figyelembe. Célja az előre nem látható, illetve előre meg nem határozható veszteségek fedezete.

Az alapvető kölcsöntőke olyan kötelezettség, amelynél a betételhelyező hozzájárul ahhoz, hogy a hitelintézet likviditási problémája esetén más betéteseket az ő betétjéből fizessen ki. Ez adja e tétel – és másik három hasonló tétel – sajátosságát: alapesetben az alapvető kölcsöntőke kötelezettség, likviditási probléma esetén szavatoló tőke. Az alapvető kölcsöntőkére az alábbi feltételek vonatkoznak:

- a) ténylegesen rendelkezésre áll
- b) a szerződés a kölcsönt nyújtó fél egyetértését tartalmazza
- c) határozatlan futamidejű kizárólag az MNB engedélyével, legalább öt év futamidő elteltével mondható fel
- d) tőketörlesztés a felmondási idő előtt nem lehetséges (kivéve MNB-engedély)
- e) nem léphet fel semminemű kapcsolódó kamat- és járulékfizetés emelkedés (kivéve a referenciakamat emelkedéséből adódó kamatnövekedés)
- f) a hitelintézet a kamatfizetést elhalaszthatja
- g) esetén a következő években nem lehet erre igényt támasztani
- h) a kölcsönnyújtó e kölcsönrel kapcsolatosan a hitelintézet ellen nem jogosult felszámolást kezdeményezni
- i) a kölcsöntőkét nyújtó beszámítási joga kizárt a kölcsönrel kapcsolatosan a kölcsönnevővel szemben.

Az alapvető tőkeelemek a szavatoló tőke magját képezik. A szavatoló tőke héjszerkezetű, az alapvető tőkeelemeken kívül járulékos és kiegészítő tőkeelemeket is tartalmaz. A szavatoló tőkén belül az alapvető tőkeelemek összegének meg kell haladnia a járulékos tőkeelemek összegét.

A járulékos tőkeelemek a következők:

- értékelési tartalék
- osztalékelsőbbségi részvény
- alárendelt kölcsöntőke
- járulékos kölcsöntőke.

Az értékelési tartalék az egyes eszközök piaci és könyv szerinti értéke különbözetének forrás oldali megfelelője. Eszközoldali megfelelője az értékhelyesbítési sorok összege. A szavatoló tőkébe csak járulékos elemként számít bele, mert a felértékelés ténye és összege bizonytalan,

hiszen nem kerül sor adott eszköz tényleges értékesítésére.

Az osztalékelsőbbbségi részvény a törzsrészvény és a kötvény között helyezkedik el. Az osztalékelsőbbbségi részvény tulajdonosa előtérbe helyezi a biztosabb és/vagy magasabb osztalékot a tulajdonosi jogok gyakorlásával szemben, ez utóbbiról teljesen vagy részben le is mond. Az osztalékelsőbbbségi részvény nem tud teljes mértékben szavatolni a kötelezettségeikért, ezért nem az alapvető, hanem a járulékos tőkeelemek közé soroljuk.

Az alárendelt kölcsöntőke az alapvető kölcsöntőkére hasonlít, azzal az egy különbséggel, hogy itt a tőketörlesztés a felmondási idő előtt nem lehetséges.

A járulékos kölcsöntőke szabályozása megfelel az alapvető kölcsöntőke szabályozásának, kivéve, hogy az elmaradt kamatfizetésre a járulékos kölcsöntőke elhelyezője a jövőben igényt tarthat.

A szavatoló tőke kiegészítő elemei a kiegészítő alárendelt kölcsöntőke és a szavatoló tőke alapvető és járulékos elemeiből a megképzett, de ott fel nem használható összegekből áll.

Kiegészítő alárendelt kölcsöntőkének minősül minden olyan kölcsön, amely megfelel az alárendelt kölcsöntőke szabályozásának, de a minimum ötéves lejárat két évet meghaladó időtartamú, valamint lejáratát követően csak abban az esetben fizethető vissza, ha a pénzügyi intézmény megfelel a rá vonatkozó tőkekövetelményeknek.

A kiegészítő elemek a kereskedési könyvben nyilvántartott pozíciók és kockázatvállalások, valamint a devizaárfolyam- és árukockázat fedezésére használható fel.

A szavatoló tőkével az előbb ismerkedtünk meg. A korrigált mérlegfőösszeget - mint a neve is mutatja - a bank mérlegéből kell kiszámítanunk, úgy, hogy az egyes mérlegtételekhez a rendeletben előírt súlyt rendelünk, melynek gondolati sémáját következőképpen összegezhettük (a valóságban lényegesen több szabályozási elem található):

A korrigált mérlegfőösszeget a bank számviteli nyilvántartásai alapján kell kiszámítani, a szorzószámok a kockázat nagyságát mutatják. Így ha a bank például növeli a kockázatos hitelezését, ez valamilyen szorzóval bekerül a korrigált mérlegfőösszegbe, így a hitelintézetnek növelnie kell valamilyen módon a szavatoló tőke nagyságát is, különben nem tud megfelelni az előírt 8%-os súlyozott eszközök kockázati aránynak, azaz a fizetőképességi mutató előírásának. Ha a hitelintézet a jegybanknál helyez el betétet, vagy például államkötvényt vásárol, nem kell növelnie a szavatoló tőkét.

Így próbálja a törvény befolyásolni a bankokat, hogy különböző kockázatú eszközökbe fektessenek, illetve, ha kockázatos eszközbe fektetnek, álljon mögötte megfelelő mértékű szavatoló tőke. Erre azért van szükség, mert a bank veszteségeinek leírására a tartalékok után a szavatoló tőke kell hogy fedezetet nyújtson.

A törvényi szabályozás meghatározza, hogy milyen kockázatokra a hitelintézeteknek milyen tartalékot kell képezniük. Általános kockázati céltartalék képzendő az előre nem látható, illetőleg nem meghatározható veszteségek fedezetére. Kockázati céltartalékot kell képezni a kamat-, árfolyam- és mérlegen kívüli kötelezettség kockázataira. Végül értékvesztés képzendő a hitelezési, befektetési és országkockázati tényezők esetében.

A hitelintézet a tevékenységével együtt járó hitelezési-, kamat-, árfolyam-, befektetési-, ország- és egyéb kockázatok fedezetére ráfordításként történő elszámolással kockázati céltartalékot köteles képezni, és a behajthatatlan követelés leírására először a kockázati céltartalékot kö-

teles felhasználni. A kockázati céltartalékot a bankok ráfordításként számolják el, ami azt jelenti, hogy így a céltartalék képzett összege adóalapcsökkentő tétel.

A hitelintézeteknek megadott sávokba kell rendelniük a hitelminősítés során a kintlevőségeiket, és ez alapján végzik el a céltartalék képzést:

problémamentes	0%
külön figyelendő	1–10%
átlag alatti	11–30%
kétes	31–70%
rossz	71–100%

A hitelintézet az általa képzett kockázati céltartalék 30%-nak megfelelő összeget likvid eszközben köteles tartani.

1. Problémamentes az a kintlevőség, ahol a megtérülés valószínűsíthető és az adósságszolgálat visszafizetésében 15 napnál nagyobb elmaradás nem történt.

2. Külön figyelendő az a kintlevőség, ahol veszteség nem valószínűsíthető, de olyan információk vannak a hitelintézet birtokában, amely alapján az adós vagy a hitel az általánostól eltérő kezelést igényel.

3. Átlag alattiak azok a kintlevőségek, amelyek a rendelkezésre álló információk alapján szokásosnál magasabb kockázatúnak minősülnek, illetve bizonyos mértékű veszteség várható.

4. Kétesnek minősülnek azok a kintlevőségek, ahol veszteség várható, de mértéke még nem ismert, illetve az adósságszolgálati késedelem 90 napnál nagyobb, vagy rendszeres. Ide soroljuk a peresített követeléseket is.

5. Rossznak minősülnek azok a követelések, ahol a várható veszteség 70%-nál magasabb mértékű, illetve az adós ellen felszámolási eljárás indul.

A prudens bankműködés lényeges eleme az **Országos Betétbiztosítási Alap** által nyújtott biztonság. Magyarországon az 1993. évi XXIV. törvény hozta létre az Országos Betétbiztosítási Alapot (OBA), működését pedig jelenleg a Hpt. szabályozza. Magyarországon 1952-től az OBA életbelépéséig a forint és devizabetétekre állami garancia volt érvényben.

Az OBA-hoz minden hitelintézet köteles csatlakozni, mivel a betétesek védelmét szolgálja. Az OBA feladata a betétek hitelintézetben ragadásának (befagyásának) megakadályozása, az e célt szolgáló megelőző intézkedések meghozatala, illetve a betétek befagyása esetén a betétesek bizonyos fokú kártalanítása. Jelenleg a hitelintézeti csőd esetén az OBA hitelintézetenként és betétesenként százezer eurónak megfelelő forint összeghatárig biztosítja a névre szóló betéteket (tőke összegét és a kamatokat). Az OBA jogi személy, jogállását tekintve nem tartozik a magánszférába, de nem is kormányzati szervezet.

Az OBA forrásai:

- a csatlakozási díj
- a hitelintézetek befizetése
- a felügyeleti bírságok
- feladatai ellátásához szükséges hitelek, melyekre a kormányzat kezességet vállal és
- egyéb bevételek.

A hitelintézetek a kötelező OBA-tagságon kívül önkéntes betétbiztosítási rendszert is üzemeltethetnek, illetve önkéntes intézményvédelmi alapot is létrehozhatnak.

## ***Ellenőrző kérdések***

17. kérdés: Sorolja fel a három legfőbb kockázati típust a bankok működésével kapcsolatban!
18. kérdés: Mely 2 módszerrel lehet mérni hitelezési és piaci kockázatot?
19. Mi a sztenderd kockázat mérés lényege?
20. kérdés: A Basel II. szabályozás milyen lehetőségeket kínál a működési kockázat kezelésére?
21. kérdés: Melyek a Basel II. alappillérei?
22. kérdés: Minek a rövidítése az OBA?

## ***4. Passzív bankügyletek***

A passzív bankügyletek elnevezés a bankok korai szakaszából származik, amikor legfőbb tevékenységük a letétkezelés volt, amiért díjat szedtek. Ekkor a bankok még tényleg passzivitásra voltak kárhóztatva, ezért ez az elnevezés vált elterjedté. Mai napig is „passzív”-nak nevezzük mindazokat a műveleteket, amelyek a források mértékét és összetételét módosítják, függetlenül attól, hogy tartozásokat, kötelezettségeket fejeznek ki.

Passzív bankügyletek például:

- betétek
- értékpapír kibocsátás
- jegybanktól származó források
- bankközi piacon történő hitelfelvétel
- tőkeemelés

### ***4.1. Betétek***

A pénzügyi intézmények közül betétgyűjtéssel idegen tőkét csak hitelintézetek szerezhetnek. Betétgyűjtésen értjük, visszafizetési kötelezettség mellett, hozam vagy kamatfizetés ellenében elfogadott idegen pénzt. A pénz feletti használati jogot a hitelintézet szerzi meg, a visszafizetés időpontjáig. A betétek teremtik meg a bankok számára a megfelelő forrásokat, amelyekre a hitelezési és egyéb jövedelemteremtő tevékenysége támaszkodik. A hitelintézetek saját tőkéje csak biztonsági funkciókat lát el.

A betéteket megkülönböztetjük rendelkezési jogosultság szerint:

- bemutatóra szóló betét
- névre szóló
- fenntartásos betét.

Bemutatóra szóló betétet esetén a hitelintézet a betét birtokosának (bemutatójának) minden további ellenőrzés nélkül kifizeti. Az OBA garancia nem érvényes rá. A bemutatóra szóló betétet Magyarországon névre szóló betéti konstrukcióvá alakították át. A névre szóló betét felett, csak a betétes vagy annak meghatalmazottja rendelkezhet. A nagyobb biztonság az előnye. Fenntartásos betét esetén a betételhelyezés valamilyen jelszó, kód, titkos jel megadása után juthat a pénzösszeghez.

A betét pénzneme szerint:

- hazai fizetőeszközben
- külföldi valutában-devizában elhelyezett betétek

A futamidő szempontjából:

- rövid (1 évnél rövidebb) lejáratú
- közép- (1–5 éves) lejáratú
- hosszú- (5 évnél hosszabb) lejáratú

Kamatozás módja szerint:

- fix,
- változó és
- változtatható kamatozású, valamint
- formailag nem kamatozó betétek.

Fix kamatozású lekötésről beszélünk, ha lejárat futamideje alatt a kamatláb nagyságát előre meghatározzák. Változó kamatozású az a lekötés, ha az induló kamatlábat valamilyen referencia kamatlábhoz kötik (pl. jegybanki alapkamat), és csak annak változása esetén változtatják a futamidő alatt az induló kamatlábat. A változtatható kamatozású betéteknél az induló kamatlábat a hitelintézet bizonyos feltételek esetén egyoldalúan megváltoztathatja. Formailag nem kamatozó betétek a diszkont kötelezettségek.

A betétek lejárata szerint lehet:

- látra szóló,
- felmondásos és
- lekötött betét.

A látra szóló lejárat esetén, a betéttulajdonos minden megkötés nélkül bármikor rendelkezhet a számlája felett kamatveszteség nélkül. A hitelintézet számára ezen összegek kihelyezése bizonytalan, ezért nagyon alacsony kamatot fizetnek rá. A felmondásos betéttípus átmenet a látra szóló és lekötött betét között. Az ügyfél bármikor felmondhatja a betétet, de a hitelintézetnek a szerződéstől függően csak bizonyos idő (általában 3 nap) elteltével kell a megbízást teljesítenie. A lekötött (más néven határidős) betétet meghatározott időre kötik le. Ennek az a következménye, hogy nem lehet a lejárat előtt felvenni a betétet, vagy csak kamatvesztés árán.

A betétügylet azt a célt szolgálja a gazdálkodó egységek és a lakosság számára, hogy az átmenetileg feleslegesen rendelkezésre álló pénzeszközöket biztonságosan és kamatot hozóan befektessék. A hitelintézet számára pedig az elhelyezett betét, forrásul szolgál a hitelezési tevékenység megvalósításához. A betétgyűjtést a hitelintézet passzív ügyletei közé soroltuk, mert az a bankmérleg passzíva oldalát érinti.

A 2009. november 1-én hatályba lépő új pénzforgalmi törvény elnevezése alapján a fizetési számla a fizetési műveletek teljesítésére szolgáló, a pénzforgalmi szolgáltató ügyfele számára megnyitott számla. A fizetési számla részét képezi a bankszámla is. A pénzforgalmi számla az a fizetési számla, amelyet a számlatulajdonos rendszeres gazdasági tevékenysége körében pénzforgalmának lebonyolítása céljából törvényben megállapított kötelezettség alapján nyit.

A fizetési számlával kapcsolatos hitelintézeti teendők szintén a passzíva oldalon jelentenek változást. Ugyanúgy, mint a gazdálkodók (és a lakosság) által elhelyezett betétek, a megnyitott elszámolási számla is a bankmérleg passzíva oldalán helyezkedik el. Vele szemben az aktíva oldalon a megnyitáskor befizetett készpénz, a számlára nyitóegyenlegként átutalt összeg (ha a



számlatulajdonosnak volt másik számlája) vagy a bank által teremtett, hitelként a számlatulajdonos részére nyújtott pénzösszeg.

Míg azonban a betétről csak betét összege csak a pénzeszközök elhelyezésére szolgál (éppen ezért csekély a betét forgalma), addig az elszámolási számla a számlatulajdonos pénzforgalmának lebonyolítására szolgál (gyakori a számlán a pénzmozgás). Ez azt jelenti, hogy az elszámolási számlára befizetéseket, kifizetéseket illetve átutalásokat lehet teljesíteni.

Ha erről a számláról a bank az egyenlegen felül túlfizetést is teljesít, vagyis az ügyfél számára hitelt nyújt, akkor a számlát folyószámlának nevezzük. Az automatikusan, külön kérelem nélkül igénybevehető hitel nagyságát általában külön szabályozzák, s rendszerint a számla egyenlegének bizonyos százaléka (relatív határ) vagy egy konkrét összeghatár (abszolút határ).

Az elszámolási számla vezetése nemcsak önmagában a számlán bevételek és kiadások elkönyvelését jelenti, hanem egy sor más, kapcsolódó tevékenység ellátását is magában foglalja. Ilyen például a főkönyvi számlák vezetése, a folyószámlára nyújtott hiteleknek, az ún. folyószámlahiteleknek a számlatulajdonos rendelkezésére bocsátása, a csekk- és váltóforgalom lebonyolítása, az elkülönített számlák kezelése, a monetáris hatóságok részére statisztikai nyilvántartások vezetése stb.

Az elszámolási számla a gazdálkodó egységek és magánszemélyek pénzforgalmának kezelésére szolgál. A bank vállalja, hogy a számlatulajdonos elszámolási számlájára érkező befizetéseket/átutalásokat, illetve az arról teljesített kifizetéseket / átutalásokat kezeli, a megbízásokat – az egyenleg erejéig – végrehajtja. Ha a számla egyenlege negatív is lehet (ha tehát a bank az ügyfél számára hitelt nyújt), akkor a számlát folyószámlának nevezzük.

Sok országban a számlavezetés alapügylete - szerteágazó teendői miatt - csak kismértékű nyereséget vagy veszteséget hoz a bank számára. A számlavezetés azonban lehetővé teszi, vagy legalábbis megkönnyíti egy sor kapcsolt bankügylet lebonyolítását. Így például, ha csak nem túl nagy a hitel kamatlábak közötti különbség, a számlatulajdonosok általában számlavezető bankjuktól vesznek fel hitelt, hozzá viszik a váltót leszámíttatni, náluk váltják át külföldi fizetőeszköz-követelésüket hazai pénznemre, őket bízzák meg befektetéseik - idegen szóval: portfóliójuk, azaz vagyonállományuk - kezelésével stb.

Ha tehát a számlavezetés alapügylete nem is túlságosan kecsesítő a bankok számára, a kapcsolt ügyletek remélt lehetősége mégis vonzóvá teszi számukra ezt a banki ügyletágot. Ehhez jön még a kamathaszon is, ha a bank a számla egyenlegére nem fizet kamatot. Ez főképpen alacsony inflációs rátájú országokban fordul elő.

## **4.2. Számlavezetés**

### *Vállalkozói számlavezetés*

Az elszámolási számla megnyitása a bank és az ügyfél közötti szerződés aláírásával kezdődik. A banknak ekkor meg kell győződnie arról, hogy az ügyfél szerepel a gazdálkodó egységek nyilvántartásában. Nem gazdálkodó jellegű jogi szervezetnek is igazolnia kell megalakulását, a cégbírósági bejegyzés szolgál erre a célra.

Magyarországon a gazdálkodó egységeknek 1989. január 1-től nyílt lehetőségük arra, hogy több banknál is vezettessenek számlát. Ez részben lehetőséget adott a gazdálkodónak, hogy egyesén lavírozzon fizetési kötelezettségei között, az egyik számlán sorba állíttatja a fizetési kötelezettségeit, míg a másiktól legfontosabb és legkényesebbé vált fizetéseit rendezi. A több

banknál vezetett számla következtében keletkező információs rés hátrányos tehát az eladók számára, s ugyanígy hátrányt jelenthet a hitelezők, tehát a bankok számára is.

Az elszámolási számla nyitásáról rendelkező szerződésnek az alábbi pontokat kell tartalmaznia:

#### 1. A bankszámla feletti rendelkezés

A számlavezető bankhoz a számlatulajdonosnak be kell nyújtania azok névsorát, akik jogosultak a számlán lévő összeg felett rendelkezni. A névsorban a név mellett az érintettek hiteles aláírásának is szerepelnie kell. A továbbiakban ezt az aláírást ismeri el a hitelintézet, az ettől eltérő aláírásmentára pedig rákérdez.

A listát folyamatosan meg kell újítani, a kilépett dolgozókat ki kell jelenteni, nehogy ezek a dolgozók visszaélhessenek rendelkezési jogukkal, az új dolgozókat pedig be kell jelenteni.

#### 2. Kamatkondíciók

A bank által fizetett kamatok közzétételéről a banknak kell gondoskodnia. A sűrűn bekövetkező kamatváltozások miatt nem rögzítik mindig szerződésben a változásokat, hanem azokat a bank hirdetményben közli a számlatulajdonosokkal, valamint köteles a hivatali helységében is egy aktuális kamattáblázatot kifüggeszteni. A szerződésben pedig utalás szerepel a változó kamatfeltételekre vonatkozóan.

A hitelintézetek a kamatjováírást havonta vagy negyedévenként végzik. Rendszerint ezt összevonják a bank számára esedékes (szintén havonta vagy negyedévente elszámolt) számlavezetési díjjal, és csak a különbözetet írják jóvá a számlán.

#### 3. Elkülönített számlák nyitása

Az elkülönített számla legismertebb felhasználási területe, hogy az importhoz szükséges devizavásárlás ellenértékeként, banki fedezetigazolás kiadásakor annak fedezeteként szolgál. Az elszámolási számla tulajdonosa általában számlavezető bankjánál nyit ilyen elkülönített számlát, hiszen ez kényelmesebb és olcsóbb, mintha egy másik bankok kellene ezzel a kérelemmel felkeresnie. A zárolt számlák kamatozása eltérhet az elszámolási betététől. Általános gyakorlat szerint a bankok nem fizetnek kamatot e számlákon lévő pénzösszegek után.

#### 4. Számlavezetési díj

Általában negyedévente esedékes elszámolás alapján a hitelintézet és az ügyfél rendezi a számlavezetéssel kapcsolatban felmerült költségeket. Az ügyfélnek a számlaszerződésben ún. engedményező nyilatkozatot kell tennie, hogy a bank a számláról leemelhesse ezeket a díjakat.

#### 5. A számlaszerződés megszűnése (lejárat, felmondása)

Az általános szerződési feltételek szerint az elszámolási számlaszerződést határozatlan időre kötik, s a felek egymás előzetes írásbeli tájékoztatása alapján mondhatják a szerződést fel. A felmondási időről a szerződés maga rendelkezik.

E részben hivatkoznak a szerződő felek az esetlegesen bekövetkező jogviták eldöntésének módjára, a megfelelő jogszabályi háttérre, mely ezt a szerződéstípust szabályozza. Mivel egyik fél hírnevének sem tesz jót egy esetleges végsőkéig élezett per, a felek vitás kérdésekben igyekeznek az egymás közötti megegyezést választani.

## **Lakossági számlavezetés**

A lakossági számlavezetést a kilencvenes évek elején leginkább az OTP Bank és a takarékszövetkezetek végezték. A legtöbb kereskedelmi bank idővel ráeszmélt a lakossági számlavezetés jövedelmezőségére, és mostanra már nem találni olyan hitelintézetet (kivéve, akik speciális területen tevékenykednek), amely ne foglalkozna vele.

A folyószámla vezetés nagy előnye, hogy a bank olcsó forráshoz juthat általa. A lényegét tekintve pedig teljesen mindegy, hogy ez az olcsó forrás a magánszemélyektől vagy gazdasági társaságoktól származik. A lakosságnak az elmúlt tíz esztendő során a megtakarítása lassacskán emelkedett. A bankok ezeket a megtakarításokat szeretnék forrásként megszerezni. Ez természetesen csak úgy valósítható meg, ha a magánszemélyek számára kedvező konstrukciókat találnak ki.

A bankok az ügyfélszerzés érdekében a folyószámlára már automatikusan hitellehetőségeket adnak. Ennek alapja, hogy a rendszeres átutalásként érkező összeg bizonyos százalékát vehetik fel hitelként a számlatulajdonosok. (Ezzel is a fizetések számlára való kerülését szorgalmazza a hitelintézet.)

### ***4.3. Értékpapírok kibocsátása***

A bank saját értékpapírjainak kibocsátása a forrásgyűjtés egyre terjedő módját jelenti. A betétyűjtés és számlavezetés esetén a hitelintézet saját ügyfeleitől szerez forrást, feltételezve a betétesekkel a közvetlen kapcsolatot, addig az értékpapírok kibocsátásával saját ügyfélkörén kívül eső pénzforrásokat is meg lehet célozni.

Rövid lejáratú értékpapír kibocsátásnak általában likviditási indítéka van, ezért többségében 90, 180 és 270 napos lejáratúak. A rövid lejáratú értékpapíroknak sok fajtája ismert, mint a pénztár-, hozam-, érték-, betét-, takarékjegy, kamatozó jegy (jogi szempontból csak a letéti jegy és a kötvény értékpapír). Mind bemutatóra, mind látra szóló változatok is előfordulnak. Általában fix kamatozásúak, de elvétve változó kamatozású is előfordul. A kamatfizetés általában lejáratkor történik, ismert viszont diszkontáron történő kibocsátás is. A diszkontpapíroknál a betétesnek diszkont értékével csökkentett összeget kell befizetnie, lejáratkor pedig a névértéknek megfelelő összeget kapja vissza. A rövid és hosszú lejáratú értékpapírok közötti rést a letéti jegyek hidalják át. A középlejáratú értékpapírok kibocsátása mögött tartós forgóeszköz finanszírozást célzó forrás megszerzése a cél.

A kötvény az értékpapír kibocsátások között a leginkább elterjedtebb. A szakirodalom hol középtávú, hol hosszabb távú kibocsátásként említi. Míg a letéti jegyet csak hitelintézetek bocsáthatják ki, addig a kötvényt szélesebb körben is. A kötvényekkel részletesen az értékpapírok között részletesen is foglalkozunk.

A hosszúlejáratú értékpapírok kibocsátásának célja a tartós befektetések finanszírozása, továbbá ezáltal próbálják megoldani a tőkeemelés egy sajátos változatát az alárendelt kölcsöntőként. Legelterjedtebb formái a kötvény, a takaréklevél(jogi szempontból betéti okirat) és a záloglevél.

A takaréklevél lehet bemutatóra- vagy névre szóló, kötött címletű, fix vagy változó kamatozású. A kamatot legtöbb esetben lejáratkor, a futamidő végén fizetik ki, kamatos kamatként. A takaréklevél diszkont változatban is előfordul. A lejárat előtt a tőkeösszegeből felvenni nem lehet, lejárat előtti felmondás esetén pedig, kevés vagy egyáltalán semmi kamat sem jár.

A **záloglevél** olyan állandó kamatozású értékpapír, amelynek fedezetét ingatlanok zálogjogi leköltése teremti meg. Az építési és mezőgazdasági ágazatok tartós hiteligényének kielégítését teszik lehetővé. A záloglevél mögött tehát föld- és ingatlanfedezet áll, tehát a betétes követelést nemcsak a hitelintézet visszafizetési ígérete, hanem a jelzálog is biztosítja.

Az értékpapír kibocsátások nagy előnye, hogy ha a befektetőnek a vártnál korábban van szüksége a tőkére, akkor azt nem kell visszaváltania a kibocsátó hitelintézetnél, hanem a másodlagos értékpapírpiacon értékesítheti. Ezzel a hitelintézetek biztosíthatják hosszú távra forrásait anélkül, hogy idő előtti visszafizetéstől kellene tartaniuk.

#### **4.4. Jegybanktól származó források**

A hitelintézeteknek amennyiben rövid vagy hosszú távú forráshiánya keletkezik, és ezt a jegybanktól próbálják meg pótolni, refinanszírozási hitelnek nevezzük. A refinanszírozási hitelek lehetnek rövid lejáratúak, ezek a bank likviditását segítik elő, illetve közép- és hosszú lejáratúak, amik a bank hitelnyújtási képességének fokozását, növelését segíthetik.

Értékpapír fedezet melletti, vagy más néven lombardhitelhez a bankok, csak jegybankképes értékpapírok, jegybanknál történő letétbe helyezése révén juthatnak. Az értékpapírok tulajdonosa (függetlenül attól, hogy letétbe lett helyezve) továbbra is az üzleti bank, tehát az érte kapott hitelösszeg növeli a mérlegfőösszeget. Az eszközoldalon többlet pénz, a forrásoldalon többlet jegybanki hitel (kötelezettség) jelenik meg.

Az ún. aktív repo ügylet viszont lombardhitelnek tekinthető. A lényege, hogy az üzleti bank jegybankképes értékpapírokat meghatározott árfolyamon elad a jegybanknak, egy későbbi időpontra, magasabb áron történő egyidejű visszavásárlásával. A jegybank a repókamatok növekedése esetén arra számít, hogy a bankokat ez visszatartja a vásárlástól, ezért a piacon lévő pénzmennyiség nem változik. A bankok forráshoz jutnak, aminek kamatköltsége a vételi és eladási árfolyamok különbsége.

A szabályozás tehát a kamatköltségtől függ, mert a repókamat emelkedése esetén a bankok nem veszik igénybe ezt a lehetőséget, tehát a pénz mennyisége a forgalomban nem fog nőni. Az ügylet előnye, hogy a hatása csak rövid időre szól, mert az ügylet megkötésénél már meghatározzák a visszavásárlás időpontját. A repó ügylet hasonlít a swap ügyletnek, de ebben az esetben az értékpapírokat a hitelintézet nem vezetheti ki az eszközei közül, tehát a kapott hitelt, értékpapír fedezete mellett nyújtott hitelnek tekinthetjük.

Az aktív repó mellett érdemes megemlíteni a passzív repó fogalmát. Ennek az ügyletnek a keretében a jegybanknál jegybankképes értékpapírra cserébe a bankok helyeznek el „betétet” előre meghatározott kamatra. A passzív repó sajátos típusa a repótender, amikor a jegybank nem árulja el előre, hogy egy adott futamidőre felajánlott, és a futamidő végén visszavásárolt jegybankképes értékpapírra mekkora kamatot fizet, hanem az „győz”, aki a legtöbbet ígéri a spot és határidős árfolyam különbözeteként. A repókamatlábak a bankközi hitelek alsó kamatlábát jelentik, hiszen ha egy bank a jegybanknak ennyiért tud hitelezni, akkor a többi banknak sem fog olcsóbban.

A váltó viszontleszámítolása esetén a jegybank a bankok által korábban leszámított váltókat megvásárolja, meghatározott keretösszeg erejéig. A váltók viszontleszámítolása forgatással tör-

ténik, vagyis a követelés átruházásával. A megvásárlás viszontleszámítolási kamatlábon történik. Ez a kamatláb magasabb az azonos futamidejű betéti kamatlábnál, éppen ezért a bankok csak likviditási problémák esetén próbálnak váltót viszontleszámíttatni. Mivel ez a magas kamatláb a bankok marginális költségén keresztül befolyásolja a piaci betét- és hitelkamatokat, referencia kamatlábnak tekinthető, és a monetáris jegybanki kamatpolitika egyik legfontosabb eszköze volt.

Váltóval kapcsolatos az a hitelezés, amikor a váltót értékpapírként fedezetül fogadják el. Ez az ún. penziós hitel, amikor a hitel nagyságának 2-3 szorosát kell váltófedezetként felajánlani, mivel a váltóknak magas a kockázata. A penzióhitelt akkor szokták igénybe venni, ha a bank kimerítette viszontleszámítolási keretét, vagy nincs mód viszontleszámítolásra.

A devizafedezet mellett nyújtott hitel esetén, az üzleti bank devizabetétje erejéig (amit fedezetként leköt a központi banknál), hazai pénzeszközben hitelt vesz fel. Itt lehet megemlíteni a deviza-swap ügyletet, melynek keretében az üzleti bank a jegybanknak egy meghatározott devizáért egy másik devizát elad, és meghatározott időre, előre megadott árfolyamon egyidejűleg visszavásárolja. Tehát a gyakorlatban ez egy spot vételt és egy forward eladást, vagy fordítottját spot eladást és forward vételt jelent. A deviza/forint-swapnál alkalmazott kamatok megegyeznek a mindenkori aktívrepó-kamatokkal. Az értékpapír-swap ügylethez hasonlóan itt sem változik az üzleti bank mérlegfőösszege.

#### ***4.5. Bankközi piacon történő hitelfelvétel***

A vállalati szférához képes a hitelintézeti szektorban a rövidtávú likviditásnak sokkal szigorúbb feltételeknek kell megfelelnie. Az igen rövidtávú, napon belüli likviditás a hitelintézetek számára létkérdés, hiszen míg a vállalat és magánszemélyek egy-egy napot viszonylag nagyobb kockázat nélkül csúszhatnak fizetéseikkel, a bankfiók illikviditása esetén az pánikszerű rohalmot indíthat el a betétesek körében.

Éppen ezért a hitelintézeteknek gyakran egynapi hiteleket is fel kell venniük likviditásuk biztosítása érdekében. E célból az üzleti bankok forráshiány esetén nemcsak a központi bankhoz fordulhatnak hitelért, hanem egymáshoz is. A bankközi piacon azonban nemcsak a hitelintézetek vesznek részt, hanem a nagyvállalati kör treasury osztályai is.

A bankközi hitelek néhány alapvető sajátossággal rendelkeznek a vállalati hitelpiachoz képest

Az első sajátosság az itt felvett hitelállomány idődimenziója. Általában a bankközi hitelek döntő többsége rövidtávú hitel, standardizáltan egy napos (pontosabban egy munkanapos hitel). Ez három egynapos hiteltípust foglal magában:

- overnight hitel, ahol a szerződés megkötése és a hitel felvétele ugyanazon a napon történik, a hitel visszafizetése egy munkanappal később
- tomnext (tomorrow-next), amikor a szerződés megkötését követő nap kerül sor a hitelfelvételre, majd az azt követő napon a hiteltörlesztésre
- spotnext, ahol a szerződéskötés után két nappal történik a hitelnnyújtás, majd ezt követő két nap múlva a hiteltörlesztés.

Természetesen a standardizált hiteltípusokon kívül a bankközi piac szereplői bármilyen konstrukcióban megállapodhatnak. Így a bankközi hiteleknek tulajdonképpen nincs időkorlátja, de a magas hitelkamatok miatt, leginkább likviditási problémák esetén alkalmazzák, néhány

napos futamidőre.

A második sajátosság a szerződéskötés technikájában rejlik. A bankközi piac szűk szereplőkörét tekintve a bizalom óriási szerepet játszik. Míg a vállalati hitelek esetében az írásbeliségnek szinte kizárólagos szerep jut, addig itt a szóbeli megállapodások uralkodnak, s technikailag ezt követi az on-line, illetve faxon és egyéb eszközökön írásban rögzített szerződéskötés.

A harmadik sajátosság abban áll, hogy a bankközi ügyletek mögött nincs biztosítás, azaz a hitelt felvevő partner nemfizetése esetén a hitelt nyújtó számára nincs fedezetérvényesítési lehetőség. Ezt az ügyletek rövid időtartama és a hitelintézetek egymás iránti bizalma indokolja. A bankok e kockázat ellen belső hitellimitek kialakításával védekeznek, amennyiben a hitelt nyújtó bank a hitelt kérő partner nagysága, eddigi megbízhatósága, hitelképessége, a banktörvényi előírások stb. alapján futamidő típusonként összeghatárokat, limiteket állít fel. A limitek a bankvezetés különböző szintjein eltérőek lehetnek.

Végül a bankközi piac egyik sajátos jellemvonása, hogy a kamatlábak alakulása sokkal széleyesebb, mint a vállalati piacon. Likviditásszűkös piaci helyzet esetén, mivel a hitelt felvevőnek mindenképpen meg kell őrizni likviditását, igen magas kamatlábszint alakulhat ki (természetesen a rövid időtartam miatt ezek napi kamatterhe elviselhető), míg likviditásbő időszakban a bankközi kamatlábak szintje igen alacsonyra eshet.

A bankközi piacon a hitelek a források tekintetében magas kamatokkal járnak, éppen ezért csak akkor veszik igénybe, ha már olcsóbb forrást (betétek) nem tudnak szerezni. A bankközi hitelkamatlábak ezért a hitelintézetek számára a kamatlábszint felső plafonjaként működnek.

A legismertebb nemzetközi bankközi kamatláb a LIBOR (London Interbank Offered Rate), mely a londoni bankközi piacon az első osztályú bankok számára nyújtott kamatlábat jelenti. Ennek betéti megfelelője a LIBID. A nemzetközi hiteleket LIBOR + kockázati felár típusú konstrukcióban nyújtják, ahol a kockázati felár az adott hitelfelvevő és egy londoni első osztályú bank közötti kockázatot fedi le.

Magyarországon 1996 óta működik a BUBOR (Budapest Interbank Offered Rate) jegyzése. Adott szempontok szerint kiválasztott bankok ajánlata közül a két legalacsonyabb, illetve legmagasabb érték elhagyásával számítják ki a BUBOR-t.

### ***Ellenőrző kérdések***

23. kérdés: Soroljon fel legalább 3 passzív bankügyletet!
24. kérdés: A kamatozás módja szerint milyen betéteket különböztethetünk meg?
25. kérdés: Mi a fizetési számla?
26. kérdés: Mi a pénzforgalmi számla?
27. kérdés: Sorolja fel a jegybanktól származó források típusát!
28. kérdés: Mi az aktív repó ügylet lényege?
29. kérdés: Mi a devizafedezet mellett nyújtott hitel lényege?
30. kérdés: Minek a rövidítése a BUBOR?

## **5. Aktív bankügyletek**

Az aktív bankügyletek során az üzleti bankok, források által szerzett pénzeszközeik jelentős részét ügyfeleknek, partnereiknek engedik át. A bankok aktív bankügyleteik nagy részét, a megismert, megbízható betéteseik között bonyolítja le. A bankoknak a sajátossága, hogy az aktív ügyletek döntő többségét nem saját forrásból, hanem az ügyfelek által befizetett betétekből származó forrásokból teljesíti.

A bankok közötti verseny a passzív és az aktív bankműveletek terén is megindult, és ezt a törvényi szabályozás is igyekszik elősegíteni. A nagyobb léptékű vállalkozásokkor az sem ritka, hogy több bank egy adott célra összeáll, és együttesen finanszírozzák az illető ügyletet. Ezt a „szövetséget”, amikor bankok egy konkrét célra, időlegesen, csak az ügylet lejártáig szorosabb kötelékbe lépnek, bankszindikátusnak nevezzük. Szindikátus jöhet létre finanszírozási ügyletekre, befektetésekre, kezesség vállalására, értékpapír-kibocsátásra és annak forgalmazására, stb. A bankok időleges szövetségét egy adott konkrét célra bankszindikátusnak nevezzük.

### **5.1. Hiteltípusok**

Mielőtt elkezdénénk a legközismertebb és legalapvetőbb aktív banki művelettel, a hitelek nyújtásával részletesebben foglalkozni, szükséges tisztáznunk a hitelek közvetett és közvetlen módon való nyújtását. A közvetlen hitelfelvétel azt jelenti, hogy a bank közvetlenül a hitelfeltevővel áll szemben, annak adja oda a szükséges hitelt, aki majd felhasználja azt. A bank és a hitelfeltevő közvetlen kapcsolatban állnak, tárgyalásukon döntenek el a konkrét feltételeit, és a hitelfeltevő tartozik felelősséggel a hitel visszafizetéséért.

A közvetett hitelfelvétel esetében nem csak a bank és a hitel felhasználója, hanem egy közvetítő személy, például egy kereskedő is szerepel az ügyletben. A bank először csak a közvetítő személyrel áll kapcsolatban, és a hitelt felhasználó személy csak a közvetítővel érintkezik. Az ügyfél tehát a közvetítővel egyezik meg a hitel feltételeit illetően, jöllehet a tartozása a bankkal szemben fog fennállni. A kereskedő által közvetített hitelek általános feltételeiről a bank a kereskedővel egyezik meg, és ezek annyiban térnek el az ügyféllel kötött szerződéstől, hogy a kereskedőnek némi közvetítői jutalékot tartalmaznak.

A hiteleket közgazdasági tartalmuk alapján három csoportba soroljuk:

1. Pénzhitelről beszélünk, ha az ügyfél hitelkérelem alapján a hitelezés klasszikus szabályai szerint jut hozzá a hitelösszeghez.

Hitel esetén a bank a hitelszerződéssel arra vállal kötelezettséget, hogy hitelkeretet tart fenn jutalék ellenében, a másik szerződő fél rendelkezésére. A lényege, hogy meghatározott időn belül az adós automatikusan, saját belátása szerint bármikor felveheti a hitelt egészben vagy részösszegekben.

Kölcsönről akkor beszélünk, ha a kölcsönszerződés alapján az ügyfél meghatározott összeget felvesz bankjától, és kötelezettséget vállal, hogy visszatörleszti kamatokkal együtt.

2. Hitelszerű kihelyezésről van szó, ha a bank nem hitelkérelem alapján, hanem valamely más jogviszonyból fakadóan nyújt hitelt, például váltóleszámitolásba kapcsolódik be, faktorálás történik stb.

A hitelszerű kihelyezések egyik jellemző típusa a fogyasztási hitel. A fogyasztási hitel a lakossági hitelfelvétel egyik leggyakrabban használt fajtája. A hitel összege elméletileg tetszőleges (az adós fizetőképességétől függ), futamideje rövid vagy középtávú. A lakossági hitelezésnél is megtalálható a cél jellegű hitel. Ilyen például az áruhitelzés (jármű, bútor, háztartási gép stb.). Az adós kiválasztja a megfelelő terméket, megkötöti a hitelszerződést (ma már legtöbbször esetben a vásárlás helyszínén megteheti), és az áruval távozik. A hitel futamideje rövid-, közép-, és hosszú távú is lehet. Az adósságszolgálatot általában havonta kell fizetni. A váltóleszámitással és követelésmegvásárlással – speciális jellege miatt – a későbbiekben külön fejezet foglalkozik.

3. Kötelezettségvállalási hitel esetében a hitelintézet a pénzüsszeget azonnal nem folyósítja, hanem a jelenben csak kötelezettséget vállal arra, hogy bizonyos feltételek esetén a jövőben hitelnyújtási kötelezettségének eleget fog tenni. Ilyen ügylet például a kezesség, garancia, akkreditív vagy hitel rendelkezésre tartása. Az egyes kötelezettségvállalási hitelekkel a tananyag különböző helyein foglalkozunk.

### **Lejárat szerinti csoportosítás**

- Rövid (max. 12 hó)
- Közép (12-60 hó)
- Hosszú (min. 60 hó)

### **Rövid lejáratú hitelezés**

A banki üzletpolitika előtt két fő elv lebeghet: maximális nyereséget minimális kockázat mellett. A kifizetések, a bank fizetési pozíciója akkor a legbiztonságosabb, ha forrásai (például a kapott kölcsönök, befizetett betétek) hosszú távúak, ugyanakkor eszközei többsége (például a nyújtott hitelei) rövidtávúak, gyorsan pénzzé tehetőek. A bankok ezért elsősorban a rövidtávú, számukra biztonságos hitelezésben érdekeltek.

A rövidlejáratú hitelek futamideje maximum egy év, de általában fél évnél is rövidebb idő. Számos változatuk van aszerint, hogy milyen célra, illetve mennyire automatikusan vagy eseti döntéssel adják meg a kért hitelt.

### **Középtávú hitelezés**

A középtávú hitelezés időtartama 1 - 5 év. Nem átmenetileg, hanem tartósan hiányzó forrást pótol, tehát a hitelképességi vizsgálatnál még körültekintőbben kell eljárni, mint a rövid, jobban belátható időtartamú hiteleknél. Középtávú hitelek az éven túli forgóeszközhitel és a beruházási hitelek nagy része.

A középtávú hiteleknek normális kamatstruktúra mellett magasabb a kamatlábuk, mint a rövidtávúaknak. Ennek oka, hogy a bank kénytelen hosszabb távra lemondani forrásairól, és ez bizonytalanabb helyzetet jelent számára, mintha rövid időn belül újra rendelkezhetne a pénzzel. A banki bizonytalanságot növeli az is, hogy hosszabb időtáv alatt inkább előfordulhatnak előre ki nem számítható események, amelyek befolyásolnák a hitelezési döntéseket (például az



ország, az iparág vagy az adott vállalat gazdasági helyzete megromlik, vagy az infláció és a kamatlábak jelentősen megemelkednek, stb.). A bankok számára tehát kockázatosabb hosszabb távra kihitelezni pénzeiket, és ezt a magasabb kamatlábban hozzák kifejezésre.

A forgóeszközök általában rövidtávú, egy éven belüli élettartamú eszközök, de előfordulhat, hogy egy évnél hosszabb ideig nincs meg a vállalatnál a folyamatos forgóeszköz-szükséglet forrása. Ilyenkor a forgóeszközhitel túlnyúlik az egy éven, közép lejáratú lesz.

A középtávú beruházási hitelek általában az egy éven túl lejáró exportfejlesztő beruházási hitelek, amelyek várható jövedelmezősége biztosíték a hitelt nyújtó bank számára. Kedvezményes beruházási hitelek az úgynevezett energia-megtakarítást szolgáló hitelek is.

### **Hosszú lejáratú hitelek**

A hosszú távú hitelek időtartama legalább öt év. Ilyen hosszú ideig a forgóeszközhitel semmiképp sem húzódhatnak el, úgyhogy azok nem szerepelnek közöttük. A hosszú távú hitelek klasszikusan beruházási hitelek, vagyis külön beruházási célokat, projekteket finanszíroznak velük.

### **Hiteltípusok a fedezet jellege szerint:**

- Fedezettel rendelkező
- Fedezettel nem rendelkező hitel

Központi probléma a hitelek fedezettsége. Az ilyen hitelek nyújtásának viszonylag kicsi a kockázata, hiszen a bank bebiztosítja magát a nem-fizetés ellen is. Hogy a bankot biztos, hogy ne érje veszteség, ha az ügyfél nem fizetne, és az eszközt kapja meg az összeg visszafizetése helyett, fel kell, hogy értékelje az adott értéktárgyat. A hitel akkor 100%-ban fedezett, ha a fedezetként felajánlott eszköz értéke megegyezik a visszafizetendő összeg nagyságával - azaz a kölcsönadott összeghez hozzáadva a kamatok nagyságát.

Fedezett hitel nyújtásakor a bankot az a probléma érheti csak, hogy nem tudja az eszközt pénzzé tenni, vagy a piaci értéknél csak kisebb áron tudja eladni. Márpedig a banknak saját magának ritkán van szüksége a fedezetül felajánlott tárgyakra - mondjuk egy taxiként használt gépkocsira vagy egy ötéves öntőgépre - tehát eredeti formája helyett likvid eszközökre kell cserélnie a tulajdonába került eszközöket. A nehézségek ellensúlyozására a bankok általában nem 100, hanem akár 150%-os fedezetre szoktak hitelt nyújtani, amikor tehát a fedezeti eszköz értéke a másfélszerese a visszafizetendő összegnek.

Az is elképzelhető azonban, hogy a hitel csak részben fedezett, azaz a fedezetként felajánlott tárgy kevesebbet ér a visszafizetendő összegnél. A bank számára a legrosszabb helyzet, amikor a hitel fedezetlen hitel, azaz semmilyen eszköz sem kerül át a bank tulajdonába, ha az adós nem fizetne.

A hiteleknel sokféle kockázattal kell a hitelnyújtó banknak szembenéznie: a kamatlábak és a gazdasági feltételek változásának, a vissza nem fizetés, a csalás, az adós csődbemenetele, stb. kockázatával. Ezeket mind igyekszik valahogyan csökkenteni. Mint láttuk, a kamatlábak és a gazdasági feltételek elleni védekezés egyik módja, hogy nem fix, hanem változó kamatlábakat alkalmaz. Ez azonban csak kisebb probléma, hiszen az adós ettől még a hitelt és a kamatokat azért még visszafizeti.

Az igazán súlyos probléma, ha az adós valamilyen ok miatt nem tudna fizetni. Erre az egyik megoldás, mint már láttuk, csak fedezett hitelek kibocsátása, amikor nem-fizetés esetén a fedezetként felajánlott eszköz (zálogtárgy, devizaszámla, ingatlan) a bank tulajdonába megy át. A bank ilyenkor, ha az értékesítést problematikusnak találja, nagyobb összegű fedezeti eszközt is kérhet, mint amekkora értékben a hitelt nyújtja.

A biztosítékok fajtái a következők:

- óvadék
- zálogjog
- kezesség
- garancia.

Az óvadék a dologi biztosítékok egyik formája. Ha valamely kötelezettség biztosítására óvadéket nyújtanak, akkor a jogosult szerződés nem teljesítése, vagy nem szerződésszerű teljesítése esetén követelését az óvadék összegéből közvetlenül kielégítheti. A jogosult az óvadék tárgyát nem használhatja, vagyontárgyaitól elkülönülve kell tartani és csak a kielégítés céljára lehet felhasználni. Amennyiben az óvadék alapjául szolgáló szerződésben foglaltak maradéktalanul teljesülnek, az óvadék visszajár a kötelezettnek. Az óvadék lehet forgalomképes és kevésbé forgalomképes óvadék.

Abszolút forgalomképes: készpénz, állami, banki értékpapír, lekötött deviza vagy forintbetét. Kevésbé forgalomképes óvadék: tőzsdén jegyzett értékpapírok, első osztályú adós váltója.

A zálogjog dologi biztosíték. Alapvető célja, hogy az adós a vagyontárgyat előre lekötve fedezetet biztosítson a később esedékessé váló követelések kielégítéséhez. Amennyiben az adós a tartozását nem tudja megfizetni, abban az esetben a jogosult a követelések biztosítására szolgáló zálogtárgy értékesítésével juthat követeléséhez. A zálogtárgyból való kielégítés általában bírósági határozat alapján, végrehajtás útján történik. A kötelezett szerződéses kötelezettségének teljesítése után, a zálogjog a zálogtárgyra automatikusan megszűnik. A bankhitelt biztosító zálogjognak a fennállását a jogosult köteles a Magyar Országos Közjegyzői Kamara által vezetett zálogjogi nyilvántartásba történő bejegyzés céljából közjegyzőnél bejegyezni.

A zálogjog egyik leggyakoribb fajtája a jelzálog. Jelzálog létrejöttéhez a zálogszerződés írásba foglalása és a jelzálog valamely közhitelű nyilvántartásba vétele szükséges. Jelzálog tárgya lehet ingatlan, jármű, ingóság. Az ingóságra vonatkozó jelzálogjog bejegyzése a Magyar Országos Közjegyzői Kamara által vezetett zálogjogi nyilvántartásba történik. Az ingatlanok esetében a nyilvántartást a Földhivatal végzi. Az elzálogosított ingatlan a tulajdonos birtokában marad, mindvégig rendeltetésszerűen használhatja, de gondoskodnia kell állagának megőrzéséről. Ismerünk kézizálogjogot, melynek létrejöttéhez a zálogszerződésen felül a zálogtárgy átadása is szükséges. A zálogtárgy átadása harmadik személyhez (kézizálogtartó) is történhet.

Kezesség esetén a kezes szerződésben arra vállal kötelezettséget, hogy amennyiben a kötelezett nem teljesít, maga fog helyette a jogosultnak fizetni. A kezesség járulékos kötelezettség, amin azt értjük, hogy a kezesség mindig főkötelezettséget feltételez. A kezesség mindenféle kötelezettség lehet, de amennyiben a főkötelezettség érvénytelen a kezesség is érvénytelen. Ha a főkötelezettség nem érvényesíthető bírósági úton, akkor a kezesség sem érvényesíthető.

A **kezességek** között megkülönböztetünk egyszerű és készfizető kezességet. A kettő közti különbség a sortartási kötelezettség. Ez azt jelenti, hogy az egyszerű kezességnél a kezes mindaddig megtagadhatja a teljesítést, amíg a kötelezettől vagy az őt megelőző és tőle független

kezesektől behajtható. Készfizető kezesség esetében a sortartást nem találjuk meg, mivel a kezes nem követelheti, hogy a követelést az adóstól, vagy más kezestől előbb hajtsa be. Tehát, ha az adós nem fizet, akkor a jogosult egyszerre léphet fel a kötelezett és az összes adóssal szemben. A jogosult szempontjából a készfizető kezesség a kedvezőbb, ebből adódik, hogy a bankok csak ezt a kezességet fogadják el. Érdemes megjegyezni, hogyha a bank vállal kezességet, akkor csak készfizető kezes lehet.

**Garancia** esetén a bank kötelezettséget vállal arra, hogy a kötelezett teljesítésének elmaradása esetén, meghatározott összeghatárig, a fizetési határidőn belül a kedvezményezettnek fizetést fog teljesíteni. A bankgarancia önálló kötelezettség, ami azt jelenti, hogy a főkötelezettségtől független fizetési ígéret. Tehát közömbös, hogy a kötelezett miért nem teljesített, a garans akkor is köteles teljesíteni, ha az alapügylet kötelezettje a szerződésszegésben vétlen. A kezesség és a garancia személyi biztosítékok közé tartozik.

**Cessziós hitel:** A hitelintézet annak ad cessziós hitelt akinek egy harmadik személlyel szemben számlakövetelése van. A hitelnek a fedezete tehát a számlakövetelés, vagy annak egy része. Ezért a bankok gyakran előírják, hogy a számlakövetelés adósa tudjon a hitelről és a tartozását közvetlenül a banknak fizesse.

**Lombardhitel:** kézizáloghitel, ahol a kézizálog szerepén többnyire valamilyen értékpapír vagy áru tölti be.

A jelzáloghitelek, olyan hitelek, melyek fedezetére ingatlan vagy nagy értékű ingóság kerül bejegyzésre. A fedezetek illikviditása miatt sokszor a hitel összegének akár 150%-a is bejegyzésre kerülhet a jelzálog folyamán.

Fedezet nélküli (bianco) hitel esetében nincs külön hitelfedezet, hanem a hitelfelvevő gazdálkodása, a bankhoz fűződő korábbi kitűnő kapcsolata garantálja a hitel visszafizetését.

A vállalkozások számára nyújtott hitel tárgya szerint megkülönböztetünk:

- Forgóeszközhitel
- Beruházási (fejlesztési) hitel

### **Forgóeszközhitel**

A vállalat forgóeszköz szükségletéből adódó forráshiány finanszírozására általában rövid lejáratra, kivételes esetekben tartósan. A forgóeszközök célja tehát átmeneti forgóeszköz, valamint tartós forgóeszköz szükségletének a finanszírozása.

Az **átmeneti forgóeszköz** szükségletet a bank a vállalat a forgóeszközök átmeneti növekedésére, forrásai átmeneti csökkenésének finanszírozására, illetve rövid távú pénzügyi zavarok áthidalására nyújtja. A hitel rendeltetése egy konkrét ügylet, üzleti esemény vagy a vállalat gazdálkodásának globális finanszírozása rövid (1 évnél nem hosszabb) lejáratra.

Amikor egy-egy konkrét ügylet finanszírozása a cél, akkor **ügyletfinanszírozásról** beszélünk. Az ügyletfinanszírozásnak az alábbi fajtáit különböztetjük meg:

- Szezonális hitel: A vállalkozás szezonális működése következtében fellépő átmeneti forráshiány áthidalására szolgál. Leginkább a mezőgazdaság, kereskedelem ágazatokra jellemző.
- Követelés-megelőlemezési hitel: A vállalkozás kiszámlázott követeléseinek, illetve azok egy részének hitellel való megelőlegezése. A hitel háttérben halasztott fizetés áll, amely biztosítékként szolgál a bankra történő engedményezéssel.

- Export-előfinanszírozási hitel: A hitel az exporttermeléssel összefüggő beszerzések és ráfordítások finanszírozására szolgál. A hitel visszafizetése a külföldi importőr által vételárként fizetett összegből történik. A hitel fedezete a követelés kiegyenlítésére szolgáló külföldi bankári biztosítékok. (pl. akkreditív, bankgarancia stb.)

Az átmeneti forgóeszköz hitelek másik csoportja a **globálfinanszírozás**, amely bár forgóeszköz igény kielégítésére szolgál, lejárat, lehívhatósága, visszafizetése nem kapcsolódik szorosan konkrét forgóeszközök megtérülési ciklusához. Ilyen hitelek tipikusan a folyószámlahitelek, illetve a rövid lejáratú (nem rulírozó) hitelek.

A **tartós forgóeszköz** lekötésre nyújtott hitelt általában két esetben szoktak nyújtani, mindkét esetben tipikusan éven túli lejáratra. Az első esetben a vállalat forgóeszközeinek tartós növekedésének finanszírozása a cél. Ezeket a hiteleket lényegében fejlesztési célú hiteleknek is tekinthetjük. A másik eset, amikor a vállalat a forrásainak tartós csökkenésének finanszírozására vesz fel hitelt. Ebben az esetben a hitel saját tőkét pótol, ezért tőkepótló hitelnek is nevezik.

### **Beruházási (fejlesztési) hitel**

A fejlesztési hitelt a vállalkozó a befektetett eszközök (jellemzően tárgyi eszközök) finanszírozására veszi igénybe, amely eszközök a vállalkozás tevékenységét éven túl szolgálják, ezért a hitelek éven túli lejáratúak rendelkeznek. A beruházási hitelek nagy összegű, kockázatos hitelek közé tartozik. A bank a gazdálkodó vagyoni helyzetének, fizetőképességének, a fejlesztés céljának, jövedelmezőségének a vizsgálata mellett a műszaki-gazdasági kritériumokat és a megtérülési kritériumokat is mérlegeli. Beruházási hitelt a bankok csak külön fedezet mellett nyújtanak, és biztosítékkul szolgáló zálogtárgyként a hitelből megvalósítandó létesítményeket is elfogadják.

A fejlesztési hitelek visszafizetésének forrása szempontjából három típust különböztetünk meg:

A projektfinanszírozás esetén a meghitelezett létesítmény önmaga jelenti a visszafizetés forrását, tehát a hitelező kizárólag a projekt bevételeit tekintheti bevételi forrásnak. A hitel fedezete tehát az adózott nyereség, ha ez nem elegendő, akkor figyelembe lehet venni a tárgyévi amortizációt.

Céljellegű beruházási hitelnél elsődlegesen az előbb ismertetett forrásból (nyereség és amortizáció) történik a visszafizetés, de ha ez sem elegendő rá, akkor a bank kérheti a vállalat tőkevagyonából történő törlesztést.

A nem céljellegű beruházási hitelnél a létesítmény vizsgálata nélkül történik a hitelezés, a bank csak a hitelezés időtartamára vonatkozó stratégiai elképzeléseket, főbb gazdálkodási mutatók előirányzatát és a hitel-visszafizetés ütemét vizsgálja.

A hosszú távú hiteleket nemzetközi vagy állami szervezetek által finanszírozott beruházásokra szokták folyósítani.

### **Csoportosítás a hitel pénzneme szerint**

- Forinthitel
- Devizahitel

Forinthitel minden olyan hitel, amelyet Magyarországon hazai pénznemben nyújtanak. Devizahitel, melynek összegét valamely külföldi fizetőeszközben határozzák meg, és tartják nyilván. A hitel felvétele forintban történik, és ebben a formában kerül felhasználásra. A hitel törlesztését a hitelfelvevő forintban is teljesítheti, de ekkor számolnia kell az átváltásból eredő árfolyamveszteségre.

Az utóbbi években elterjedt a devizaalapú hitel, ahol a kölcsön folyósítása és törlesztése forintban, a kölcsön összegének nyilvántartása devizában történik. A devizaalapú kölcsön megítélése nem egységes, e konstrukcióval kapcsolatban azonban számos közgazdasági és jogi természetű bizonytalanság áll fenn.

Az alkalmazott feltétel szerinti hitel lehet:

- Üzleti feltételek mellett
- Kedvezményes hitel

Amikor központi hitelintézetek támogatják a beruházásokat, akkor is a kereskedelmi bank folyósítja a kölcsönöket. Ez azt jelenti, hogy a kedvezményes kamatlábú kölcsönből a bank adott keretet kap, amely tehát a maximálisan kihitelezhető összeget jelenti. Amennyit ebből a keretből a bank kihitelez, olyan összegű kölcsönt kap az adott időtávra a finanszírozást támogató hitelintézettől, ezek a kedvezményes feltételek mellett. A bank közvetítése után tehát a bank fog tartozni a támogatást nyújtó szervezeteknek, és az egyes ügyfelek pedig a banknak.

Akkor adja meg ezután a hitelt, ha a beruházás várható jövedelmezősége garancia a hitel és kamatainak visszafizetésére, és a beruházás abba a kategóriába esik, amire folyósítható a kedvezményes hitel.

A kedvezményes, támogatott kölcsönök nyújtásából a banknak előnye és hátránya is származhat. A bank előnye, hogy költségei fedezésére bizonyos plusz kamatot (általában pár százalékponttal növelik meg a kamatlábat) rakhat rá a központi kamatthez. Előny még, hogy olyan új ügyfeleket nyerhet, akik a kedvezményes konstrukció miatt vettek csak fel hitelt, egyébként nem igényeltek volna.

A bank hátránya a kockázatos kihelyezések esetleges vesztesége. Ez ellen némi védelmet nyújt, hogy a kamatok részben fixek, részben a támogatás miatt viszonylag alacsonyak, tehát a beruházásnak kevésbé kell nyereségesnek lennie. Mindenképpen a banknak mérlegelnie kell a hitel nyújtása előtt. A banknak a hitelnyújtás előtt beruházás-gazdaságossági számításokat kell végeznie, hogy eldöntse, a beruházás várható jövedelmezősége fedezi-e a hitel és a kamatok visszafizetését. A bank előnye a közvetítésből a kapott plusz kamatok, és az ügyfélkör bővülése, hátránya az esetleges nem-fizetésből eredő veszteség.

## **5.2. A hitel díja**

A bank és ügyfelei számára nagyon fontos kérdés a hitelek ára. A bank részéről azért fontos, mert a legnagyobb bevétele a kamatjövedelem, amely a hitelek és egyéb hiteljellegű kihelyezések után kapott bevételek és a kamatozó források költségének a különbsége. A bank számára jövedelmezőség szempontjából tehát a magas hitelkamatok és az alacsony betéti kamatok a kedvezőek. A hitelkamatok nagysága a kihelyezések kockázatosságát is magában foglalja, hiszen a hitelezési veszteséget is fedeznie kell valahonnan a hitelintézetnek.

Az ügyfeleknek természetesen ellentétes az érdekük, vagyis a felvett hitelek után alacsony díjat szeretnének fizetni és e szempont alapján választják ki a megfelelő hitelintézetet. A kérdés viszont az, hogy mi alapján lehet a hitelek díját összehasonlítani. Vizsgáljuk meg milyen fontosabb költségelemei lehetnek a hitelnek!

1. A kölcsön után, éves szinten megadott kamatlábnak megfelelően számítják fel a **kamatot**. A kamat típusait a passzív bankügyletek kapcsán már tárgyaltuk, konkrét kiszámítási módjait pedig, a korábbi fejezetekben részletesen bemutattuk.
2. **Rendelkezésre tartási jutalékot**, a hitelkeretből fel nem használt összeg alapján kell megfizetni. A mértékét a bank állapítja meg, rendszerint éves szinten 0-2%-ig.
3. **Kezelési költség** a hitel bírálatáért és a szerződés megkötéséért felszámított egyszeri díj. Mértéke a teljes hitelösszeghez viszonyítva 0-2%.
4. A hitelintézetek a hitelbírálatért, függetlenül attól, hogy negatív vagy pozitív döntés születik **hitelbírálati díjat** számíthatnak fel. Mértéke általában egy konkrét összeg.
5. A **hitelfolyósítási díjat** a kölcsönszerződés aláírása után, a hitel igénybevételekor számíthatja fel a hitelintézet. Mértéke általában a hitel összegének 0-2%-a.
6. A **szerződésmódosítás díjának** lényege, hogy a bank minden olyan esetben jutalékot számít fel, amikor az ügyfél aktájához kell nyúlnia.
7. Az **előtörlesztési díj** esetén, a bank likviditási és kamatkockázata miatt jutalékot számít fel az ügyfél váratlan pénzmozgásaira.
8. Garanciák és akkreditívek esetén a hitelintézetek éves díjat számítanak fel kamatláb helyett. Mértéke 0-3% között mozog.
9. **Kockázatviselési jutalék** megfizetése a követelésmegvásárlás (faktoring) esetén történik, amely a vevőnek kifizetett pénzüsszeget csökkenti.
10. **Késedelmi kamat** megfizetésére kötelezheti az ügyfelet a bank, amennyiben az az aktuális kötelezettségét időben nem teljesíti.

Találnunk kell tehát egy olyan mutatót, amely a tőke után fizetendő összes költséget tartalmazza. Ez a mutató pedig a **Teljes hiteldíj mutató (THM)**. A THM egy olyan belső kamatláb, amely a kölcsön valódi költségét mutatja, jelenértékszámítás szerint fogalmazva: amely mellett a visszafizetendő tőke és hiteldíj egyenlő az ügyfél által a folyósításkor a pénzügyi intézménynek fizetett költségekkel csökkentett hitelösszeggel.

A **teljes hiteldíj**, tehát azaz összeg, amelyet a hitelszerződés alapján a hitelfelvevőnek a tőkeösszegegen felül fizetnie kell. A hitel kamatlábnak és járulékainak megszabását a hitel árképzésének nevezzük. Először megállapításra kerül az alapkamatláb, amelynek részei a források költsége és a kamatrés. Tehát a bank forrásaiért (betétek, refinanszírozás, stb.) fizetett kamatlábak átlaga és a kamatrés adja meg az ügyfél által minimálisan fizetendő hitelkamatot. A bank az alapkamatlábat megnöveli a (ügyfél, vagy ügylet helyzetéből adódó) kockázati kamatfelárral.

### 5.3. Lízingügyletek

A lízingügyletek eszközök bérbeadásán alapszanak. Bár nem ezzel a kifejezéssel illették, de már az ókorban is létezett a termelőeszközök bérbevétele: a sumér, majd a görög és római parasztok között is voltak, akik bérbevett földeken gazdálkodtak. A bérbevétel indítéka akkoriban egyszerű volt: a megvételhez nem rendelkeztek elegendő mennyiségű pénzzel, és csak a rendszeresen, de kisebb összegekben fizetendő bérleti díjat tudták állni.

A modern gazdasági rendszerben a második világháború után, az Egyesült Államokban jelent meg az új funkciókkal rendelkező lízing. A lízing során ugyanis a nagy értékű termelőeszközöket nem szükséges megvásárolni, és a hozzájuk szükséges pénzeket előteremteni, hanem a bérbevétel során, kisebb havi díjjal lehet a termelőeszközt üzemeltetni. A lízing igazi előnye viszont a megvételhez szemben, hogy a teljes lízingdíj, azaz bérleti díj költségként számolható el. Az elszámolt költségek pedig csökkentik a vállalati adó alapját.

Alapvetően kétféle lízing létezik: a finanszírozási (pénzügyi) és a működési (operatív) lízing.

A pénzügyi lízingnél (másképpen: finanszírozási lízingnél) a lízingbeadó szerepe befejeződik az eszköz bérbeadásával. Az eszköz ugyan továbbra is az ő tulajdona marad, de az azzal kapcsolatos javítási, karbantartási tevékenységeket a bérbevevőnek kell ellátnia. További szolgáltatásokat a bérbeadó tehát nem vállal, csak a pénzügyi lehetőséget teremti meg. Az eszköz használatából eredő minden kockázatot (elromlás, elavulás, stb.) a lízingelő vállalja.

Számviteli elszámolás szempontjából a lízingelt eszközt, a lízingbe vevő aktiválja, ő számol el rá amortizációt, függetlenül attól, hogy a lízingbeadó tulajdonában marad. A lízingdíjat a lízingbe vevő a kötelezettségei között tartja nyilván, de költségként csak a lízingdíj kamatrészét számolhatja el.

A finanszírozási lízing további speciális jellemzője, hogy általában olyan hosszú időtávra kötik a szerződést, mint amilyen hosszú az eszköz élettartama. A lízing futamidejének lejártával egy szimbolikusan alacsony összegért, az úgynevezett maradványértékért a lízingbevevő megveheti a lízingelt tárgyat. Az adott futamidő alatt a szerződést viszont nem mondhatja fel, akkor sem, ha az eszköz használhatatlanná válik. Ilyen esetekben csak az eszköz javítását vagy cseréjét kérheti, de a lízinget folytatnia kell. Gyakorlatilag ez a lízingforma nagyon közel áll a hitelezéshez, de a felhasználási cél a lízingnél egy konkrét eszköz.

Az operatív (működési) lízingnél a bérbeadó különböző szolgáltatásokat is vállal a bérbe adott eszközzel kapcsolatban: javítást, karbantartást, sőt például számítógépeknél az újabb változatokra való kicserélés is a szolgáltatások közé tartozhat. Ez azt jelenti, hogy a működtetéssel kapcsolatos kockázatok többségét is a lízingbeadó vállalja magára. Természetesen emiatt ez a forma drágább, mint a csak finanszírozást nyújtó lízing.

Számviteli elszámolásban az operatív lízing a tartós bérlethez jobban hasonlít, mint a pénzügyi lízinghez. A lízingelt eszközt a lízingbeadó aktiválja könyveiben és ő számol el rá értékcsökkenést. A lízingbe vevő az eszközt csak analitikusan tartja nyilván, így viszont a teljes lízingdíjat elszámolhatja költségként.

A működési lízing futamideje általában rövidebb, mint amennyi ideig az eszköz használható, így elképzelhető, hogy a lízingbeadó többször is lízingbe tudja ugyanazt az eszközt adni. A lízingszerződés éppen ezért előbb is felmondható, hiszen más lízingbevevőnek újra kilízingelheti az eszközt. Éppen emiatt a lízing lejártá után az eszköz nem a lízingbe vevő, hanem a lízingbeadó tulajdona marad.

A lízingbevevő előnyei az üzletből:

- nem kell a vásárláshoz szükséges egész összeggel rendelkeznie
- viszonylag kiegyensúlyozott nagyságú, rendszeresen jelentkező költségei vannak
- nyereségadókat takarít meg
- különböző kiegészítő szolgáltatásokat kaphat (a működési lízing esetén).

A lízingbevevő hátrányai:

- nincs a saját tulajdonában az áru, nincs meg a pszichológiailag oly fontos tulajdonosi érzete;
- a lízing kamatlábai általában elég magasak.

A bérbeadó, lízingelő cég előnyei:

- viszonylag magas kamatot számíthat fel a bérleti díjak kalkulálása során
- nőhet ügyfélköre, és a lízinggel az adómeztakarítási lehetőségek miatt olyan pénzeket tud megmozgatni, amelyeket más formában nem tudott a banki hatáskörbe vonni, csak a szolgáltatás, bérbeadás után kell forgalmi adót fizetnie (de ezt úgyis belekalkulálja a lízingdíjba)
- a lízingbeadott eszköz az ő tulajdonában van, azután amortizációt ő számolhat el, amivel csökkentheti a kimutatott nyereségét.

A lízingbeadó hátránya:

- nem egyből kapja meg a vételárat, hanem csak részletekben
- a működési lízingnél további kötelezettségeket vállal magára.

Az eszköz gyártója, eladója, kereskedője számára az előny az, hogy nő a forgalma, és esetleg olyan eszközt adott el, amelyet más formában a vásárló nem tudott volna megvásárolni.

A lízing klasszikus háromszereplős ügylet, ahol a szállító és a lízingbeadó elkülönül egymástól, indirekt lízingnek nevezzük. Direkt lízing esetén a lízingbeadó és a szállító ugyanaz az a személy.

A lízing egy továbbfejlesztett változata a visszlízing. Ekkor a lízingbevevő vállalat már megvette az eszközt, tehát az ő tulajdona az. Olyan partnert keres, aki megvásárolná tőle az eszközt, és visszaadná neki lízingbe, vagyis csak a lízing kedvéért venné meg azt. Ilyenkor általában az egyik nap eladják az eszközt, és másnap a visszlízingelés megtörténik.

Allízing esetén, a lízingbevevő a lízingtárgyat továbbadja lízingbe. Ezt a tevékenységet csak lízingelő jogosítvánnyal rendelkező társaságok tehetik meg. Alvisszlízing az allízing egy speciális változata, amely során a társaság visszlízingeli az eszközt egy lízingtársaságtól, és azt továbblízingeli ügyfelének. Leginkább olyan társaságok alkalmazzák, amelyek nem elég tőkeerősök operatív lízing nyújtásához, de a piaci helyzet ezt megköveteli tőlük.

## **5.4. Faktorálás**

### **A követelésmegvásárlás általános jellemzői**

A bankok egyik modern üzletága a jövőbeni követelések megelőlegezése, illetve azok teljes mértékű megvásárlása - vagyis a vállalatoknak jövőbeni követeléseik helyett jelenbeli pénzek nyújtása. Mivel a követelés-megvásárlás általában az árueladásokkal függ össze, nem érdektelen megvizsgálni azt, hogy milyen módokon történhet az áru ellenértékének kifizetése.

Az árut kétféle módon szállíthatja az eladó a vevőnek. Az egyik esetben a vevő csak akkor



kapja meg az árut, ha kifizeti ellenértékét, a második esetben csak a szóban vagy írásban megkötött szerződés a biztosíték arra, hogy fizetni fog. Az első formát, amikor maga az áru a biztosíték arra, hogy a vevő fizetni fog, hiszen másképp nem kapja meg az árut, zárt eladásnak nevezzük. Ha az árut a fizetés előtt is megkaphatja, akkor nyílt eladás történt. Zárt eladás történhet a bank bevonása nélkül, akkreditívvel (okmányos meghitelezéssel, amikor a vevő az aktív fél), vagy inkasszóval (amikor az eladó az aktív fél).

A fizetési forgalomban a zárt eladás nem jelent általában különösebb problémát, mert az eladó és a vevő pozíciója tökéletesen tisztázva van, és a semleges harmadik fél, a bank közvetítésével a fizetés rendben lebonyolódhat. Az egyetlen probléma az áruk minőségéből eredhet, de ez még mindig kisebb probléma, mint a nem-fizetés kockázata, vagy a behajtás nehézségei. Márpedig nyílt eladásnál ezek a problematikus lehetőségek mind fennállnak.

Ha az adásvétel nyílt formában zajlott le, akkor is van lehetőség a bank bevonására, de ezúttal csak utólag, és a már meglévő követelések megvásárlására, vagy megelőlegezésére. Így mindkét eladási mechanizmusba be lehet vonni a bankot, de a kétféle eladási mechanizmusban más és más a bank szerepe.

A zárt eladásnál a bankot előzetesen vonják be, a pénz már előzetesen a banknál van, és csak a szállítás után fizeti ki. Vagyis a pénz előbb érkezik be a bankba, és majd utána fizeti ki azt. A bank szerepe tehát semleges harmadik személyként csak a közvetítés eladó és vevő között.

A nyílt eladásnál a bankot viszont csak utólag vonják be az adásvételbe, ha bevonják egyáltalán, a szerződést már megkötötték, sőt valószínűleg a szállítás is lezajlott már. A banknak a szerepe több, mint egyszerű közvetítés: megveszi az eladó pénzkövetelését, amivel a vásárló tartozik annak, és a későbbiekben igyekszik a vevőn behajtani azt. A banknak tehát ez esetben előbb kell fizetnie, mint ahogy hozzá a pénzüsszeg beérkezett, és a szerepe sem semleges: előbb az eladóval szembeállva kell alkudnia, hogy mekkora árat fizessen a vevő jövőbeni fizetéséért, majd a vevőtől be is kell hajtania a követelését.

A követelések megvásárlásáról vagy megelőlegezéséről tehát csak nyílt eladásnál lehet szó. Ennek oka igen praktikus: zárt eladásnál az eladót előzetesen informálták, hogy a vevője megfelelő pénzügyi helyzetben van-e, található-e a számláján elegendő összeg a vételhez, és így amint leszállították az árut, az eladónak joga van lehívni a követelését. Pénzügyi probléma tehát nem léphet fel, maximum az áru minőségével, vagy a szállítással lehet gond.

A követelés megelőlegezésénél a bank a követelés várható beérkezési idejéig kölcsönt ad az eladónak, de a nem-fizetés kockázatát nem vállalja át. Ha a vevő mégsem fizetne, az eladónak a kölcsönt akkor is vissza kell fizetnie, hiszen a kockázatot továbbra is ő viseli. Éppen ezért a követelés megelőlegezése viszonylag olcsó forma: a banknak csak a szokásos hitelek kamatlábait kell figyelembe vennie, belekalkulálva azt is, hogy az eladó rossz pénzügyi helyzete is jelenthet fizetési kockázatot számára.

Ha a bank megveszi a követelést, akkor a kockázatot ő viseli. A vevő már neki tartozik, és ha nem sikerül behajtania rajta a követelést, az az ő vesztesége lesz. A követelés megvásárlása így lényegesen drágább akció, lényegesen kevesebbet fog a követelés értékéért a bank fizetni, mivel jelentős kockázatot is vállal magára.

A követelés megvásárlásánál kerülhet előtérbe a visszkereset kérdése. A banknak visszkereseti lehetősége van a követelés eladójával szemben, ha joga van az eladótól bizonyos kártérítést,

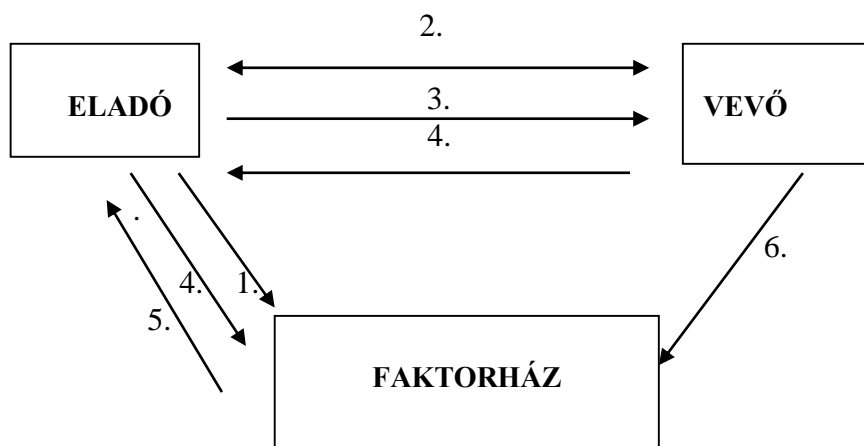
visszatérítést követelni akkor, ha a vevő nem fizet. Attól függően, hogy mekkora mértékű visszereseti lehetősége van a banknak, vállalja át a kockázatot az eladótól, illetve hagyja rajta. Ha a banknak visszereseti lehetősége van, ez értelemszerűen olcsóbb lehetőség, kevesebbet von le a megvásárolt követelésből, mint ha az egész kockázatot magára vállalta volna.

A faktorálás kereskedelmi számlákba foglalt pénzkövetelésre szóló jogosultság engedményezése, mely bankári biztosítékkal nem fedezett. A követelés szolgáltatásból, áruk szállításából ered és rövid lejáratú.

A faktorálás szereplői a következők:

1. az áruügylet eladója, más néven a factoring szolgáltatás vevője, aki megbízza a faktorbankot követelésének behajtásával, vagy megvásárlásával. A faktorálásból származó költségeket teljes mértékben neki kell állnia. Az előnye abból származik, hogy a bizonytalan fizetőképes vevő helyett megbízhatóbb és tőkeerősebb hitelintézettel kerül kapcsolatba.
2. a faktorbank aki a faktorálást nyújtja. Szerződésben arra vállal kötelezettséget, hogy négy lehetséges szolgáltatásból (kinnlevőségek behajtása, követelések nyilvántartása, vevő cégkockázatának átvállalása, finanszírozás) minimum kettőt átvállal. A faktorbank természetesen csak olyan vevő esetén vállalja a faktorálást, akit jól ismer és a fizetőképességében megbízik, tehát a legtöbb esetben a vevő saját ügyfele. A fizetési kockázatokat visszereseti joggal tudja csökkenteni. Ebben az esetben megvásárolja az eladótól a követelést, de ha a vevő határidőben nem teljesít, akkor az eladótól a már kifizetett vételárat visszakövetelheti.
3. a vevőnek különösebb szerepe a faktorálásnál közvetlenül nincs, a költségeket az eladó állja. Természetesen a kereskedelmi ügylet ellenértékét kötelessége időben kiegyenlítenie.

A faktorálás menete:



1. Az áruügylet eladója megkérdezi a faktorálással foglalkozó bankot, hogy az áruügylet vevőjével kötött szerződésből fakadó követelést hajlandó-e megvenni a lejárat előtt.
2. A faktorbank kedvező válasza esetén az eladó megkötö a kereskedelmi szerződést a vevővel, a faktor szerződést a faktorbankkal.

3. A kereskedelmi szerződésben foglaltak szerint az eladó teljesít a vevővel szemben.
4. A vevő igazolja az eladó teljesítését, ha az szerződéssel összhangban van. Az eladó az igazolást és az ügylettel kapcsolatos egyéb okmányokat megküldi a faktorbanknak.
5. A faktorbank a követelést megvásárolja diszkontáron, majd a költségek levonása után a fennmaradó vételárat kifizeti az eladónak.
6. A faktorbank értesíti a vevőt a faktorálásról, majd a szerződésben meghatározott időben beszedi a vételárat a vevőtől.

A faktorálásnál a követelés megvásárlóját faktorháznak, vagy egyszerűen csak faktornak nevezik, és gyakran végzik ezt a műveletet banki osztályok is. Ennél a műveletnél a faktor nem vásárolja meg a teljes követelés összegét, hanem csak annak 80 - 90%-át. A vásárlás kiindulási értéke tehát valamivel kevesebb, mint az az összeg, amivel a vásárló tartozik.

A bank a követelés megvásárlási árának meghatározásakor a következő szempontokat veszi figyelembe:

- Milyen távoli az az időpont, amikor a fizetést a vevő várhatóan végrehajtja, azaz mekkora kamatveszteség éri a bankot, ha egy adott összeget befektetés helyett követelés-megvásárlásra fordít. Ez gyakorlatilag egy kamatjellegű rész az árban.
- Mennyire biztos az, hogy a vevő fizetni fog, mennyire kockázatos a kihelyezés. Ez egy kockázati felár a kalkulált árban.
- Mekkora költségei vannak a faktornak, amíg sikerül behajtania követelését a vevőtől. Ez függ egyrészt a behajtás, másrészt a faktorálás adminisztrációs költségeitől. Mindez tehát egy költség jellegű rész az árban.

Tételezzük fel például, hogy várhatóan az esetek 10%-ában a vevő semmit sem fog fizetni, akkor ilyen esetekben visszkereset lehetősége nélkül a bank az egész vásárlási összeget elveszti. Ebben az esetben is érdemes lehet a banknak belemennie a kockázat vállalásába, és megvennie a követelést. Ha ugyanis igen magas kamatlábat kalkulál a befektetett összege után, akkor a 90%-ban sikeres visszafizetési akció egészében valószínűleg megéri neki. Másképpen a 90%-nyi esélyben fizetett kamatok elegendők kellene hogy legyenek azért, hogy a 10%-ban bekövetkező veszteségért, az egész összeg elvesztéséért kárpótoljanak. Ez másképpen azt jelenti, hogy a banknak egy ilyen esetben legalább 11% kamatot kell kérnie, hogy az esetek 90%-ában 11% kamatot, az esetek 10%-ában -100% veszteséget elkönyvelve várhatóan semleges pozícióba kerüljön. A bank nyereségszerzési motívuma ezt a kamatlábat megemeli.

A bank által vállalt kockázatot csökkenti a visszkereset lehetősége. Tehát előre megállapított százalékban a bank megoszthatja a kockázatot a követelés eladójával. Ha mondjuk 50%-os visszkereseti lehetősége van, ez azt jelenti, hogy abban az esetben, amikor nem fizet a vevő, a bank veszteségének, a követelés összegének felét az eladónak kell állnia.

Ez azt jelenti előző példánknál maradva, hogy a 10%-nyi a valószínűségnél, amikor a vevő nem fizet, a bank vesztesége nem az összeg 100%-a, hanem csak 50%-a. Ez azt jelenti, hogy a maradék 90%-kal, mint visszafizetési eséllyel kalkulálva a banknak elegendő csak 5,5% kamatot kérnie, hogy nullára, és csak e fölött valamekkora százalékot kérnie, hogy pozitív, nyereséges pozícióba kerüljön.

A faktoring következő típusait különböztetjük meg:

- csendes faktorálás: a vevő az egész ügylet ideje alatt sem szerez tudomást a faktorálásról, mert az eladó a bizalmatlanságát nem szeretné nyilvánossá tenni
- finanszírozási faktorálás: a faktorbank a számlák keltétől a vevő fizetésének határidejéig megfinanszírozza a vételárat. Mindez diszkontáron történik és általában visszkeresettel
- lejáratí faktorálás: a szerződésben szereplő határidőben a vevő fizetésétől függetlenül a faktorbank köteles fizetni az eladónak. Mindez általában finanszírozást jelent, mert a bank a vevővel későbbi határidőben szokott megállapodni. A lejáratí faktorálás leginkább visszkereseti jog nélkül történik.
- ügynöki faktorálás: a mai faktorálás ebből a tevékenységből nőtte ki magát, ma már nem számít igazi faktorálásnak. Ebben az esetben a bank az eladót rendszeresen értesíti a vevő bonitásáról, figyeli a fizetéseket stb.

### **5.5. Forfetírozás**

A forfetírozás sok tekintetben hasonlít a faktoráláshoz, de bizonyos tekintetben szigorúbbak a megkötései annál. A forfetírozást általában egyébként a külkereskedelmi áruszállítás, export-import fedezésére szokták felhasználni. Ilyen esetekben nemzetközi banki kapcsolatok is szükségesek a fizetések behajtásához, hiszen várhatóan eladó és vevő különböző országban tart bankszámlát.

Az ügylet közép- illetve hosszúlejáratú követeléssorozatokat visszkereset nélküli megvásárlását jelenti diszkont áron. A forfetírozás során tehát a nemfizetés kockázatát teljes egészében a forfetőr (a bank) vállalja magára. Fontos szempont a gyorsaság és az egyszerű okmányolás, ezért a legtöbb esetben általában váltót forfetíroznak, de előfordulhat halasztott akkreditív is. Forfetírozásnál tehát két lényeges kitétel van:

- a követelés egészét megvásárolja a bank, tehát az egész követelést átvállalja
- a banknak nincsen visszkereseti lehetősége, azaz a kockázat egészét magára vállalja.

Mindez azt jelenti, hogy a forfetírozás sokkal kockázatosabb, mint a faktorálás. Egyik megoldás sem olcsó forma a követelést eladó vállalat számára, hiszen a szokásos kamatokon kívül egy költség részt és egy kockázati részt is meg kell fizessen a szolgáltatás árában. De a forfetírozás nagyobb kockázatából az is következik, hogy a forfetírozás még a faktorálásnál is drágább megoldás a követelést eladó vállalat számára, a forfetírozás árában jóval nagyobb a kockázati rész aránya.

Foglaljuk össze a faktorálás és a forfetírozás különbségeit!

Faktorálás	Forfetírozás
1. Rövid lejáratú követelések megvásárlása (max. 1 év)	Közép-, hosszú lejáratú követelések megvásárlása (1-15 év)
2. Számlaköveteléseket megvásárlása	Számlaköveteléseket és váltók megvásárlása
3. Kis összegű követelésekre is kiterjed	Jelentős összegekről van szó
4. Visszkereseti jog kikötése lehetséges	Visszkereseti jog kikötése kizárt
5. Költségek az egyéb szolgáltatások igénybevételének függvénye	A visszkereseti jog nem lehetséges, ezért a biztosítási díj igen magas
6. Általában keret megállapodások	Egyedi megállapodások
7. A kockázatviselést és a finanszírozás egymástól elkülönül (részben vagy egészben)	A két funkció egymástól elválaszthatatlan
8. Vevő a faktor ügyletről általában tudomást szerez	Vevő a forfait ügyletről nem szerez tudomást
9. Szolgáltató-ügyintézői funkció időnként jelentős	Szolgáltató-ügyintézői funkció nem jelentős

## 5.6. Váltóleszámitolás

A váltóleszámitolás a kötelezettségvállalási hitelek közé tartozó ügylet. A váltó fogalmával a egy korábbi fejezetben foglalkoztunk részletesen. Itt elég csupán a saját váltó rövid definíciójával megismerkednünk, miszerint a saját váltó valamely szereplő értékpapírba foglalt jövőre vonatkozó fizetési ígérete.

A váltóleszámitolás az a folyamat, mely során a váltó birtokosa a nála lévő váltót a bank számára eladásra felkínálja. A bank a lejáratig esedékes kamat levonása után a diszkontált értéket a váltó birtokosának kifizeti. A bank a váltó diszkontárának kialakításakor szempontokat mérlegel:

- milyen hosszú időtáv múlva esedékes a követelés, és az adott időszak alatt esetleges más befektetésekkel mekkora jövedelmet, mekkora kamatot tudott volna elérni
- mennyire kockázatos a váltó birtoklása, mennyire tekinthető biztosnak a követelés kifizetése, hiszen bizonyos valószínűséggel nemcsak kamatot nem kap, de a váltóba fektetett összege is elvesz, mekkora költségekkel jár a váltóügylet adminisztrálása és a követelés behajtása és természetesen mindezeket a váltón szereplő követelés értékéhez viszonyítja, és ahhoz képest mondja meg, hogy hány százalékkal kevesebb összeget hajlandó fizetni érte.

A váltón szereplő követelés a váltó névértéke. Ez az összeg mérvadó a későbbiekben mind a váltó birtokosa, mind kibocsátója, mind az esetleges megvásárló számára: hogy mekkora összegű a váltón szereplő követelés.

A bank által kialakított diszkontárfolyam legyen egy váltó esetében 80%. Ez azt jelenti, hogy a váltón szereplő követelésnek a bank 80%-át hajlandó kifizetni. A 80 egységnyi befektetéséért 100 egységnyi követelést fog kapni várhatóan a váltó lejártakor. Másképpen a 80 egységnyi befektetése  $100 / 80 = 1,25$ -szeresére nőtt, vagyis összességében 25%-os hozamot hozott neki. A diszkontárfolyam által szolgáltatott hozamot, hogy hány százalékkal magasabb a váltó névértéke a vásárlási árfolyamnál mínusz egy egész, nevezzük diszkontlábnak

Vegyük sorba a fenti tényezőket, hogy melyik hogyan hat a banki diszkontlábra! A bank szokásos hiteleinek van egy kamatlába, amelyet kérni szokott a hitelei után. Biztos, hogy ha a váltó megvásárlásába fektet egy bizonyos összeget, erre is legalábbis a szokásos kamatait meg szeretné kapni. Pozitív kamatstruktúra esetén a hitelek után elvárt kamatláb magasabb, ha hosszabb időre kölcsönzi a pénzét - a váltók leszámítolásánál is a hosszabb lejáratúakra magasabb kamatlábbal számolnak. Vagyis a diszkontláb kialakításánál szerepel egy kamatjellegű tényező.

A banknak mérlegelnie kell azonban, hogy mennyire biztos a követelés kifizetése. Ha ugyanis bármilyen kis esélyben is, de elképzelhető, hogy semmit nem fizet a váltó kibocsátója, akkor nemcsak az elvárt nyereséget, hanem a váltó vásárlásába fektetett összeget is elveszti. Épp ezért a kért kamatot úgy kalkulálja, hogy szerepeljen benne a kockázat vállalásáért bizonyos extra kamat is. Ha fizet a váltó kibocsátója, ez kárpótolja azért a kisszámú esetért, amelyekben nem történik fizetés. A diszkontárfolyam kialakításánál tehát mindenképp szerepel egy, a kockázatnak megfelelő tényező.

És végül mindazok a kiadások, amik ténylegesen jelentkeznek a banknál az ügylet adminisztrálásakor, illetve a várható kiadások a követelés majdani behajtásakor, tovább növelik a bank által elvárt hozamot, a diszkontláb nagyságát.

Ha a bank úgy határoz, hogy egy év múlva esedékes váltóért 20%-os kamatlábat számít, ez azt jelenti, hogy olyan árfolyamon hajlandó megvásárolni, amelyik számára a befektetett összeg után 20%-os hozamot hoz. Nem 80% tehát a diszkontárfolyam, hanem  $100\% / 1,20 = 83,3\%$ , mert így teljesül az, hogy a 83,3 egységnyi befektetés után annak 20%-át, azaz 16,7 egységnyi pénzt kapjon kamatként.

A bank olyan áron vásárolja meg a váltót, hogy a diszkontárfolyamra, mint befektetésre a váltó lejártakor fizetett plusz összeg kiadja az általa elvárt hozamot, a diszkontlábat. A diszkontláb nagyságának kialakításában szerepel egy kamattényező, egy a kockázatnak megfelelő tényező, és egy a banki kiadásoknak megfelelő tényező.

A bank az általa leszámított, már a tulajdonában lévő váltókat továbbadhatja, viszontleszámíttathatja egy másik bankkal (általában a jegybankkal). A váltó viszontleszámítolásánál alkalmazott kamatlábat rediszkontlábnak nevezzük. Ha a viszontleszámítolásnál a váltót először leszámító banknak magasabb árfolyamot sikerül kapnia a váltóért, mint amennyiért ő annak idején megvette, az az ő nyeresége lesz.

A viszontleszámítható váltók maximum három hónap, azaz 0 - 90 nap múlva lehetnek esedékesek. A viszontleszámítolásnál alkalmazott jegybanki kamatláb a rövid időtáv miatt általában alacsonyabb, mint az éven túli banki refinanszírozások kamatlába. A jegybank általában

megállapít egy viszontleszámítolási keretmennyiséget, amekkora értékben elfogad viszontleszámítolásra váltókat. Az e fölötti mennyiséget a kereskedelmi bankoknak maguknak kell behajtaniuk. Mivel ez kockázatosabb dolog, a kereskedelmi bankok váltóleszámítolása nagy mértékben függ attól, hogy a központi bank milyen feltételekkel fogadja el tőlük viszontleszámítolásra a váltókat.

### ***Ellenőrző kérdések***

- 31. kérdés: Mi a hitel fogalma?
- 32. kérdés: Hogyan csoportosíthatóak a hitelek lejárat szerint?
- 33. kérdés: Mi a forgóeszköz hitel célja?
- 34. kérdés: Jellemzően mit finanszíroznak a beruházási hitelekkel?
- 35. kérdés: Mi a THM?
- 36. kérdés: Mi az a faktorálás?
- 37. kérdés: Mi az a forfetírozás?
- 38. kérdés: Mi az a váltóleszámítolás?

## ***6. A fizetési forgalom***

### ***6.1. A belföldi fizetési forgalom alapkérdései***

#### **Belföldön használható különböző fizetési formák**

A belföldi fizetési forgalom definícióján azon fizetési műveletek összességét értjük, „amelynek keretében mind a fizető fél pénzforgalmi szolgáltatója, mind a kedvezményezett pénzforgalmi szolgáltatója Magyarország határain belül nyújtja pénzforgalmi szolgáltatását.

Közgazdaságilag tekintve, a gazdasági alanyok egymásnak fizetéseket teljesítenek, azaz pénzbevételeik és pénzkidásaik keletkeznek. A pénznek ezt a szakadatlan áramlását, mozgását nevezzük pénzforgalomnak. A fizetési formákat tekintve a korábbi terminológia szerint beszélhetünk:

- készpénzfizetésről,
- készpénz nélküli fizetésről és
- a készpénzkímélő fizetési formákról.

A 2009. november 1. előtti magyar gyakorlat az alábbi fizetési módokat engedélyezte Magyarországon:

a) bankszámlák közötti fizetések:

aa) átutalás:

1. egyszerű átutalás,
2. csoportos átutalás,
3. rendszeres átutalás,
4. bankkártyával kezdeményezett átutalás;

ab) beszedés:

1. csoportos beszedés (csoportos inkasszó),
2. azonnali beszedés (azonnali inkasszó),

- 3. határidős beszedési megbízás,
- 4. okmányos beszedés;
- ac) okmányos meghitelezés (akkreditív);
- b) fizetés készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel:
  - ba) bankkártyával,
  - bb) elektronikus pénzeszközzel,
  - bc) csekkel;
- c) készpénzfizetés.

A hazánkban a könyv elkészítésekor érvényes előírások 2009. november 1-től több ponton lényegesen megváltoztatták a fizetési forgalom rendjét. Az Európai Unión belüli pénzforgalom egységesítésének szándéka már korábban elindult a SEPA (Single Euro Payment Area) keretében. A SEPA célja az Európai Unión belüli pénzforgalom egységesítése, a pénzforgalom fejlődését a nem egységes nemzeti szabályozás keretében akadályozó korlátok lebontása.

A pénzforgalmi szolgáltatások nyújtásáról 2009. évi LXXXV. törvény alapján az alábbi fizetési módokat különböztethetjük meg:

- A) készpénzfizetés
- B) pénzforgalmi szolgáltatás
  - a) fizetési számlák közötti fizetés
  - b) fizetési számlához kötődő készpénzfizetés
  - c) fizetési számla nélküli fizetés.

Fontos hangsúlyoznunk, hogy a készpénzes fizetés választható fizetési mód ugyan, de a törvény értelmében nem minősül pénzforgalmi szolgáltatásnak. A fizetési számlák közötti fizetés esetében két számla közötti pénzmozgásról, a fizetési számlához kötődő készpénzfizetés esetében egy fizetési számlához kötődő pénzmozgásról, míg a fizetési számla nélküli fizetés esetében olyan pénzforgalmi szolgáltatásról beszélünk, amely során nem használunk fizetési számlát. Ez utóbbira példa a készpénzáttulálás.

Az egyes fizetési módokon belül az alábbi altípusokat különböztethetjük meg:

- a) fizetési számlák közötti fizetési módok:
  - aa) az áttulálás,
  - ab) a beszedés,
  - ac) a fizető fél által a kedvezményezett útján kezdeményezett fizetés,
  - ad) az okmányos meghitelezés (akkreditív);
- b) fizetési számlához kötődő készpénzfizetési módok különösen:
  - ba) a készpénzfizetésre szóló csekk kibocsátása és beváltása;
  - bb) a készpénzbefizetés fizetési számlára,
  - bc) a készpénzkifizetés fizetési számláról;
- c) fizetési számla nélküli fizetési mód különösen:
  - ca) a készpénzáttulálás.

A pénzforgalom szabályozására szolgáló előírások meghatározzák nemcsak a lehetséges fizetési módokat, hanem előírják a gazdálkodó szervek számára kötelező bankszámla-nyitást, valamint szabályozzák a szabad pénzeszközök bankszámlán tartásának feltételeit is. Már itt is fontos hangsúlyozni, hogy természetes személyek esetén is létezik számlahasználati kötelezett-



ség: az általános forgalmi adó alanyai kötelesek bankszámlán lebonyolítani ÁFA-befizetéseiket, illetve visszaigényléseiket.

A jelenleg érvényes szabályozás egyik alapelve a pénzforgalom lebonyolításának deregulációja. Egy sor gyakorlati kérdés megoldása során csupán általános szabályozás részletes szabályozás nélkül működik. A pénzforgalmi szolgáltatók feladata és felelőssége, hogy ezeket a részleteket szabályozzák. E szabályokat a keretszerződésben javasolt rendezni.

A pénzforgalom szabályozása nem sorolja fel nevesítve és/vagy nem szabályozza részletesen a jelenleg alkalmazott fizetési módok közül a fizetést

- bankkártyával,
- elektronikus pénzeszközzel,
- postai készpénz-átutalási megbízással,
- POS terminálon,
- pénzforgalmi betétkönyv útján,
- belföldi postautalvánnyal,
- postai úton kifizetés, kézbesítéssel.

Az ezekre vonatkozó általános szabályokat a **pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról szóló 2009. évi LXXXV. törvény** (Pft.) szabályozza, míg a részletes szabályokat a keretszerződésnek célszerű tartalmaznia.

### **A pénzforgalmi szolgáltató és az ügyfél kapcsolata**

A 2009. november 1-től bevezetett új szabályozás piac szempontjából lényeges változása a pénzforgalmi szolgáltatók megjelenésének lehetősége. Az EU-és ezzel a hazai jogalkotók célja volt a pénzforgalmi szolgáltatások piaci szegmensének „megnyitása”.

Az új szabályozás a pénzforgalmi szolgáltató és az ügyfél viszonyában lényeges hangsúlyeltolódást hozott, amennyiben az ügyfél tájékoztatáshoz fűződő jogai erősödtek, különösen az ügyfelek előzetes tájékoztatására vonatkozóan. A pénzforgalmi szolgáltatók számára új kötelezettségek léptek be: a fizetési művelet jóváhagyásának biztosítása, a fizetési művelet helyesbítése és a visszatérítés kötelezettsége.

Az ügyfél és a pénzforgalmi szolgáltató írásbeli szerződése a keretszerződés, melyben a pénzforgalmi szolgáltató kötelezettséget vállal arra, hogy a számlatulajdonos pénzeszközeit kezeli és a számláról a tulajdonos utasításainak megfelelően pénzforgalmi szolgáltatásokat teljesít. A bankszámlaszerződés alapvető jogviszonya szerint a pénzüintézet köteles a számlát megnyitni, a megbízásokat teljesíteni, valamint az ügyfelet a számla adatairól bizonyos időszakonként értesíteni. A számlatulajdonos köteles a megfelelő fedezetet biztosítani és a pénzüintézet számára a jutalékokat megfizetni.

A keretszerződés részeinek pontos tartalmát, a szerződés formai és tartalmi követelményeit a jogszabály részletesen szabályozza.

A szerződés megkötése előtt az ügyfélnek lehetősége van a pénzforgalmi szolgáltató üzletszabályzatának tanulmányozására. A törvény szabályozása részletesen foglalkozik a pénzforgalmi szolgáltató ügyfelekkel szembeni tájékoztatási kötelezettségével. Az **Üzletszabályzat** legfontosabb feladata a bank felelősségi körének szabályozása, a bank és az ügyfél együttműködésének szabályozása (általános eljárási szabályok, eljárás téves terhelés, ill. jóváírás esetén, határidők ismertetése stb.). Emellett részletesen tartalmazza a banknál alkalmazott kamatszám-

mítási módszereket, a pénzüintézet által vezetett bankszámlák lehetséges típusait, a betételhelyezés és hitelügyletek általános szabályait. Fontos körülmény, hogy a tájékoztatásra vonatkozó kötelezettség teljesítése tekintetében a bizonyítás a pénzforgalmi szolgáltatót terheli.

A szerződésben részletesen ki kell fejteni a bankszámla feletti rendelkezés jogát, vagyis meg kell nevezni azokat a személyeket, akik a bankszámlán lévő pénzösszeg felett rendelkezhetnek (diszponálás). A pénzüintézet a jogosultságot a megfelelő igazolványok és az aláírások ellenőrzésével biztosítja.

A **fizetési számla** a pénzforgalmi szolgáltató és az ügyfél írásbeli megállapodása alapján megkötött, a fizetési műveletek teljesítésére szolgáló számla, melynek egyik legfontosabb típusa a bankszámla.

**Fizetési művelet** fogalma nemcsak a fizető fél (kötelezett) és a kedvezményezett körére vonatkozik, hanem az új előírások alapján fizetési műveleten a fizető fél, a kedvezményezett, a hatósági átutalási megbízás adására jogosult és az átutalási végzést kibocsátó által kedvezményezett megbízás valamely fizetési mód szerinti lebonyolítását értjük.

Az új szabályozás másik lényegi változása a **pénzforgalmi szolgáltató** fogalmának bevezetése. Ebbe a körbe az alábbi intézmények tartoznak:

- hitelintézetek
- elektronikus pénzt kibocsátó szakosított hitelintézetek
- Posta Elszámloló Központot működtető intézmény
- az MNB és
- a kincstár,
- pénzforgalmi intézmény

amennyiben pénzforgalmi szolgáltatási tevékenységet végeznek.

A számlák esetében rendeltetésük szerint beszélhetünk pénzforgalmi jellegű számlákról (folyószámla) és megtakarítási célú számlákról ((takarékbetét)számla, határidős betét)számla), valamint a vagyon vagy elkülönített célú pénzeszköz őrzésére szolgáló számlákról (értékpapír)letési számla, fedezeti számla).

**Pénzforgalmi számla** a számlatulajdonos rendszeres gazdasági tevékenység végzését szolgálja, alkalmas valamennyi fizetési mód lebonyolítására, de nem szolgál meghatározott célt (azaz nem hitelszámla, lekötött betét)számla stb.) Pénzforgalmi számlát jogi személy, jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, az általános forgalmi adó fizetésére kötelezett természetes személy és egyéni vállalkozó, egyéni cég nyithat, illetve köteles nyitni.

A **folyószámla** a fizetési forgalom lebonyolítására, a számlatulajdonos hitelfelvételére szolgál. A folyószámla lényeges tulajdonsága a Ptk. szerint, hogy a felek között kölcsönös tartozás vagy követelést tartalmazhat, vagyis a számla egyenlege negatív is lehet. Ekkor a számlatulajdonos egy összeghatár alatt automatikusan, külön eseti hitelkérelem benyújtása nélkül hitelben részesülhet.

A **(takarékbetét)számla** a megtakarítások kezelésére alkalmas. Egyenlege csak pozitív lehet.

A **határidős betétszámla** szintén a megtakarítások elhelyezésére, a határidős betétek lekötésére szolgál. Lényege, hogy a pénzösszeg meghatározott ideig lekötött betét. Egyenlege szintén nem lehet negatív.

A **fedezeti számla** azoknak az összegeknek elhelyezésére szolgál, amelyek feletti rendelkezési jogáról a számlatulajdonos lemondott. A lemondás oka általában valamilyen cél megvalósítása, mint például importfedezet, akkreditív fedezete stb.

A pénzforgalmi kapcsolatok technikai alapja a pénzintézetek és ügyfelek azonosítására szolgáló kódok, az ún. **pénzforgalmi jelzőszámok**. A belföldi pénzforgalmi jelzőszámok 16 vagy 24 karakter hosszúságúak és az alábbiak szerint épülnek fel:

- a) az 1-8. pozíció a hitelintézet azonosító száma, az ún. irányító kód (ezen belül az 1-3. pozíció a hitelintézetet, a 4-7. pozíció a fiókot jelöli, a 8. pozíció ellenőrző szám),
- b) I. forma: 9-16. pozíció: számlaszám, a fizetési számla azonosító száma (ebből a 9-15. pozíció a tényleges szám, a 16. helyen ellenőrző szám áll)

vagy

II. forma 9-24. pozíció (9-23. pozíció a számlaszám, 24. pozíció ellenőrző szám, ekkor a 24 karakter hosszúságú pénzforgalmi jelzőszám 16. számjegye értelemszerűen szabadon kialakítható).

Az ellenőrző számok az előttük álló számjegyek ellenőrzésére szolgálnak, melyeket a következő algoritmus szerint kell képezni: külön az 1-7, valamint külön a 9-15 vagy 9-23 számjegyeket helyi értékük csökkenő sorrendjében meg kell szorozni a „9, 7, 3, 1 ... 9, 7, 3, 1” számokkal, a szorzatokat össze kell adni, és az eredmény egyes helyi értékén lévő számot ki kell vonni 10-ből. A különbség az ellenőrző szám. (Ha a különbség „10”, az ellenőrző szám értéke „0”.)

A nemzetközi pénzforgalmi jelzőszámot (IBAN *International Bank Account Number*) az alábbi szabályoknak megfelelően kell kialakítani:

- a) az első két karakter Magyarország ISO 3166 szabvány szerinti országcódja: HU;
- b) a 3-4. karakter az ellenőrzőszám, amelynek algoritmusát az Európai Banki Szabványügyi Bizottság (European Committee for Banking Standards (ECBS) IBAN képzésére vonatkozó szabványa tartalmazza;
- c) az 5-28. karakter a belföldi pénzforgalmi jelzőszám (16 karakter hosszúságú pénzforgalmi jelzőszám esetében az IBAN képzéskor az utolsó 8 karaktert nulla számjeggyel kell feltölteni).

### Választás a fizetési módok között

A fizetési mód megválasztásában, a legtöbbször **a szokások vezérlik** a kötelezettet, természetesen a megállapodás szerinti fizetési feltételeknek megfelelően, míg a gazdálkodó szektorban szigorú jogi szabályozás érvényesül a pénzforgalmi rendet illetően.

A **készpénzfizetést ösztönző tényezők** a következők:

- **a tranzakció** azonnali: az ember tudja, hogyan áll pénzügyileg, nincs probléma későbbi ellenőrzésekkel vagy az egyenleg túllépésével
- **az elfogadás egyetemleges**: készpénzzel bárhol lehet fizetni. Egyes fizetések nem teszik lehetővé a számlapénzzel fizetést (borravaló, automaták.) A pénzt rábízhatjuk valaki másra, hogy hajtsa végre helyettünk a fizetést.
- készpénzfizetés esetén nem szükséges nyomtatványokat kitölteni, nincsenek formális előírások

- a készpénzfizetés anonim, senkinek sem kell megtudnia, mit és mennyiért vettünk.

**A számlapénzes fizetést, és a készpénzkímélő fizetési formákat ösztönző tényezőket a következőkben foglalhatjuk össze:**

- biztonság: számlapénzes fizetés esetén nem lép fel a készpénz elvesztésének vagy ellopásának kockázata. Ekkor nem szükséges sok pénzt otthon vagy magunknál tartani. További előny, hogy a fizetést írásba foglalják, mindig megállapítható, mikor, mennyit és kinek fizettünk.
- a szabad rendelkezés lehetősége. A modern fizetési módokkal sok helyen lehet fizetni (sok formával még külföldön is). Lehetséges hirtelen ötletből vásárolni.
- a számlapénzes fizetés a számlatulajdonos részére kényelmes. Fizetési megbízást ad és a bank magára vállalja a többi műveletet. Egyes fizetéseket automatikusan bonyolíthatunk és a bank a fizetéseket a napi kivonaton írásban igazolja vissza.

A felsoroltakból jól látható, hogy mindkét fizetési módnak megvan a maga előnye. A döntés attól függ, milyen helyzetben kerül sor a fizetésre, függ a fizetési feltételektől, a pénz felvevője által nyújtott szolgáltatásoktól és a fizetőt jellemző személyes tulajdonságoktól

## **6.2. Készpénzes fizetési formák**

A készpénzfizetés az a fizetési mód, amely nem minősül pénzforgalmi szolgáltatásnak, így nem tartozik a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról szóló törvény hatálya alá.

Ez a mód a pénzösszeg közvetlen átadásával valósul meg. Magyarországon a feketegazdaság visszaszorítása, valamint a terrorizmus elleni harcra hivatkozva többször került törvényi szinten a készpénzforgalom korlátozására, szigorítására (a bizonyos mennyiséget meghaladó készpénzforgalom felett gazdasági jellegű bírság kiszabása), mely jogszabályok rendre visszavonásra kerültek.

A **készpénzszállítás** módját igen szigorú előírások szabják meg. Az összeg nagyságától, a szállítás távolságától és időpontjától függően más az előírt személyi feltétel (hány fő kísérje a készpénz-szállítmányt, nem fegyveres vagy fegyveres legyen-e a kíséret), illetve tárgyi követelmény (milyen szállítóeszköz vezető igénybe stb.).

A készpénzforgalom ellenőrzésének szükségessége speciális eljárásokat igényel az éjszakai trezor kinyitására és a kazetta, tartalmának leszámolására. Kézi számolás esetén, a számlálás kétszer történik (vagy többször, ha számolási hibát állapítanak meg). A számlálót mindig valaki ellenőrzi. A pénzszámlálásról mindig jegyzőkönyv készül, melyet a főpénztáros aláírásával hitelesít.

## **6.3. Pénzforgalmi szolgáltatások**

A jelenleg belföldön használatos, e fejezetben tárgyalt fizetési módok közé három típus tartozik:

- a) fizetési számlák közötti fizetés
- b) fizetési számlához kötődő készpénzfizetés
- c) fizetési számla nélküli fizetés.

## **A) fizetési számlák közötti fizetési módok**

### **aa) átutalás**

Az **átutalás** megbízással a számlatulajdonos a számláját vezető pénzforgalmi szolgáltató számára megbízást ad, hogy a megbízásban megjelölt összeget számolja el bankszámlája terhére a feltüntetett számlatulajdonos bankszámlája javára. Az átutalási megbízás értékhatárra tekintet nélkül benyújtható. Az átutalás jogi definíciója a pénzforgalmi szolgáltatások nyújtásáról 2009. évi LXXXV. törvény szerint: „a fizető fél rendelkezése alapján végzett olyan pénzforgalmi szolgáltatás, amelynek során a fizető fél számláját a kedvezményezett javára megterhelik, valamint a hatósági átutalás és az átutalási végzés alapján történő átutalás”.

Az átutalás – attól eltekintve, hogy a teljesítés vagy a fizetés történt-e előbb – a kötelezett számára előnyösebb forma, hiszen a fizetést ő kezdeményezi. Éppen ezért e fizetési forma feltételezi a partnerek közötti bizalmat, hosszútávon fennálló szakmai kapcsolatot. Belföldi és nemzetközi fizetési forgalomban egyaránt használatos, a két forgalmi viszonylatban lényege megegyezik.

Átutalási megbízás benyújtható későbbi időpontra vonatkozóan is. Amennyiben a számlatulajdonos nem a benyújtási, illetve az azt követő napon kívánja az átutalást végrehajtani, az értéknap rovatba be kell írnia a kívánt teljesítési dátumot.

A pénzforgalmi szabályozás csak a különös eseteket, eszerint az átutalás különösen:

- a) csoportos átutalás
- b) rendszeres átutalás
- c) hatósági átutalás és átutalási végzés.

A szabályozás nem nevesíti, de továbbra is alapesetnek tekinti az egyszerű átutalást. Szintén nem került szabályozásra a korábban külön részletezett bankkártyával kezdeményezett átutalás.

Az átutalási megbízásnak az alábbi altípusait különböztethetjük meg:

### **Csoportos átutalás**

Csoportos átutalás esetén a fizető fél a pénzforgalmi szolgáltatójával történt megállapodás alapján az azonos jogcímű, különböző kedvezményezettek javára szóló átutalási megbízásokat kötegelve, csoportos formában is nyújtja be. Legjellemzőbb felhasználási területe a gazdálkodók és állami szervezetek által indított havi bérfizetés. Ekkor a megbízó az átutalást kötegelve nyújtja be, ezzel jelentősen automatizálhatja a munkafolyamatot.

### **Rendszeres átutalás**

Rendszeres átutalási megbízással a fizető fél meghatározott összegnek meghatározott időpontokban (ezek az ún. terhelési napok) ismétlődően történő átutalására ad megbízást a pénzforgalmi szolgáltatójának. Jellemző azokban az esetekben, amikor ismétlődően azonos kedvezményezettnek, azonos összeget kívánunk átutalni.

## Hatósági átutalási megbízás és átutalási végzés

E fizetési formák a pénzforgalom új elemei.

A hatósági átutalási megbízás és átutalási végzés folyamatának lépései:

1. A kedvezményezett saját pénzforgalmi szolgáltatója útján kezdeményezi a hatósági átutalási megbízást
2. A kedvezményezett fizetési számláját vezető pénzforgalmi szolgáltató a hatósági átutalási megbízás befogadása előtt ellenőrzi a kedvezményezettre vonatkozó adatokat:
  - a hatósági átutalási megbízásban megjelölt kedvezményezett számlatulajdonos és a pénzforgalmi jelzőszám összetartozását
  - a rendelkezésre jogosultnak a pénzforgalmi szolgáltatónál bejelentett aláírását.
3. Ezután a kedvezményezett fizetési számláját vezető pénzforgalmi szolgáltató továbbítja az adatokat a fizető fél fizetési számláját vezető pénzforgalmi szolgáltatóhoz.

Fontos eleme e fizetési altípusnak, hogy a fizető fél fizetési számláját vezető pénzforgalmi szolgáltató a hatósági átutalási megbízásról és az átutalási végzésről annak teljesítése, részletjesítése, vagy törvényben meghatározottak szerinti sorbaállítása előtt **nem értesítheti a fizető felet**. Ezután viszont **értesítési kötelezettsége keletkezik**, vagyis a pénzforgalmi szolgáltató a hatósági átutalási megbízás és az átutalási végzés (rész)teljesítéséről, illetve sorbaállításáról a teljesítéssel, illetve a sorbaállítással egyidejűleg a hatósági átutalási megbízás és az átutalási végzés adattartalmának közlésével haladéktalanul, írásban értesíti a fizető fél számlatulajdonost.

### ab) beszedési megbízás

Az átutalás mellett e fizetési mód másik lényeges altípusa a beszedési megbízás. A beszedési megbízással a kedvezményezett megbízza a fizetési számláját vezető pénzforgalmi szolgáltatót, hogy fizetési számlája javára, a fizető fél fizetési számlája terhére meghatározott összeget szedjen be. A kedvezményezett a beszedési megbízást a fizetési számláját vezető pénzforgalmi szolgáltatóhoz nyújtja be. A beszedés definíciója a pénzforgalmi szolgáltatások nyújtásáról 2009. évi LXXXV. törvény szerint: „a kedvezményezett rendelkezése alapján végzett olyan pénzforgalmi szolgáltatás, amelynek során a fizető fél fizetési számlájának a kedvezményezett javára történő megterhelése a fizető fél által a kedvezményezettnek, a kedvezményezett pénzforgalmi szolgáltatójának vagy a fizető fél saját pénzforgalmi szolgáltatójának adott hozzájárulás alapján történik”.

A pénzforgalom jogi szabályozása szerint beszedés különösen:

- a) a felhatalmazó levélen alapuló beszedés,
- b) a váltóbeszedés,
- c) a csekkbeszedés,
- d) a csoportos beszedés,
- e) a határidős beszedés,
- f) a okmányos beszedés.

### Felhatalmazó levélen alapuló beszedés

A felhatalmazáson alapuló beszedés során a fizető fél számlatulajdonos a pénzforgalmi szolgáltatójánál bejelentett módon felhatalmazó levélben engedélyezi a kedvezményezett számára beszedési megbízás benyújtását.

A felhatalmazó levél tartalmazza:

- a) a fizető fél megnevezését és a felhatalmazással érintett fizetési számlájának pénzforgalmi jelzőszámát,
- b) a felhatalmazó levélen alapuló beszedési megbízás benyújtására felhatalmazott (a kedvezményezett) megnevezését és fizetési számlájának pénzforgalmi jelzőszámát,
- c) a felhatalmazás lejáratát idejét,
- d) okirat csatolási kötelezettség esetén az okirat pontos megjelölését.

Ezenkívül a felhatalmazó levél tartalmazhatja még a teljesítés felső értékhatárát, a benyújtási gyakoriságot, fedezethiány esetén a sorbaállítás időtartamát és a visszavonás módját.

### **Váltóbeszedésen alapuló beszedés**

Ha a beszedési megbízás váltón alapuló követelés beszedésére irányul, a váltó egyenes adósának a felhatalmazását a váltó testesíti meg. Ennek a típusnak elengedhetetlen feltétele, hogy a váltón alapuló beszedési megbízáshoz a váltó eredeti példányát csatolja a benyújtó.

Lehetőség van a váltókezesekkel, illetve a megtérítési váltóadósokkal szemben a váltón alapuló követelésre irányuló beszedési megbízás benyújtására is, ez külön felhatalmazó levél alapján nyújtható be.

### **Csekkbeszedés**

Ha a beszedési megbízás csekk összegének beszedésére irányul, a csekk kibocsátójának a felhatalmazását a csekk testesíti meg. A csekkbeszedési megbízáshoz a benyújtó a csekk eredeti példányát csatolja.

### **Csoportos beszedés**

Csoportos beszedésről beszélünk akkor, ha az érintett fizető felek felhatalmazása alapján a kedvezményezett a számlavezető pénzforgalmi szolgáltatójával történt megállapodás szerint az azonos jogcímű, különböző fizető felek fizetési számlái terhére szóló, terhelési nappal ellátott beszedési megbízásokat kötegelve, csoportos formában nyújtja be.

A fizető fél fizetési számláját vezető pénzforgalmi szolgáltató a fizető féltől átvett, csoportos beszedési megbízás teljesítésére szóló felhatalmazás alapján az átvételtől számított hat munkanapon belül a kedvezményezett számlavezető pénzforgalmi szolgáltatója útján értesíti a kedvezményezettet a felhatalmazás befogadásáról.

A fizető fél fizetési számláját vezető pénzforgalmi szolgáltató a fizető fél kérésére a fizető fél fizetési számláját érintő, csoportos beszedési megbízásra vonatkozó érvényes felhatalmazásról igazolást ad ki.

A kedvezményezett a csoportos beszedési megbízást a számlavezető pénzforgalmi szolgáltatójával megkötött keretszerződésben meghatározott helyen, módon és gyakorisággal (benyújtási határidő) nyújtja be a beszedési megbízáson megjelölt terhelési napot legalább öt munkanappal megelőzően. A csoportos beszedési megbízás esetében a kedvezményezett a vele szerződéses viszonyban álló személyt a beszedési megbízás alapjául szolgáló számla vagy más okmány megküldésével értesíti. A kedvezményezett a számlát legkésőbb a terhelési napot legalább hat munkanappal megelőzően elküldi a vele szerződéses viszonyban álló személynek. A kedvezményezett a terhelési napot úgy határozza meg, hogy biztosított legyen a számlában

vagy más okmányban megjelölt fizetési határidőre történő teljesülés.

A pénzforgalmi szolgáltató a csoportos beszedési megbízásról annak teljesítése előtt is értesítheti a fizető felet. A fizető fél a terhelési napot megelőző munkanap végéig a csoportos beszedési megbízás teljesítését letilthatja a fizetési számláját vezető pénzforgalmi szolgáltatónál. A letiltás csak a letiltást tevő fizető felet érintő beszedési megbízás teljes összege ellen tehető. Letiltás esetén a pénzforgalmi szolgáltató a letiltásban foglaltak szerint jár el, a letiltás indokoltságát és jogosságát nem vizsgálja. A letiltás a felhatalmazás érvényességét és feltételeit nem érinti.

A csoportos beszedési megbízás teljesítéséről, valamint a nemteljesítésről és annak okáról a fizető fél fizetési számláját vezető pénzforgalmi szolgáltató a kedvezményezett fizetési számláját vezető pénzforgalmi szolgáltatót értesíti.

### **Határidős beszedés**

A határidős beszedési megbízás használati köre korlátozott, mert csak a kincstárnál számlát vezető ügyfél terhére alkalmazható fizetési altípus. A határidős beszedési megbízással a kedvezményezett megbízza a fizetési számláját vezető pénzforgalmi szolgáltatót, hogy pénzforgalmi számlája javára, a kincstárnál számlával rendelkező fizető fél terhére meghatározott összeget szedjen be megállapodás alapján.

A kedvezményezett a fizető fél számára a fizetés teljesítése elleni kifogás – mely lehet részbeni vagy teljes - megtételére határidőt szabhat, ez az ún. kifogásolási határidő. A kifogásolási határidő időpontja maximum a megbízás benyújtását követő tizedik munkanap lehet. A határidős beszedési megbízás benyújtásáról annak teljesítése előtt a kincstár a fizető felet előzetesen értesíti, és a megbízást a fizető fél rendelkezése szerint teljesíti, azaz a fizetést elindítja, ha a fizető fél a kifogásolási határidőn belül nem él kifogásolási jogával vagy leállítja, ha az ügyfél él kifogásolási jogával. Kifogásolás esetén a kincstár a kifogásolásban foglaltak szerint jár el, a kifogásolás indokoltságát, illetve jogosságát nem vizsgálja.

### **Okmányos beszedés**

Okmányos beszedés esetében a kedvezményezett fizetési feltételhez köti az okmányok átadását. Az okmányos beszedésre vonatkozó megbízással az alapügylet kedvezményezettje a követelés alapjául szolgáló okmányokat azzal a megbízással adja át a fizetési számláját vezető pénzforgalmi szolgáltatónak, hogy azokat csak fizetés, váltóelfogadás vagy más feltételek teljesítése esetén szolgáltatassa ki a fizető félnek (címezettnek).

A hatályos szabályozás szerint tehát a korábban alkalmazott beszedés típusok közül az azonnali inkasszó e néven megszűnt. Szintén megszűntek a határozaton, illetve jogszabályon alapuló inkasszók, de azonos tartalommal, csak hatósági átutalásra átnevezve (az átutalás fizetési módban) él tovább a korábbi végrehajtói inkasszó.

### **ac) A fizető fél által a kedvezményezett útján kezdeményezett fizetés**

Ide tartozik a bankkártyával lebonyolított fizetési művelet. A rendelet itt igen szűkszavúan csak azt szabályozza, hogy a bankkártyával lebonyolított fizetés esetén a terhelés összegének – mely lehet fizetési számlára terhelt vagy hitelkeret terhére elszámolt összeg – meg kell egyeznie a



bizonylaton szereplő összeggel, vagyis az semmilyen kezelési stb. költséggel nem csökkenthető.

#### **ad) Okmányos meghitelezés (akkreditív)**

Az okmányos meghitelezés (documentary credit) alapvetően nemzetközi viszonylatban jellemző, Magyarországon belföldi viszonylatban ritka, de létező fizetési forma. Az akkreditív tulajdonképpen egy fizetési ígéret: a pénzforgalmi szolgáltató (az ún. nyitó pénzforgalmi szolgáltató) - az alapügyletben kötelezett megbízása alapján - saját nevében arra vállal kötelezettséget, hogy ha a kedvezményezett meghatározott határidőn belül a meghatározott okmányokat – rendszerint az áru feladását igazoló, és az áru feletti rendelkezési jogot biztosító okiratot – hozzá benyújtja, akkor az okmányos meghitelezésben meghatározott összeget a vevő számlája terhére részére megfizeti.

Az okmányos meghitelezés értékhatárát a nyitó pénzforgalmi szolgáltató üzletszabályzatában határozza meg. Lakossági bankszámla javára, illetve terhére e fizetési forma sem alkalmazható. Az okmányos meghitelezés szabályaira a párizsi Nemzetközi Kereskedelmi Kamara által kiadott „Okmányos Meghitelezésre Vonatkozó Egységes Szabályok”-ban foglaltak érvényesek.

Az akkreditíves ügylet létrejöttéhez legalább három fél szükséges:

- a vevő (importőr), aki akkreditívnyitási megbízást ad bankjának;
- a pénzforgalmi szolgáltató (rendszerint a vevő hitelintézete), amely a feltételek teljesülése esetén fizetését ígéri és
- az eladó (exportőr), aki az akkreditív kedvezményezettje.

Az akkreditívben résztvevő partnerek kapcsolatait az alábbi ábra mutatja. Az akkreditív időrendben első jogviszonya a vevő és a nyitó pénzforgalmi szolgáltató között jön létre a vevő akkreditív nyitási megbízása alapján. Ettől független az akkreditív alapvető jogviszonya, amely a nyitó pénzforgalmi szolgáltató és az eladó között jön létre, amikor a kedvezményezett kézhez kapja az akkreditívet. Ez az eladó számára nem kötelezettség, hanem annak lehetősége, hogy a feltételek teljesítése után biztosan hozzájusson az akkreditív összegéhez. Az eladónak általában nincs kapcsolata a nyitó pénzforgalmi szolgáltatóval (mert nemzetközi akkreditív esetén az más országban működik), ezért az akkreditíves ügyletbe bekapcsolódik egy (vagy több) az eladóval kapcsolatban álló másik pénzforgalmi szolgáltató is. A közbeiktatott pénzforgalmi szolgáltató(k)nak mindig a nyitó pénzforgalmi szolgáltató ad megbízást vagy felhatalmazást.

Akkreditív nyitásakor a bekapcsolódó pénzforgalmi szolgáltató lehet:

- **avizáló (értesítő)** pénzforgalmi szolgáltató, amely csak a "postás" szerepét tölti be a nyitó bank és az eladó között. Feladata mindössze a pontos, késedelemmentes okmánytovábbítás mindkét irányban.
- **igazoló (megerősítő, konfirmáló)** pénzforgalmi szolgáltató: a nyitó pénzforgalmi szolgáltató kötelezettségvállalását erősíti meg azzal, hogy emellé a saját kötelezettségvállalását is mellékeli.

Akkreditív igénybevétele során a bekapcsolódó pénzforgalmi szolgáltató lehet:

- **fizető pénzforgalmi szolgáltató, amely a nyitó bank kifejezett felkérésére teljesít kifizetést az eladó számára**
- **negociáló pénzforgalmi szolgáltató, amely a saját költségére és kockázatára megveszi az eladótól az okmányokat (kamatlevonással), ezzel átvállalja az eladónak az akkreditívből eredő kötelezettségeit és jogait, az adott okmányok értékéig.**

## **B) fizetési számlához kötődő készpénzfizetési módok különösen:**

A pénzforgalmi szolgáltatások második fő csoportját azok a szolgáltatások képezik, melyek csupán egy fizetési számlához kötődnek. Ezek az alábbi altípusokba sorolhatók:

- ba) a készpénzfizetésre szóló csekk kibocsátása és beváltása;
- bb) a készpénzbefizetés fizetési számlára,
- bc) a készpénzkifizetés fizetési számláról;

### **ba) a készpénzfizetésre szóló csekk kibocsátása és beváltása**

A számlatulajdonos készpénzfizetésre szóló csekket abban az esetben bocsáthat ki, ha a számlavezető pénzforgalmi szolgáltatójával csekkszerződést kötött.

A csekk szólhat:

- **megnevezett személyre szóló csekk** esetén csekk beváltójának jogosultságát (legitimáció) a pénzforgalmi szolgáltató köteles ellenőrizni.
- **bemutatóra szóló csekk** esetében a csekken nem szerepel kedvezményezett neve, így a pénzforgalmi szolgáltató részéről nincs szükség legitimitás-vizsgálatra. A csekk átruházásának egyszerűsége miatt kedvelt csekktípus.

A pénzforgalmi szolgáltatóhoz eljuttatott készpénzfizetésre szolgáló csekk terhére a pénzforgalmi szolgáltató a fizetési számla egyenlege erejéig teljesít kifizetést. A csekket bemutató személlyel vagy a csekken megnevezett kedvezményezettel (csekkbirtokos) a pénzforgalmi szolgáltató a csekk hátlapját az összeg átvételének elismeréseként aláírhatja.

### **bb) készpénzbefizetés fizetési számlára**

E fizetési forma esetén készpénzbefizetés a számlavezető pénzforgalmi szolgáltató bármely pénztáránál és egyes, befizetési funkciót ellátó bankjegykiadó automatáinál teljesíthető. A számlavezető pénzforgalmi szolgáltatón kívül más pénzforgalmi szolgáltató is elfogadhat készpénzbefizetést. Ennek feltétele, hogy a két pénzforgalmi szolgáltató között létezzen érvényes megállapodás.

A pénztáraknál készpénzbefizetési célra szolgáló nyomtatvánnyal (pl. befizetési lappal, készpénzáttutalási megbízással) vagy a pénztárbizonylat aláírásával fizethető be készpénz a fizetési számlára.

### **bc) Készpénzkifizetés fizetési számláról**

Fizetési számláról készpénz a számlavezető pénzforgalmi szolgáltatónál, valamint a vele erre szerződött más pénzforgalmi szolgáltatónál vehető fel. A számlavezető pénzforgalmi szolgáltató, valamint más pénzforgalmi szolgáltató pénztáránál az alábbi módokon történhet készpénz kifizetés:

- készpénzkifizetési célra szolgáló nyomtatvánnyal (pl. kifizetési lappal, kivételi bizonylattal)
- a pénztárbizonylat aláírásával,
- csekk felhasználásával
- készpénzfelvételi utalvánnyal
- kifizetési utalvánnyal postai úton (postai kézbesítéssel).

Ezek közül a készpénzfelvételi utalvány és a kifizetési utalvány szorul némi magyarázatra.

### **Készpénzfelvételi utalvány**

A számlatulajdonos a bankszámlája terhére kiállított **készpénzfelvételi utalvány** segítségével készpénzt vehet fel a számlavezető pénzforgalmi szolgáltató, illetve – külön megállapodás esetén – más pénzforgalmi szolgáltató pénztáránál.

A készpénzfelvételi utalványt a kiállítás napját követő nyolc naptári napon belül kell bemutatni a hitelintézet pénztárában, ezután a kifizetés nem teljesíthető.

A kifizetés során a bankszerv kétféle módon járhat el:

- ha a készpénzfelvételi utalványon a számlatulajdonos nem határozza meg konkrét személyt a készpénzfelvétellel, akkor az utalvány bemutatóra szóló típusú, vagyis a bank az utalvány bemutatójának fizeti ki a készpénzt.
- ha a megbízó (a számlatulajdonos) megnevezi a készpénzfelvételre jogosult személyt, akkor a bank csak neki szolgáltathatja ki a megfelelő összeget.

A pénzforgalmi szolgáltató a készpénzfelvételi utalvány igazolt, illetve az azt bemutató benyújtójával a készpénzfelvételi utalvány hátlapját az összeg átvételének elismeréseként aláírhatja.

Ennél a fizetési módnál lehetőség van készpénzfelvételi utalvány-füzet használatára is. Ez az utalvány két részből áll: tőszelvény (a füzetben marad) és utalvány. Bizonyos esetekben használható, illetve a postahelyeknél és más hitelintézeteknél történő készpénzfelvétel esetében használandó háromrészes változat is, a harmadik rész a terhelési értesítés szelvénye.

### **Kifizetési utalvány**

A kifizetési utalvány kiállításával a számlatulajdonos megbízza a hitelintézetet, hogy bankszámlája terhére meghatározott összeget **postai úton fizessen ki a címzettnek**. A számlatulajdonos a kifizetési utalványokat feladójegyzékbe foglalva nyújtja be a hitelintézethez, amely azok postai költséggel növelt összegével megterheli a bankszámlát, és az utalványokat átadja a székhelyén működő postahelynek, postai érvényesítés és a címzettek lakhelye szerint illetékes postahelyhez való továbbítás céljából.

### **C) fizetési számla nélküli fizetés**

A fizetési számla nélküli fizetés vizsgálatakor a **készpénzátutalás** folyamatát vizsgáljuk. A készpénzátutalás olyan fizetési számla használata nélküli pénzátutalás, amelynek során a készpénzátutalás tárgyát képező összeget a pénzforgalmi szolgáltató

- a) a pénztáránál való kifizetéssel,
- b) postai úton (kézbesítéssel)

bocsátja a kedvezményezett (címzett) rendelkezésére.

A 2009. november 1. előtt alkalmazott pénzforgalmi nyomtatványokat a pénzforgalmi szolgáltató **2010. december 31-ig** fogadhatta be a számlatulajdonosoktól. Ezután kizárólag az új pénzforgalmi nyomtatványokon vagy a pénzforgalmi jogszabályokban rögzített kötelező tartalmi kritériumoknak megfelelő pénzforgalmi nyomtatványokon nyújtható be fizetési megbízás.

## 6.4. Fizetés bankkártyával

A pénzforgalmi szolgáltatások nyújtásáról szóló 2009. évi LXXXV. törvény több 2009. november 1. előtt megszokott fizetési formát nem nevesít, illetve nem tárgyal részletesen. E körből – népszerűsége és elterjedtsége révén - a bankkártyával történő fizetést vizsgáljuk meg.

### A kártyarendszer bevezetésének kérdései, a rendszer szereplői

A kártyarendszerek bevezetésének legfőbb nehézsége hazánkban – és egyúttal Kelet-Európában – az a szemlélet, amely a készpénzt tekinti valódi pénznek. Emellett az előbbieken már említettük azokat az okokat, melyek a készpénzforgalom csökkenését akadályozzák.

A kártyarendszerek bevezetésének általános bevezetési nehézségét az elfogadóhelyek megszerzése okozza. A kártyatulajdonosok száma akkor nő megfelelően, ha kellő számú elfogadóhely áll rendelkezésre, ugyanakkor az elfogadóhelyek akkor lépnek be a kártyarendszerbe, ha megfelelő számú potenciális vásárló, azaz kártyabirtokos tagja a rendszernek. Ez a probléma minden új kártya bevezetésekor fennáll.

A kártya használatának tömegessé válásához elengedhetetlen, hogy a lakosság nagy része bankszámlával rendelkezzen. Ez különösen a hitelkártyák esetében szükséges, s döntően nem is a technikai háttér miatt, hanem az ügyfél megítélése érdekében.

A bankkártyával történő fizetés központi kérdése a fizetés engedélyezése, azaz az **autorizációs rendszer** kiépítése. Ez annak a kérdésnek eldöntése, miszerint van-e fedezete a kártyabirtokosnak. A kibocsátó bank állapítja meg a határértéket, a limitet, amely feletti pénzkivételhez a bank engedélye szükséges. A limit azt a pénzüsszeget takarja, mely a kártyabirtokos napi rendelkezésére áll. Mindezek rendszerezésére dolgozták ki a háttéraztorizációs rendszert.

**A bankkártya szereplői** négy fő csoportba sorolhatók:

1. Kibocsátó
2. Kártyabirtokos
3. Elfogadóhely
4. Elfogadó bank

1. Kibocsátó: A bankkártya tulajdonképpeni feltalálói éttermek, áruházak, benzinkutak, akik a náluk vásárló, szórakozó ügyfeleknek akartak ezáltal kényelmet és kedvezményt biztosítani. Idővel a pénzüintézetek bankszámla tulajdonosainak meghatározott szabvány szerint kártyát bocsátott ki. A kibocsátó korlátozhatja a felhasználók körét, pl. letilthatja számláját a limithatárt gyakran átlépő ügyfeleitől, vagy hitelt vissza nem fizető ügyfeleitől megtagadja a kártyakiváltást.

2. Kártyabirtokos: Az a személy, aki elfogadva a bankkártya szerződés feltételeit, használja azt.

3. Elfogadóhely: Akivel a pénzüintézet szerződést köt, hogy az általa kibocsátott bankkártyát fizetőeszközként elfogadja.

4. Elfogadó bank: az elfogadóhely hitelintézete.

## A kártyák típusai és díjai

A tranzakció terhelése szempontjából a kártya lehet:

### 1. használatkor terhelt kártya

E kártya típus a tranzakciókor, vagy röviddel azután terhelt. Ide tartozik az elektronikus leolvasható kártyák nagy része.

### 2. halasztott fizetést lehetővé tevő kártya

- **halasztott terheléses (charge card) kártya**, melynek birtokosa egy adott időszak alatt bármekkora összeget költhet, tartozását egy bizonyos periódus letelte után egy összegben kell rendeznie. Ez azt jelenti, hogy általában 30-45 napig kamatmentes hitelnyújtás történik (a készpénzfelvételt kivéve).
- **klasszikus hitelkártya (credit card)**. Az ilyen típusú kártyák esetén a bank és ügyfele a bankkártya szerződés megkötésekor egy hitelszerződést is köt, melyben rögzítik a fél hitel visszafizetési, hitel nagyság és kamatfeltételeit.
- **budget card**, melynek birtokosa rulírozó hitelkeretet vehet igénybe, a klasszikus hitelkártyához képest saját ütemezésében.

### 3. előre fizetett kártya

A kártyabirtokos az összeget előre kifizeti (ilyen a telefonkártya, parkolási kártya, üzemanyagkártya).

A külföldi tapasztalatok azt mutatják, hogy a bankkártyák elterjedtségét nagymértékben növelte a kártyához tartozó hitellehetőség biztosítása. A hitelkártyák jelentős **előnyöket** biztosítanak tulajdonosaik számára. A kártya kényelmesebb fizetési mód, mint a csekk vagy a készpénz. A hitelfelvétel a kártya segítségével rendkívül kényelmes, hiszen nem kell a hitelcél megindokolni, nincsenek a hitel előterjesztésnek költségei stb. A költségek tervezését segíti, hogy a tulajdonos határozhatja meg a havi törlesztőrészletek nagyságát. Mindezek az előnyök megsokszorozódnak azáltal, hogy a kártyákat nemcsak belföldön, hanem nemzetközileg széles körben is elfogadják.

A hitel igénybevételének lehetősége a pénzügyintézetek oldaláról is előnyös. A kártya jövedelmezőségének alapja ugyanis az elfogadóhelyek által fizetett jutalék és az ügyfél által az igénybevett kártyahitel után fizetett viszonylag magas kamat.

A kártyatörténet hajnalán és napjainkban is folyamatosan jelennek meg a bankkártyák mellett a **kereskedelmi kártyák**., melyeket nem hitelintézetek, hanem valamely kereskedelmi egység bocsát ki. E kártyafajták közös jellemzői, hogy elfogadóhelyük egy üzletláncához, egy hálózathoz kötött, készpénz felvételére nem, csak vásárlásra használható.

## Bankkártyák jutalékai

A bankkártyával való fizetés, a számlaszerződés megkötése, tranzakciók lebonyolítása, stb. mind olyan plusz költséget jelentenek a felhasználók számára, melyek teherként jelentkeznek. Az alábbiakban áttekintjük, hogy milyen általános költségek merülhetnek fel e fizetési móddal.

- Óvadék: bankszámla szerződéskor elhelyezett összeg, mely kamatozik, s melyet mindig a számlán kell tartani
- Éves díj: évente fizetendő fix összeg
- Társkártya díj: egy bankszámla szerződésre a fő kártya mellé társkártya is váltható, melyre külön díjat kell fizetni
- ATM-ből pénzfelvétel: fix összeg és/vagy a kivett összeg valamennyi ezreléke

- Bankkártya soron kívüli elkészítési díj: ügyfél kérésére, mely többletköltséggel jár
- Számlavezetési díj: mely a bankkártya számla után fizetendő
- Egyenleglekérdezési díj: fix összeg

### A kártyarendszerek technikai kérdései

A kártyatípus kiválasztása során a nemcsak finanszírozási, hanem egy sor technikai kérdést is meg kell válaszolni. A legfontosabb kérdés, hogy specializált (egy feladat elvégzésére képes) vagy univerzális (többfunkciójú) kártyát vezessünk-e be.

A bankkártyák méretei meghatározott szabvány szerint készültek, melyet az ISO 7810 foglalja össze. E szerint: anyaga plasztik, hossza: 85,6 mm; széle: 54 mm; magassága: 0,76 mm. A címlapon található adatok a következők: érvényesség ideje, helye; kártyaszám, a kártyatársaság neve, emblémája; kibocsátó bank neve, emblémája. A hátoldalon lévő adatok: kártyabirtokos aláírása, kártyagyártó cég neve, mágnescsík, embléma.

### A kártyák technikailag az alábbi típusokba oszthatók:

- dombornyomású
- mágnescsíkos
- chipes
- optikailag leolvasható
- biometrikus és
- érintés nélküli bankkártyás fizetés

A **dombornyomású kártya** olyan plasztikkártya, amelyen a fontosabb, a kártya birtokosát azonosító adat karakterei a kártya szintjéből kidomborodnak. Egy egyszerű mechanikus szerkezetbe (ezt a szakzsargonban "vasaló"-nak nevezik) helyezve, önindigós papír és egy gumi-henger segítségével a kártya lenyomata megjelenik a formanyomtatványon, melynek mezői viszont az elfogadó hely adatait tartalmazzák.

A rendszer előnye, hogy kis beruházással megvalósítható. Hátrányai közé tartozik, hogy a kártya elvesztése esetén a jogosulatlan felhasználás igen könnyű, hiszen csupán az aláírás utánzását kell megtanulni. Másik nagy hátránya e kártyarendszernek, hogy a bizonylatokat postai úton kell továbbítani, és ez - az on-line rendszerekkel ellentétben - nagymértékben megnyújtja a lebonyolítás fázisának időszükségletét.

A **mágnescsíkos kártya** nevét onnan kapta, hogy a kártya hátlapján mágnescsík található. A mágnescsíkon levő adatok az országot, a bankot, az ügyfelet, magát a kártyát és a kártya felhasználását azonosítják. Minimálisan ezek az adatok szükségesek bármely művelet elvégzéséhez.

Egy művelet teljes lebonyolításához szükség van a kártyán a **PIN-kódra (Personal Identification Number - személyi azonosító szám)**, amely bizonyos értelemben elektronikus aláírás. Ez a kód csak a megbízót azonosítja. A biztonság elsősorban diszkréciót kíván: csak az ügyfél ismerheti a belépési kódját. E biztonság céljából általában központosítják a kódkészítést. A PIN-kód általában egy négyjegyű szám. Jelentősége különösen akkor lép előtérbe, ha az ügyfél elveszti a kártyát, hiszen ekkor a PIN-kód ismerete nélkül igen megnehezül a kártyával való visszaélés.

A kártyák harmadik típusa a **chipes kártya**. Ez egy olyan memóriát tartalmaz, melynek segítségével a kártya tartalma írható és olvasható. A felhasználáskor maga a kártya rögzíti a tranzakció adatait. Ezáltal lehetővé válik, hogy a kártyát előre befizetés esetén egy összeggel feltöltsék.

E kártyatípus legnagyobb hátránya, hogy - információtartamához képest - magas az ára. Tovább drágítja e kártyát, hogy egyszerűbb változatainál a tranzakciók törölhetetlen formában kerülnek rögzítésre, aminek következtében az előírt számú tranzakció elvégzése után a kártya eldobható. Megoldást a bonyolultabb, feltölthető memóriás chipes kártyák jelentenek.

A negyedik típusnak, az **optikailag leolvasható kártyáknak** két típusa a **hologramos és a lézerkártya**. Tárolókapacitásuk óriási, áruk ehhez viszonyítva alacsony. A lézerkártya előnye chipes társával szemben tehát az, hogy olcsóbb és nagyobb tömegű információt képes hordozni. Elterjedését viszont hátráltatja, hogy leolvasásához viszonylag költséges leolvasókészülék szükséges.

Új típus a **biometrikus kártya** is, mely egyetlen ujjlenyomattal, a szem fizikai jellemzőivel azonosítja tulajdonosát. A leolvasó rendszer élő, emberi szövetet azonosít.

Az **érintés nélküli bankkártyás fizetés** Magyarországon 2009-ben indított technológiai. Ennek fizetési sebessége a leggyorsabb készpénzfizetéssel azonos, tehát azzal, amikor a már pontosan előre elkészített készpénzt adjuk át a pénztárosnak. Az érintés nélküli (PayPass) technológiával a kártyát elegendő az elfogadó terminálhoz néhány centiméterre közelíteni, mely kiküszöböli a kártyák véletlen leolvasását és egy csipogás, valamint a terminál felirata bizonyítja a tranzakció elfogadását. Az érintésnélküli fizetés során az erre felkészített terminálok (ezek száma Magyarországon induláskor 350 volt) a hagyományos bankkártya elfogadás mellett rádiófrekvenciás azonosítással történő fizetésre (NFC) is alkalmasak a kártyában elhelyezett láthatatlan antenna segítségével, tehát a hagyományos és az érintésnélküli fizetésre alkalmas bankkártya fizikailag egyetlen bankkártyában testesül meg. Ez az fizetési mód Magyarországon 5.000 forint alatti összeg alatt használható.

Végül megemlítenők még az előbbi típusok együttes alkalmazásával létrejött **hibridkártyák** is. Igen elterjedt a dombornyomású és a mágnesescsíkos, illetve a mágnesescsíkos és a chipes kártyák együttes alkalmazása. Ez egyrészt a kölcsönös előnyök kiaknázására szolgál, másrészt növeli az adott kártya elfogadottságát, hiszen a kártya mindkét típusú leolvasóegységgel rendelkező felhasználási helyen alkalmazható.

A kártyás fizetéssel a bankvilág önkiszolgáló jelleget öltött. Ez előnyt nyújt az ügyfélnek, akit így a bank nyitvatartási ideje nem korlátoz és a tranzakció független lehet attól a helytől, ahol a bankfiók található. Valójában alapvetően új fejlődés következett be, amely jelentős módosulásokhoz vezethet a pénzügyintézetek nyújtotta szolgáltatástípusokban.

## **6.5. A csekk**

A csekk alapviszonya szerint a csekk kibocsátója utasítja bankját, hogy a csekkben megjelölt összeget számlaköveteléséből fizesse ki a címzett csekk bemutatójának.

A csekkel történő fizetési forgalomnak négy szereplője lehet:

1. A csekk kibocsátója, aki a számlája terhére fizetésre szólítja fel a saját bankját
2. A címzett vagy a csekk kifizetője, aki a fizetést teljesíti. Általában a csekk kibocsátójának a bankja.

3. A csekk birtokosa, akinek részére a csekket kiállították, tehát a kedvezményezett a csekkben feltüntetett összegig.
4. A csekk-kezes, aki kezességet vállal a kiállított összegre.

A csekk szigorú törvényi előírásoknak megfelelő formában kiállított értékpapír. A formai követelmények (ún. alaki kellékek) közül bármelyik is hiányzik, a csekkjogi szabályok az okiratot már nem tekintik csekknek.

#### A csekk alaki kellékei:

1. a csekk megjelölés az okiraton a kiállítás nyelvén
2. meghatározott pénzösszeg kifizetésére szóló feltétlen meghagyás
3. a fizetésre kötelezett (címezett) megnevezése, telephelye, a fizetési hely megjelölése
4. a csekk kiállításának helye és napja
5. a kibocsátó aláírása.

Vannak még nem kötelező, ún. **kereskedelmi alaki kellékek** is: előregyártott formanyomtatványokon szereplő kiegészítő adatok (számlaszám, számlatulajdonos neve stb.), amelyek annak érdekében készülnek, hogy a banki ügyfelek által kiállított csekkek minél pontosabbak legyenek. A csekket megtekintéskor fizetik ki, a fizetésért a kibocsátó felelős.

A csekkel történő fizetés kedvező a kibocsátó részéről, mert a tényleges fizetés csak akkor történik meg, ha a kedvezményezett a címeztnél bemutatja. A kedvezményezett számára azonban az átutalás kedvezőbb, ezért inkább ezt részesítik előnyben. Fennállhat annak a veszélye, hogy a csekknek nem lesz fedezete, ezért csak megbízható partnertől szabad elfogadni.

A csekket névre szólóan vagy bemutatóra szólóan lehet kiállítani. Ha a csekkben a kedvezményezett nevét nem tüntetik fel, akkor bemutatóra szóló. Ilyen csekket a címezett annak fizeti ki, aki ezt bemutatja. Lényegében ilyenkor fizetési eszközként funkcionál. Névre szóló csekk lehet szólhat megnevezett személyre, kifejezett rendeletére, ami azt jelenti hogy a csekk forgatható. A forgatás lehet üres forgatás, amikor a kedvezményezett a csekk hátlapját cégszerűen aláírja, ilyenkor a csekk bemutatóra szólóvá válik. Névre szóló a forgatás, ha a kedvezményezett a hátlapot nem csak cégszerűen aláírja, hanem megnevezi az új kedvezményezettet. Teljes forgatásról akkor beszélünk ha a hátlapra „X.Y. rendeletére” ráírjuk. Teljes forgatás esetén az új kedvezményezett által szabadon tovább forgatható, míg a névre szóló forgatás esetén csak engedményező nyilatkozattal lehet tovább forgatni. Megnevezett személyre olyan nyilatkozattal amiben szerepel a „nem rendeletére”, amely azt jelenti, hogy csak engedményező nyilatkozattal lehet tovább forgatni.

A csekk lehet továbbá(csekk típusok):

- **fizetési csekk**, amely a megnevezett összeg készpénzben történő felvételére szolgál,
- **elszámoló csekk**, amelynek kibocsátója felszólítja a bankot, hogy a megjelölt összeget a bank egy másik ügyfelének bankszámláján írja jóvá. Előlapján szerepel a „csak elszámolásra” megjelölés.
- A csekkek speciális típusa az **utazási csekk**. Az utazási csekk bevezetését az idegenforgalom és az üzleti élet tette szükségessé. Fontossága abban jelenik meg, hogy ne kelljen sok készpénzzel utazni. Lényegét tekintve azonos egy bemutatóra szóló csekkel, amit egy bank vagy utazási iroda állít ki. A kibocsátó neve ad olyan biztonságot, hogy bárhol a világon megvásárolják. A csekk biztonságát az is jelenti, hogy a tulajdonos mind a vásárlása, mind pedig a beváltása alkalmával a bankügyintéző előtt aláírja.



## **6.6. A zsrórendszer működése**

A pénzforgalom sokszereplős, szinte mindenkit érint, résztvevői a hitelintézetek, gazdálkodó szervezetek, háztartások. Fizetési rendszerünk jellemzője, hogy nemcsak a magán, hanem a vállalati szférában is jelentős a készpénzforgalom. Ennek lebonyolításában jelentős szerepe van a Magyar Postának. A hitelintézetek a korszerű, gyors és biztonságos fizetési forgalom létrehozására törekedtek, hogy visszaszoríthassák a készpénz fizetést és a saját forgalmukat növelhessék. Ennek a célnak a megvalósítására hozták létre a giro rendszert, amely egy számítógépes technikát alkalmazó országos elszámolási rendszer. A giro technikai háttér kiépítésére és működésére létrehozták a GIRO Elszámolási RT-t.

A rendszer működésével szemben támasztott fontosabb követelmények a következők:

- azonos idejű tranzakció kezelés (üzenetközvetítés pár másodperc alatt)
- azonos idejű pozícióvezetés
- azonos napi elszámolás az MNB-nél
- több millió tranzakciónak megfelelő kapacitás
- semlegesség (azonos szolgáltatás minden szereplőnek)
- függetlenség (belső önállóság)
- átláthatóság

A BZSR (Bankközi Zsrórendszer) résztvevői a hitelintézetek, pénzforgalmi tevékenységet végző intézmények, az MNB valamint a GIRO Elszámolási RT.

A Giro RT. mint fejlesztő és koordinátor vett részt a projekt megvalósításában. Szolgáltatója és működtetője a BZSR-nek, így ő határozza meg a szolgáltatások igénybevételének követelményeit (személyi, tárgyi, technikai feltételek).

Az MNB a pénzforgalmi számlát vezető, banki jogosítványokkal rendelkező hitelintézetektől elvárta a zsrórendszerhez való közvetlen csatlakozást, míg a szakosított hitelintézetek és hitel-szövetkezetek számára a közvetett csatlakozást is engedélyezte. A közvetlen csatlakozás azt jelenti, hogy a tagok részére az MNB valutanemenként egy zsrószámlát vezet, ezen kerülnek könyvelésre az elszámolásnapi indított, illetve fogadott tételek. Közvetett részvétel esetén a csatlakozás valamely tagon keresztül valósul meg. A tagok ekkor partnerbanki szerepet töltenek be, azaz rajtuk keresztül bonyolódik le az elszámolás forgalom. Ebben az esetben a közvetlen és közvetett résztvevő adatait összevontan tartják nyilván, a közvetett résztvevő elszámolásnapi bruttó forgalmainak elszámolása a partnerbank MNB-nél vezetett zsrószámláján történik. A partnerbank pénzügyi felelőssége kiterjed arra a közvetett résztvevőre is, amely számára partnerbanki tevékenységet lát el.

A girorendszer megtervezésekor három alapvető kérdésre kell választ adni:

1. Egy pontos vagy több pontos csatlakozás
2. Bruttó vagy nettó elszámolás
3. Kötegelt vs. real-time feldolgozás.

### **Egy pontos vagy több pontos csatlakozás**

Az eredeti koncepció szerint a bankok központja és fiókjai is közvetlenül a zsróhoz kapcsolódtak volna, tehát egy bank több ponton is csatlakozott volna a rendszerhez. Ebben az esetben

az ügyfél átutalási megbízásának benyújtásával egy időben indult volna meg a zsíró és a bankközpont felé a terhelés. Tehát a központ előzetesen nem értesült volna az átutalásról.

A tervekkel ellentétben viszont egyre több bank mondta le zsíróállomását és jelentette be, hogy csak egy ponton, a központján keresztül kíván csatlakozni az elszámolási rendszerhez. A bankok változtatásának indoka alapvetően az volt, hogy a nagybankok eleve centralizált felépítésűek, kapcsolatban állnak saját fiókjaikkal, így nem lett volna értelme a többpontos csatlakozásnak. Másodszor pedig, a központi likviditásmenedzselés sokkal hatékonyabb megoldás a bank számára. A bankok felismerték továbbá a központi számlavezetés előnyeit (pl. az ügyfél mobilitása miatt az ügyfél különböző tankfiókokat vehet igénybe). Végül az egy ponton csatlakozó bankok belső klíringje nem igényel jegybankpénzt, mivel nem kerül be a zsíróforgalomba ezzel pedig jelentős költségmegtakarítás érhető el.

### **Bruttó vagy nettó elszámolás**

Az eredeti elképzelések szerint nettó elszámoláson alapuló rendszer kezdte volna meg működését. Eszerint a résztvevők először elküldik egymásnak tranzakcióikat, s az elszámolásra, a bankok számláinak megterhelésére és jóváírására általában csak az üzleti nap végén kerül sor, a tartozások és követelések kölcsönös beszámítása után. Tehát először megtörténik a fizetés, s csak ezt követi a bankok közötti elszámolás. A rendszer előnye, hogy gyors az átutalás, mivel nem kell minden egyes tétel teljesítése előtt a bank fedezetét vizsgálni, illetve a nap végi elszámolás miatt - amikor csak nettó egyenlegeket könyvelik el, és csak ehhez kell fedezetet biztosítani a banknak - a jegybankpénz igény is kisebb. A nettó elszámolás ellen szól viszont a jegybank kockázata, illetve az, hogy fedezethiány esetén beavatkozásra csak az elszámolási nap végén, utólag van lehetőség. A jegybank kockázata abban nyilvánul meg, hogy a fizetési forgalom fenntartása érdekében a fedezetlen bankot kényszerhitellel, refinanszírozási hitellel kell megfinanszíroznia.

Bruttó elszámolási rendszer esetén a fizetést fedezetvizsgálat előzi meg. Tehát először ellenőrzik, hogy a fizető banknak van-e elég fedezete, s csak ezután teljesítik az átutalást. A fedezetlen tételeket a rendszer visszautasítja. A bruttó elszámolás előnye, hogy az előzetes fedezetvizsgálat miatt a jegybank kockázata mérséklődik (ugyanis fedezetlen tételek nem kerülhetnek az elszámolási rendszerbe), illetve fedezethiány esetén azonnali beavatkozásra van lehetőség. Hátránya, hogy a tételenkénti fedezetvizsgálat időigénye miatt lassabb az elszámolás. Ez csúcsterhelést okozhat az üzleti nap végén a rendszer számára.

A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy mindkét elszámolási elv működőképes. Magyarországon a bankok nyomására az MNB 1992 nyarán hozta meg a döntését arról, hogy - a korábbi elképzelésekkel ellentétben - bruttó elven működő elszámolási rendszert kell kialakítani. A BZSR bruttó elven működik, tehát fedezetvizsgálatot végez. Ahhoz, hogy a GIRO Rt. a bankok fedezetvizsgálatát meg tudja oldani, nyilván kell tartania a bankok klíringegyenlegeit, valamint kereteit, ami kvázi zsírószámla vezetésével történik. A kvázi zsírószámla egyenlegét a fogadott átutalások (jóváírások) és a küldött átutalások (terhelések) különbözete adja.

A fedezetvizsgálatot a rendszer köteg szinten, a bank által megadott sorrendben végzi. A rendszer csak azokat a kötegeket engedi tovább, amelyekre a banknak az adott pillanatban fedezete van. A bank kerete – amelynek erejéig átutalások teljesíthetők – két részből áll:

- pénzforgalmi számla egyenlegének elkülönített része (ezt a bankok bejelentik az MNB-nek)
- a limit, amelyre a banknak jegybankképes értékpapírokkal fedezetet kell biztosítania az értékpapírok KELLER Rt-nél történő zárolásával.

A limitet a jegybank állapítja meg:

- Zéró limit esetén a bank csak az elszámolási számláján lévő összeg erejéig teljesíthet megbízást.
- Pozitív limit az előzőnél hátrányosabb helyzetet teremt. Ekkor a bank, még az elszámolási számla egyenlegével sem rendelkezhet szabadon, ugyanis bizonyos összeget mindig a számlán kell tartania. A pozitív limitet a jegybank csak kivételes esetben alkalmazza büntetésként.
- Negatív limit esetén a bank "túlköltekezhet" egy bizonyos határig, ezt a jegybank fedezi. Ennek a hitelnek azonban minden esetben értékpapírral fedezettnek kell lennie.

A keretet a bank határozza meg a naptári nap 14 órai számlazárást követően a jegybank ellenőrzése mellett. A bank nem köteles a teljes tranzakció mennyiségét 100%-ban lefedezni, kalkulálhat a fogadott tételek összegével is, azonban ez előre nem mérhető fel pontosan, így az ebből adódó kockázat magas.

A zsró egy iterációs rendszerrel dolgozza fel a beérkezett adatokat. Ez azt jelenti, hogy a program először megvizsgálja, hogy mely banknak van elég fedezete tételeinek indítására. Ez az ellenőrzés az MNB információi alapján történik meg, ugyanis a feldolgozás megkezdése előtt a jegybank megküldi a GIRO Rt-nek, hogy melyik banknak mekkora kerete van az aznapi forgalom lebonyolításához. A feldolgozás egy olyan bank tranzakcióinak teljesítésével kezdődik, amely megfelelő kerettel rendelkezik. A bankok pozícióinak módosítása (külső banknál terhelés, fogadó banknál jóváírás) addig tart, amíg a keret el nem fogy. Ha elfogyott, a rendszer egy olyan bank tranzakcióinak feldolgozására tér át, amelynek szintén van elkülönített kerete, vagy jóváírást kapott az első banktól. A teljesítés szintén a keret erejéig tart. A folyamat optimális esetben addig tart, amíg az összes átutalás teljesül.

Előfordulhat azonban, hogy egy vagy több bank nem rendelkezik elég fedezettel tranzakcióinak lebonyolításához. Ezek a fedezethiányos utalások sorban maradnak, az éjszakai feldolgozás során nem teljesülnek. Erről a bank reggel értesítést kap. A pótlólagos fedezet megteremtésére - és így a tranzakciók teljesítésére - aznap délelőtt még lehetősége nyílik.

### **Kötegelt vs. real-time feldolgozás**

A kötegelt feldolgozás alapján a küldő bankfiók időszakonként (naponta) összegyűjti a feldolgozandó tranzakciós utasításokat és azokat egyszer, kötegelt fájlban küldi el központjába, innen kerül tovább a giroközpontba. Real time, azaz valós idejű feldolgozás esetén nincs az egy napos várakozási idő, hanem a tranzakció azonnal végrehajtódik.

A tranzakció folyamata átutalás kapcsán kötegelt feldolgozás esetén:

1. Az ügyfél megadott időpontig leadja bankjánál a pontosan kitöltött átutalási megbízást, melyet a kirendeltség lekönyvel.
2. A bankfiók a lekönyvelt átutalást elküldi a központba, ahol az átutalásokat összesítik és továbbküldik a GIRO Rt-hez.
3. A GIRO Rt. az üzeneteket feldolgozza és az előbb említett iterációs rendszerrel elkezdik

a tranzakciók végrehajtását. A fedezettel rendelkező tételeket teljesíti, a fedezetleneket nem. Mindezeket az adatokat a bankközi tartozások mátrixában tartja nyilván, amit IBI -(Interbank Indebtedness - bankközi tartozások) mátrixnak hívnak.

4. A GIRO Rt. elküldi minden banknak a megfelelő feldolgozott köteget. Tehát minden bank megkapja a rá vonatkozó IBI mátrixot, melyből meg tudja állapítani a teljesítésre került, és a teljesítés nélküli tételeit. Ezzel egy időben a GIRO Rt. az MNB-t is értesíti az IBI mátrixról, amely alapján ott elvégzik a tényleges könyvelést.
5. Az utolsó lépésben a bank az ügyfél számlájára jóváírja az átutalást.

1998 elejétől elkezdődött a csoportos átutalás és a csoportos beszedési megbízások elszámolása a zsró rendszeren keresztül. A csoportos átutalás elsősorban mint tranzakció a munkabér jóváírásra, míg a csoportos beszedési megbízás a szolgáltatói számfák (víz, villamos energia, közművek, stb.) kiegyenlítésre szolgál.

A magyar Valós Idejű Bruttó Elszámolási Rendszer (VIBER) megvalósításának . Tapasztalati adatai azt mutatják, hogy a fizetési megbízások 80%-a kisösszegű, s ez a forgalom kb. 20%-át, míg a nagy összegű megbízások a forgalom 80%-át adják. Ezért indokolt a két kategória elkülönítése. A nagy összegű megbízások elszámolása valós időben történik, így az átutalások átfutási ideje másodpercek kérdése. Ennyi idő szükséges ugyanis ahhoz, hogy a távközlési vonalakon keresztül megtörténjen az adatátvitel, a küldő bank fedezetének vizsgálata és a tételek könyvelése. A kisösszegű átutalások elszámolása korábbi éjjeli feldolgozásban, 2012-től napközben is többször köteget módon történik (a korábban említettek szerint). 1999 óta a hitelintézeti szektoron belül megvalósult a valós idejű elszámolási mód. 2012 nyaratól napi ötszöri átutalási rend került bevezetésre, ezzel a rendszer a real time felé közeledett.

### ***Ellenőrző kérdések***

39. kérdés: Melyek a jelenleg engedélyezett fizetési módok Magyarországon?
40. kérdés: Mi az a folyószámla?
41. kérdés: Mi az az IBAN?
42. kérdés: Sorolja fel a bankkártya szereplőit!
43. kérdés: Sorolja fel a bankkártyák típusait!
44. kérdés: Mi a csekk?
45. kérdés: Mi a különbség a fizetési és az elszámolási csekk között?
46. kérdés: Mi a GIRO rendszer?
47. kérdés: Mi az a VIBER?

## FOGALOMTÁR

**Aktív repó:** Az a nyílt piaci művelet, amelynek keretében egy bank hitelt kap a jegybanktól jegybankképes értékpapírok fedezete ellenében.

**Bank:** Bank az a hitelintézet, amely minimálisan 2 milliárd forint jegyzett tőkével alapítható, részvénytársasági vagy fióktelep formában működik, és a hitelintézeti tevékenységek legszélesebb körét végezheti. A bank alapvetően betét- és hitelügyleteket, valamint pénzforgalmi szolgáltatásokat végez.

**Belső érték nélküli pénz:** Modern gazdaságban az állami akarat segítségével értéktelen, belső értékkel nem rendelkező dolog tölti be a pénz funkcióit.

**Bianco hitel:** Külön biztosíték nélküli, megbízható, jó fizetőképességű ügyfelek részére nyújtott hitel.

**Bimetalizmus:** Az arany és az ezüst együtt forog, mind a kettő betölti a pénzfunkciókat.

**Cessziós hitel:** A hitel fedezete a hitelintézetre engedményezett számlakövetelés.

**Csoportos átutalás:** Csoportos átutalás esetén a fizető fél a pénzforgalmi szolgáltatójával történt megállapodás alapján az azonos jogcímű, különböző kedvezményezettek javára szóló átutalási megbízásokat kötegelve, csoportos formában is nyújtja be. Legjellemzőbb felhasználási területe a gazdálkodók és állami szervezetek által indított havi bérfizetés. Ekkor a megbízó az átutalást kötegelve nyújtja be, ezzel jelentősen automatizálhatja a munkafolyamatot.

**Csoportos beszedés:** Csoportos beszedésről beszélünk akkor, ha az érintett fizető felek felhatalmazása alapján a kedvezményezett a számlavezető pénzforgalmi szolgáltatójával történt megállapodás szerint az azonos jogcímű, különböző fizető felek fizetési számlái terhére szóló, terhelési nappal ellátott beszedési megbízásokat kötegelve, csoportos formában nyújtja be.

**Deviza:** Valutára szóló követelés, külföldi pénznemben megjelölt fizetési ígéret.

**Dombornyomású kártya:** A dombornyomású kártya olyan plasztikkártya, amelyen a fontosabb, a kártya birtokosát azonosító adat karakterei a kártya szintjéből kidomborodnak. Egy egyszerű mechanikus szerkezetbe (ezt a szakzsargonban "vasaló"-nak nevezik) helyezve, önindító papír és egy gumihenger segítségével a kártya lenyomata megjelenik a formanyomtatványon, melynek mezői viszont az elfogadó hely adatait tartalmazzák.

**Elszámolási csekk:** Elszámoló csekk, amelynek kibocsátója felszólítja a bankot, hogy a megjelölt összeget a bank egy másik ügyfelének bankszámláján írja jóvá. Előlapján szerepel a „csak elszámolásra” megjelölés

**Faktorálás:** A bankári biztosítékkal nem fedezett, kereskedelmi számlákba foglalt, pénzkövetelésre szóló engedményezés. A faktorálás olyan rövid lejáratú követelések folyamatos engedményezését jelenti, amelyek áruk szállításából, szolgáltatások nyújtásából erednek. A faktorálás keretében a faktor belföldön rendszerint kötelezi magát a kintlévőségek nyilvántartására, behajtására, a tényleges beszedésig való finanszírozására, és a vevő cégrikójának az átvállalására.

**Faktorálás:** A faktorálás kereskedelmi számlákba foglalt pénzkövetelésre szóló jogosultság engedményezése, mely bankári biztosítékkal nem fedezett. A követelés szolgáltatásból, áruk szállításából ered és rövid lejáratú.

**Fedezeti számla:** A fedezeti számla azoknak az összegeknek elhelyezésére szolgál, amelyek feletti rendelkezési jogáról a számlatulajdonos lemondott. A lemondás oka általában valamilyen cél megvalósítása, mint például importfedezet, akkreditív fedezete stb.

**Fizetési csekk:** Fizetési csekk, amely a megnevezett összeg készpénzben történő felvételére szolgál.

**Fizetési számla:** A fizetési számla a pénzforgalmi szolgáltató és az ügyfél írásbeli megállapodása alapján megkötött, a fizetési műveletek teljesítésére szolgáló számla, melynek egyik legfontosabb típusa a bankszámla.

**Forfetírozás:** Az ügylet közép- illetve hosszúlejáratú követeléssorozatok visszkereset nélküli megvásárlását jelenti diszkont áron. A forfetírozás során tehát a nemfizetés kockázatát teljes egészében a forfetőr (a bank) vállalja magára. Fontos szempont a gyorsaság és az egyszerű okmányolás, ezért a legtöbb esetben általában váltót forfetíroznak, de előfordulhat halasztott akkreditív is.

**Forgalmi egyenlet:**  $MV = PQ$ , ahol P az áruk átlagára, Q a tranzakciók aggregátuma, M a pénzmennyiség és V a forgási sebesség.

**Garancia:** Arra vonatkozó kötelezettségvállalás, hogy a garans meghatározott feltételek beállta vagy elmaradása, illetve okmányok benyújtása esetén, alapjogviszony vizsgálata nélkül a megállapított összeghatárig, a megadott határidőn belül fizetést fog teljesíteni.

**Gresham törvény:** A „rossz” pénz kiszorítja a „jót”. A „rossz” pénznek kisebb a belső értéke, ezért mindenki szabadulni próbál tőle és ez forog a gazdaságban.

**Jegybankpénz:** A jegybank által teremtett pénz. Technikailag lehet készpénz és számlapénz.

**Készpénz:** A törvényes fizetőeszköz (bankjegy- és érmeállomány) megnevezése. A készpénz a jegybankpénz egyik technikai formája a számlapénz mellett.

**Kezesség:** Személyi biztosíték, amely során a kezes szerződésben arra vállal kötelezettséget, hogy amennyiben a kötelezett nem teljesít, maga fog helyette a jogosultnak fizetni.

**Kiegészítő pénzügyi szolgáltatások:** pénzváltási tevékenység, bankügynöki tevékenység, elszámolás forgalmi ügylet, pénzfeldolgozás, forgatható utalvány kibocsátás, helyi pénz.

**Klasszikus hitelkártya:** Az ilyen típusú kártyák esetén a bank és ügyfele a bankkártya szerződés megkötésekor egy hitelszerződést is köt, melyben rögzítik a fél hitel visszafizetési, hitel-nagyság és kamatfeltételeit.

**Klasszikus papírpénz:** A klasszikus papírpénz a pénzhelyettesítők típusa. A papírpénzt tulajdonosa bármikor átválthatta pénzre (aranyra) a ráírt mennyiségnek megfelelően.

**Kötelező tartalékráta:** A kötelező tartalékráta a kereskedelmi bankok tartalékának, azaz jegybanki pénzállományának és a kereskedelmi bankok – lényeges kivétek melletti - idegen forrás arányát írja elő: kötelező tartalékráta = jegybankpénz / idegen forrás.

**Látra szóló betét:** A látra szóló lejárat esetén, a betéttulajdonos minden megkötés nélkül bármikor rendelkezhet a számlája felett kamatveszteség nélkül. A hitelintézet számára ezen összegek kihelyezése bizonytalan, ezért nagyon alacsony kamatot fizetnek rá.

**Monobankrendszer:** Egyik speciális típusa az egyszintű bankrendszernek, ahol a gazdaságban csupán egyetlen bank létezik, ez a jegybank, amely ellátja kereskedelmi bankok feladatát is. Monobankrendszer volt sokáig Kubában.

**Monometalizmus:** Egy fém (általában az arany vagy az ezüst) tölti be a pénzfunkciókat.

**Okmányos beszedés:** Okmányos beszedés esetében a kedvezményezett fizetési feltételhez köti az okmányok átadását. Az okmányos beszedésre vonatkozó megbízással az alapügylet kedvezményezettje a követelés alapjául szolgáló okmányokat azzal a megbízással adja át a fizetési számláját vezető pénzforgalmi szolgáltatónak, hogy azokat csak fizetés, váltóelfogadás vagy más feltételek teljesítése esetén szolgáltatassa ki a fizető félnek (címezettnek).

**PayPass:** Az érintés nélküli bankkártyás fizetés Magyarországon 2009-ben indított technológiája. Ennek fizetési sebessége a leggyorsabb készpénzfizetéssel azonos, tehát azzal, amikor a már pontosan előre elkészített készpénzt adjuk át a pénztárosnak. Az érintés nélküli (PayPass) technológiával a kártyát elegendő az elfogadó terminálhoz néhány centiméterre közelíteni, mely kiküszöböli a kártyák véletlen leolvasását és egy csipogás, valamint a terminál felirata bizonyítja a tranzakció elfogadását. Az érintésnélküli fizetés során az erre felkészített terminálok (ezek száma Magyarországon induláskor 350 volt) a hagyományos bankkártya elfogadás mellett rádiófrekvenciás azonosítással történő fizetésre (NFC) is alkalmasak a kártyában elhelyezett láthatatlan antenna segítségével, tehát a hagyományos és az érintésnélküli fizetésre alkalmas bankkártya fizikailag egyetlen bankkártyában testesül meg. Ez az fizetési mód Magyarországon 5.000 forint alatti összeg alatt használható.

**Pénzláb:** Pénzegység nemesfémmennyiségét nevezzük pénzlábnak.

**Pénzteremtés:** A pénzteremtésnek két módja van: 1. hitelnyújtással, 2. külföldi fizetőeszköz vásárlással.

**Pénzteremtési multiplikátor:** Az újonnan elhelyezett betéteknek a tartalékok növekedéséhez viszonyított aránya. Megmutatja, hogy egységnyi jegybankpénzből hány egység kereskedelmi banki pénz keletkezhet

Pénzügyi szolgáltatások: Pénzügyi szolgáltatás üzletszerű végzésének minősülnek forintban, illetőleg devizában, valutában az alábbi tevékenységek: betét gyűjtése és más visszafizetendő pénzeszköz – saját tőkét meghaladó mértékű – nyilvánosságtól történő elfogadása; hitel és pénzkölcsön nyújtása; pénzügyi lízing; pénzforgalmi szolgáltatások nyújtása; elektronikus pénz kibocsátása; olyan papír alapú készpénz-helyettesítő fizetési eszköz (például papír alapú utazási csekk, váltó) kibocsátása, illetve az ezzel kapcsolatos szolgáltatás nyújtása, amely nem minősül pénzforgalmi szolgáltatásnak; kezesség és bankgarancia vállalása, valamint egyéb bankári kötelezettség vállalása; valutával, devizával – ide nem értve a pénzváltási tevékenységet –, váltóval, illetve csekkel saját számlára vagy bizományosként történő kereskedelmi tevékenység; pénzügyi szolgáltatás közvetítése; letéti szolgáltatás, széfszolgáltatás; hitel referencia szolgáltatás, valamint követelésvásárlási tevékenység.

**Szabad tartalékok:** A kereskedelmi bankok kötelező tartalékráta által meghatározott un. kötelező tartalékokon felüli, jegybankpénzben felhalmozott aktívái.

**Számlapénz:** A hitelintézet összes számláján megjelenő összes pénzösszeg.

**Szövetkezeti hitelintézet:** A szövetkezeti hitelintézetek a pénzügyi szolgáltatások közül csak egy tevékenységet, hitel referencia szolgáltatást nem végezhet. (Minden tevékenységet nem végezhet, mert akkor definíciószerűen bank lenne.) A hitelszövetkezet a pénzváltást leszámítva csak saját tagjai körében végezheti tevékenységét. Szövetkezeti hitelintézet alapításához 250 millió Ft jegyzett tőke szükséges.

**Takarékbetét:** Jellemzője, hogy a hitelintézet a betétes követeléséről betétkönyvet állít ki, és a betéttel kapcsolatos pénzmozgásokat a betétkönyvben is nyilvántartja. Biztonságos betétfajta, mert a betét tulajdonost könnyű beazonosítani a neve vagy kódja alapján. Az Európai Unióhoz való közeledés miatt, csak fenntartásos betétként lehet nyilvántartani.

**Takaréklevél:** Hitelintézet által kibocsátott értékpapír, amely lehet bemutatóra- vagy névre szóló, kötött címletű, fix vagy változó kamatozású. A kamatot legtöbb esetben lejáratkor, a futamidő végén fizetik ki, kamatos kamatként. A takaréklevél diszkont változatban is előfordul. A lejárat előtt a tőkeösszegeből felvenni nem lehet, lejárat előtti felmondás esetén pedig, kevés vagy egyáltalán semmi kamat sem jár.



**Teljes Hiteldíj Mutató (THM):** Ez egy olyan mutatót, amely a tőke után fizetendő jogszabályban szabályozott költségeket tartalmazza. A THM: „Az a belső kamatláb, amely mellett az ügyfél által visszafizetendő tőke és hiteldíj egyenlő az ügyfél által a folyósításkor a pénzügyi intézménynek fizetett költségekkel csökkentett hitelösszeggel” A THM tartalmazza a tőkén felüli költségeket: kamatot, rendelkezésre tartási jutalékot, kezelési költséget, hitelbírálati díjat, hitelfolyósítási díjat, stb.

**Trimetalizmus:** Az arany és az ezüst mellett megjelenik váltópénzként a réz.

**Váltóleszámítoltatás:** A váltóleszámítoltatás az a folyamat, mely során a váltó birtokosa a nála lévő váltót a bank számára eladásra felkínálja. A bank a lejáratig esedékes kamat levonása után a diszkontált értéket a váltó birtokosának kifizeti.

**Valuta:** Adott ország törvényes fizetőeszköze (készpénz) egy másik ország fizetési forgalmában.

**VIBER:** Valós Idejű Bruttó Elszámolási Rendszer

## ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK HELYES VÁLASZAI

1. kérdés (1. oldal, 5. bekezdés)  
Amennyiben az arany vagy ezüst külön tölti be a pénzfunkciókat, monometallizmusról, amennyiben az első kettő együttesen forog, bimetallizmusról beszélünk. A réz váltópénzként használata esetében trimetallizmusról van szó.
2. kérdés (2. oldal, 3. bekezdés)  
Kétfajta minőségű pénz együttforgása esetén az értéktelenebb pénz kiszorítja az értéke-  
sebbet a forgalomból.
3. kérdés (2. oldal, 4. bekezdés)  
Egységnyi pénzegység nemesfémmennyiségét pénzlábnak nevezzük.
4. kérdés (8. oldal, 1. bekezdés)  
Külföldi fizetőeszköz készpénzben (bankjegy és érme formájában).
5. kérdés (12. oldal, 3. bekezdés)  
A készpénz a jegybankpénz egyik technikai formája.
6. kérdés (12. oldal, 3. bekezdés)  
Az emisszió a készpénzkibocsátás.
7. kérdés (16. oldal, 5. bekezdés)  
Az új betéteknek a tartalékok növekedéséhez viszonyított aránya. Megmutatja, hogy  
egységnyi jegybankpénzből hány egység kereskedelmi banki pénz keletkezhet.
8. kérdés (17. oldal, 1. bekezdés)  
Az  $1/t$  hányados a pénzmultiplikátor nagyságát mutatja meg.
9. kérdés (19. oldal, 8. bekezdés)  
M0: jegybankpénz  
M1: forgalomban lévő készpénz + banki látra szóló betétek  
M2: M1 + lekötött betétek  
M3: M2+ bankrendszer által kibocsátott értékpapírok
10. kérdés (21. oldal, 5. bekezdés)  
Kvázipénz = M2-M1  
Kvázipénz=lekötött betétek és devizaszámlák
11. kérdés (22. oldal, 2. bekezdés)  
Az a nagyság, ahány forgást végez a pénz egy egysége egy évben.

12. kérdés (25. oldal, 3. bekezdés)

A legelső jegybanki funkciót ellátó bankot, a svéd Riksbank-ot 1668-ban alapították.

13. kérdés (25. oldal, 5. bekezdés)

A Glass-Steagall törvény megtiltotta a kereskedelmi bankoknak a befektetési banki funkciókat.

14. kérdés (27. oldal, 4. bekezdés)

1987. január 1-én állt fel az új MNB és az ettől intézményesen leválasztott üzleti bankok új rendszere.

15. kérdés (30. oldal, 4. bekezdés)

A hitelintézeti tevékenységek teljes körének végzésére az ügyfélkör korlátozása nélkül felhatalmazott hitelintézet. Kizárólag bank kaphat engedélyt a pénzügyi szolgáltatások teljes körének nyújtására.

16. kérdés: (29. oldal, 5. bekezdés)

- a) pénzváltási tevékenység;
- b) fizetési rendszer működtetése;
- c) pénzfeldolgozási tevékenység;
- d) pénzügyi ügynöki tevékenység a bankközi piacon;
- e) forgatható utalvány kibocsátására irányuló tevékenység.

17. kérdés: Sorolja fel a három legfőbb kockázati típust a bankok működésével kapcsolatosan! (32. oldal, 2. bekezdés)

hitelkockázat,  
működési kockázat,  
piaci kockázat

18. kérdés (33. oldal, 3. bekezdés)

sztxenderd és belső minősítésre épülő módszer

19. kérdés (33. oldal, 3. bekezdés)

A sztxenderd módszer lényege, hogy a hitelintézet meghatározza a kockázattal súlyozott kitettség értékét, mely során az egyes ügyleteket kitettségi osztályokba sorolják.

20. kérdés (34. oldal, 5. bekezdés)

alapmutató módszer,  
standard módszer,  
fejlett (AMA) mérési módszer.

21. kérdés (34. oldal, 9. bekezdés)

- I. pillér: új tőkeszabályok
- II. pillér: felügyeleti felülvizsgálat
- III. pillér: nyilvánosságra hozatal

22. kérdés (39. oldal, 1. bekezdés?)

Országos Betétbiztosítási Alap

23. kérdés (40. oldal, 2. bekezdés)

- betétek
- értékpapír kibocsátás
- jegybanktól származó források
- bankközi piacon történő hitelfelvétel
- tőkeemelés

24. kérdés (41. oldal, 1. bekezdés)

- fix,
- változó és
- változtatható kamatozású, valamint
- formailag nem kamatozó betétek.

25. kérdés (41. oldal, 6. bekezdés)

A fizetési számla a fizetési műveletek teljesítésére szolgáló, a pénzforgalmi szolgáltató ügyfél számára megnyitott számla.

26. kérdés (41. oldal, 6. bekezdés)

A pénzforgalmi számla az a fizetési számla, amelyet a számlatulajdonos rendszeres gazdasági tevékenysége körében pénzforgalmának lebonyolítása céljából törvényben megállapított kötelezettség alapján nyit.

27. kérdés (45. oldal, 4.4 alfejezet)

- refinanszírozási hitel
- értékpapír fedezet melletti hitel
- aktív repó ügylet
- váltó viszontleszámítolása
- devizafedezet mellett nyújtott hitel

28. kérdés (45. oldal, 8. bekezdés)

Az üzleti bank jegybankképes értékpapírokat meghatározott árfolyamon elad a jegybanknak, egy későbbi időpontra, magasabb áron történő egyidejű visszavásárlásával.

29. kérdés (46. oldal, 5. bekezdés)

A devizafedezet mellett nyújtott hitel esetén, az üzleti bank devizabetétje erejéig (amit fedezetként leköt a központi banknál), hazai pénzeszközben hitelt vesz fel.

30. kérdés (48. oldal, 4. bekezdés)

Budapest Interbank Offered Rate  
Budapesti Bankközi Kamatláb

31. kérdés (49. oldal, 7. bekezdés)

Hitel esetén a bank a hitelszerződéssel arra vállal kötelezettséget, hogy hitelkeretet tart fenn jutalék ellenében, a másik szerződő fél rendelkezésére.

32. kérdés (50. oldal, 3. bekezdés)

Rövid (max 12 hónap)  
Közép (1-5 év)  
Hosszú (5- év)

33. kérdés (54. oldal, 3. bekezdés)

A forgóeszközök célja átmeneti forgóeszköz, valamint tartós forgóeszköz szükségletének a finanszírozása.

34. kérdés (54. oldal, 6. bekezdés)

A beruházási hitelekkel jellemzően tárgyi eszközök vásárlását finanszírozzák.

35. kérdés (57. oldal, 5. bekezdés)

A THM egy olyan belső kamatláb, amely a kölcsön valódi költségét mutatja, jelenértékszámítás szerint fogalmazva: amely mellett a visszafizetendő tőke és hiteldíj egyenlő az ügyfél által a folyósításkor a pénzügyi intézménynek fizetett költségekkel csökkentett hitelösszeggel.

36. kérdés (61. oldal, 8. bekezdés)

A faktorálás kereskedelmi számlákba foglalás pénzkövetelésre szóló jogosultság engedélyezése, mely bankári biztosítékkal nem fedezett. A követelés szolgáltatásból, áruk szállításából ered és rövid lejáratú.

37. kérdés (64. oldal, 3. bekezdés)

Az ügylet közép- illetve hosszúlejáratú követeléssorozatok visszkereset nélküli megvásárlását jelenti diszkont áron.

38. kérdés (65. oldal, 3. bekezdés)

A váltóleszámitolás az a folyamat, mely során a váltó birtokosa a nála lévő váltót a bank számára eladásra felkínálja. A bank a lejáratig esedékes kamat levonása után a diszkontált értéket a váltó birtokosának kifizeti.

39. kérdés (68. oldal, 3. bekezdés)

bankszámlák közötti fizetés,  
fizetés készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel  
készpénzfizetés

40. kérdés (71. oldal, 7. bekezdés)

A folyószámla a fizetési forgalom lebonyolítására, a számlatulajdonos hitelfelvételére szolgál. A folyószámla lényeges tulajdonsága a Ptk. szerint, hogy a felek között kölcsönös tartozás vagy követelést tartalmazhat, vagyis a számla egyenlege negatív is lehet. Ekkor a számlatulajdonos egy összeghatár alatt automatikusan, külön eseti hitelkérelem benyújtása nélkül hitelben részesülhet.

41. kérdés (72. oldal, 7. bekezdés)

International Bank Account Number,  
nemzetközi pénzforgalmi jelzőszám

42. kérdés (82. oldal, 7. bekezdés)

kibocsátó  
kártyabirtokos  
elfogadóhely  
elfogadó bank

43. kérdés: Sorolja fel a bankkártyák típusait (83. oldal, 5. bekezdés)

használatkor terhelt kártya  
halasztott fizetést lehetővé tévő kártya  
- halasztott terheléses kártya (charge card)  
- klasszikus hitelkártya (credit card)  
- budget card  
előre fizetett kártya

44. kérdés (86. oldal, 4. bekezdés)

A csekk alapviszonya szerint a csekk kibocsátója utasítja bankját, hogy a csekkben megjelölt összeget számlaköveteléséből fizesse ki a címzett csekk bemutatójának.

45. kérdés (87. oldal, 4. bekezdés)

fizetési csekk, amely a megnevezett összeg készpénzben történő felvételére szolgál, elszámoló csekk, amelynek kibocsátója felszólítja a bankot, hogy a megjelölt összeget a bank egy másik ügyfelének bankszámláján írja jóvá. Előlapján szerepel a „csak elszámolásra” megjelölés.

46. kérdés (87. oldal, 5. bekezdés)

Egy számítógépes technikát alkalmazó országos elszámolási rendszer.

47. kérdés (91. oldal, 3. bekezdés)

Valós Idejű Bruttó Elszámolási Rendszer

## FELHASZNÁLT IRODALOM

- Baka Istvánné, Dancsó József, Ligeti Sándor, Vágyi Ferenc, Szarvas Ferenc, Varga József, Kürthy Gábor: Bankismeretek: Egyetemi tankönyv. Budapest: Tanszék Kft., 2012.
- Bánfi Tamás (szerk.): Pénzügytan. Budapest: Tanszék Kft., 2009
- Sulyok-Pap Márta (szerk.): Banküzemtan – egyetemi tankönyv. Budapest: Tanszék kft., 2003
- Varga József: A belföldi fizetési forgalom. In: Tatay Tibor, Vágyi Ferenc Róbert, Varga József (szerk.) A pénzügyi intézményrendszer Magyarországon 2011. 418 p. Sopron: Soproni Felsőoktatási Alapítvány, 2011.

### **Törvények**

2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról
2013. évi CXXXIX. törvény a Magyar Nemzeti Bankról
2009. évi LXXXV. törvény a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról
2013. évi CCXXXV. törvény az egyes fizetési szolgáltatókról
2000. évi C. törvény a számvitelről



